

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้านนาขาง เมืองนาทรายทอง กำแพงนครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ด้วยการพรรณนาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม โดยอาศัย ข้อมูลเชิงปฐมภูมิเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นข้อมูลที่รวบรวมด้วยการสัมภาษณ์และการสังเกต ปรากฏการณ์ที่เป็นจริงทางสังคม จากปรากฏการณ์ที่เป็นจริง (empirical studies) รายงานนี้เป็นผลของการศึกษา ชุมชนบ้านนาขาง ตามวัตถุประสงค์และสมมติฐานการวิจัยที่กำหนดไว้อย่าง ชัดเจน

สภาพทั่วไปของชุมชนหมู่บ้านนาขาง

รายงานส่วนนี้เป็นรายงานผลการศึกษาที่อาศัยข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกตและข้อมูลเชิงทุติยภูมิ

1. ที่ตั้งและสภาพทั่วไปทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านนาขาง

บ้านนาขาง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือห่างจากนครเวียงจันทน์ 22 กิโลเมตร และห่างจากสำนักงานปกครองเมืองนาทรายทอง ประมาณ 7 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตตามแผนภาพ 6 ติดต่อกับพื้นที่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ จดหมู่บ้านอีไคและหมู่บ้านสีสะหวาด

ทิศใต้ จดหมู่บ้านนาซอน

ทิศตะวันออก จดหมู่บ้านนาซอน และหมู่บ้านหนองคันคู

ทิศตะวันตก จดภูเขาพะนัง

ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศมีลักษณะเป็นที่ราบ ห่างจากหมู่บ้านไปทางทิศตะวันตกประมาณ 1 กิโลเมตร มีอ่างเก็บน้ำห้วยซอน นอกจากนี้มีน้ำตกห้วยซอนและคานสูง เป็นแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้าน มีสายน้ำห้วยซั่วไหลผ่านในกลางหมู่บ้าน มีอ่างเก็บน้ำน้ำชาอยู่เหนือบ้าน มีขนาดความยาว 70 เมตร กว้าง 10 เมตร และลึก 2 เมตร ในช่วงฤดูฝน ฝนจะเริ่มตกตั้งแต่วันที่เดือนมิถุนายนถึงพฤศจิกายน ส่วนฤดูร้อน จะเริ่มตั้งแต่วันที่เดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม ที่ตั้ง

และอาณาเขตของหมู่บ้านนายง เมืองนาทรายทอง กำแพงนครเวียงจันทน์ มีรายละเอียด ดังแสดงไว้ในแผนภาพ 6

แผนภาพ 6 ที่ตั้งและอาณาเขตของหมู่บ้านนายง

สัญลักษณ์แผนที่

- อาณาเขตหมู่บ้าน
- ===== ถนนลาดยาง

2. ลักษณะของหมู่บ้านและการตั้งบ้านเรือน

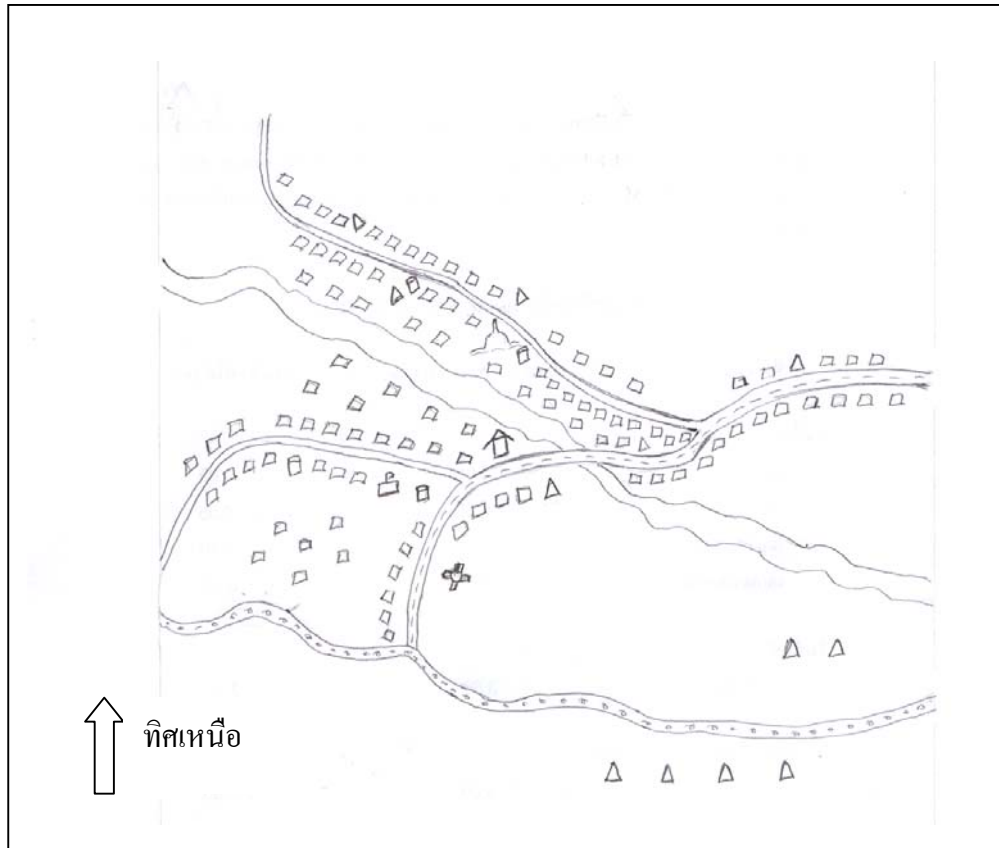
บ้านนาขามมีการจัดตั้งบ้านเรือนในลักษณะเรียงรายในแนวราบตามริมถนนและริมทุ่งนา ส่วนลักษณะบ้านเรือนของชาวบ้านมีหลายลักษณะปะปนกันไป มีทั้งบ้านไม้ยกพื้น หลังคามุงสังกะสีและมุงด้วยหญ้าคา ฝาบ้านทำด้วยไม้และไม้ไผ่ขัดแตะ มีทั้งบ้านสองชั้น และบ้านชั้นเดียว สร้างด้วยอิฐถือปูน มุงหลังคาด้วยกระเบื้อง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะเวลาของการสร้างบ้าน กล่าวคือ ถ้าเป็นบ้านสมัยก่อนหรือสร้างมานานจะเป็นบ้านยกพื้นมุงสังกะสี ในขณะที่บ้านสองชั้น หรือบ้านชั้นเดียว จะเป็นบ้านที่สร้างขึ้นมาไม่นาน ประมาณ 6-7 ปีมานี้ หรือเป็นบ้านสมัยใหม่ ซึ่งบ้านทั้งสองลักษณะนี้จะมีจำนวนพอ ๆ กันและมีประมาณหนึ่งในสามของบ้านทั้งหมด และจากการสังเกตพบว่า บ้านเรือนส่วนใหญ่ได้นำใช้อุปกรณ์ที่ทันสมัยภายในบ้าน อันแสดงถึงสภาพทางเศรษฐกิจและค่านิยมของหมู่บ้านตามกระแสบริโกลในยุคปัจจุบัน

แหล่งชุมชนหรือศูนย์กลางของหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นที่ร้านค้าหรือร้านค้าแพ ซึ่งเป็นบริเวณที่มีผู้คนมาใช้บริการมาก โดยเฉพาะร้านค้าแพภายในหมู่บ้านมีจำนวน 4 ร้าน สิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์หรือสาธารณูปโภคของหมู่บ้านมีดังนี้

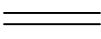

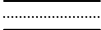

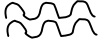

วัด	1 แห่ง
โรงเรียน	1 แห่ง
ที่ทำการปกครองบ้าน	1 แห่ง
โรงสีข้าว	1 แห่ง
แท็งค์น้ำบาดาล	4 แห่ง

ภูมิลักษณะหรือลักษณะของหมู่บ้านและการตั้งบ้านเรือน ตลอดจนสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้านมีรายละเอียดดังแสดงไว้ในแผนภาพ 7

แผนภาพ 7 ลักษณะของหมู่บ้านและการตั้งบ้านเรือน

สัญลักษณ์แผนที่

	วัด		ถนนดินแดงหรือลูกรัง
	โรงเรียน		ถนนลาดยาง
	ที่ทำการปกครองบ้าน		ลำคลอง
	โรงเรียน		ชลประทาน
	น้ำบาดาล		
	ครอบครัวกลุ่มตัวอย่าง		
	ครอบครัวทั่วไป		

3. ประชากรและโครงสร้างสังคม-วัฒนธรรม

3.1 ประชากรและโครงสร้างสังคม

บ้านนายาง มีประชากรจำนวน 1,537 คน แบ่งออกเป็นเพศชาย 804 คน และเพศหญิง 733 คน ประกอบด้วย 268 ครอบครัว (ข้อมูลจากการสำรวจประชากรหมู่บ้านนายางปี 2544)

หมู่บ้านนายาง เป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนจะมีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติเป็นเพื่อนฝูง เพื่อนบ้าน เมื่อมีกิจกรรมประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ในครอบครัวใด ครอบครัวหนึ่ง ชาวบ้านก็จะให้ความช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว เมื่อสมาชิกในครอบครัวแต่งงานก็แยกไปตั้งครอบครัวใหม่ ครอบครัวได้มีลักษณะนี้มาแต่เริ่มแรก การตั้งหรือรวมตัวเป็นหมู่บ้านนายาง

เมื่อศึกษาแล้วพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่สามีมียานาจเหนือภรรยา โดยเฉพาะการตัดสินใจในเรื่องสำคัญและก็มีบางที่สามีและภรรยามีความเสมอภาคกันในการตัดสินใจกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นครอบครัวของคนรุ่นใหม่ ส่วนแบบแผนของการสมรสนั้นจะเป็นแบบ คู่เดียวเมียเดียว คือสามีนั่งคนภรรยาหนึ่งคน และส่วนมากฝ่ายชายจะไปอยู่กับฝ่ายหญิง แต่ก็มีบ้างในครอบครัวที่มีลูกชายคนเดียวหรือลูกชายคนสุดท้ายก็ต้องที่จะแต่งงานเอาลูกสะใภ้มาอยู่ด้วย (patrilocal residence)

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นครอบครัวเดี่ยว พบว่าชุมชนแห่งนี้มีระบบความสัมพันธ์และเครือญาติที่ชัดเจน คือจะมีการนับญาติตามความสัมพันธ์ทางสายเลือดและตามความสัมพันธ์จากการแต่งงาน แต่จะเน้นความสัมพันธ์ทางสายเลือดมากกว่า ส่วนการนับญาติหรือการสืบทอดจะเป็นการนับญาติทั้งสองฝ่ายคือทั้งฝ่ายบิดาและมารดา นอกจากนั้นยังมีการนับญาติและการสืบทอดญาติห่าง ๆ ที่รู้ว่ร่วมบรรพบุรุษเดียวกันหรือบิดามารดาเป็นญาติกัน

3.2 การศึกษา

สถาบันการศึกษาในหมู่บ้านนายาง คือหมวดโรงเรียนประถมสมบูรณ์บ้านนายาง ซึ่งได้เปิดดำเนินการมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2518 ปัจจุบันทางโรงเรียนจัดทำการศึกษาเปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 5 มีครูทั้งหมดจำนวน 10 คน เป็นครูหญิง 4 คน มีนักเรียนทั้งหมดจำนวน 339 คน เป็นนักเรียนชาย 187 คน และนักเรียนหญิง 152 คน (สถิติจากหมวดโรงเรียนประถมสมบูรณ์บ้านนายาง ปีการศึกษา 2540-2541) จากการสำรวจการศึกษาของชาวบ้านพบว่ามีการศึกษาต่างกัน ดังต่อไปนี้

สำเร็จการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา 302 คน

สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น 165 คน

สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 44 คน

สำหรับนักเรียนที่จบระดับชั้นประถมศึกษาแล้ว ส่วนหนึ่งกำลังศึกษาต่อที่โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นที่บ้านน้ำเกี๋ย และ โรงเรียนมัธยมตอนปลาย หรืออุดมศึกษาที่เมืองนาทรายทอง ส่วนนักเรียนที่เรียนจบชั้นมัธยมต้น ส่วนหนึ่งก็ศึกษาต่อสายวิชาชีพ เช่น วิทยาลัยครู วิทยาลัยเกษตร วิทยาลัยเทคนิค เป็นต้น ในปีการศึกษาที่แล้วได้มีนักเรียนจบระดับชั้นประถม เรียนต่อระดับชั้นมัธยมศึกษาที่บ้านน้ำเกี๋ยจำนวน 45 คน

3.3 ศาสนาและประเพณีต่าง ๆ

ประชาชนภายในหมู่บ้านนายาง นับถือศาสนาพุทธ ทั้งชุมชน คือ 100 เปอร์เซนต์ มีวัด 1 แห่ง คือ วัดบ้านนายาง ชาวบ้านถือเอาวัดเป็นสถานที่เพื่อทำพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมตามจารีตประเพณี การทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ปฏิบัติกันในชุมชน ประเพณี พิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนปฏิบัติล้วนแต่แสดงออกถึงวิถีชีวิต การประพฤติปฏิบัติที่สอดคล้องและเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธเป็นหลัก เช่น การเกิด การตาย การขึ้นบ้านใหม่ และการทำบุญในวันสำคัญ เช่น เข้าพรรษา ออกพรรษา และสมทานศีลอุโบสถ ในช่วงเข้าพรรษาชาวบ้านงดดื่มเหล้า เป็นต้น

4. การสาธารณสุขและสาธารณสุขภิบาล

4.1 สาธารณสุข

ภายในหมู่บ้านนายาง ไม่มีสถานอนามัยประจำหมู่บ้าน มีแต่แพทย์สมัยใหม่ประจำหมู่บ้านซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน เมื่อเวลาเจ็บป่วยก็จะไปหาแพทย์ประจำหมู่บ้าน ถ้าเจ็บป่วยหนัก แพทย์สมัยใหม่ประจำหมู่บ้านก็จะนำส่งไปรักษาที่โรงพยาบาลเมืองนาทรายทอง หรือที่โรงพยาบาลในนครเวียงจันทน์ ซึ่งแพทย์สมัยใหม่นี้ เป็นชาวบ้านที่ได้เรียนจบมาจากแพทย์สมัยใหม่ (แพทย์เสนารักษ์) ของกองทัพประชาชนลาว ปัจจุบันลาออกจากงานเสนารักษ์ ดังกล่าว กลับมาอยู่ถิ่นฐานเดิม

ส่วนเรื่องของโรคภัยต่าง ๆ ของชาวบ้านนายาง ส่วนมากจะเป็นโรคท้องร่วง ท้องบิด โรคไข้เลือดออก โรคมาเลเรีย สำหรับสาธารณสุขด้านอื่น เช่น น้ำดื่ม น้ำใช้ ชาวบ้านได้ใช้น้ำดังนี้

ใช้น้ำบาดาล	59	ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 22.1
ใช้น้ำสร้างแท้งค์	208	ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 77.6

ใช้น้ำห้วย 1 ครอบครั้ว คิดเป็นร้อยละ 0.3
 ชาวบ้านนายาง มีทั้งครอบครั้วที่ใช้ส้วมและครอบครั้วที่ไม่ใช้ส้วม โดยอิงอาศัยสภาพทางเศรษฐกิจและประเพณีนิยมในการใช้บริการของชาวชนบท ดังนี้

ใช้ส้วมถาวร	93	ครอบครั้ว คิดเป็นร้อยละ 35
ใช้ส้วมไม่ถาวร	24	ครอบครั้ว คิดเป็นร้อยละ 9
ไม่มีส้วมใช้	151	ครอบครั้ว คิดเป็นร้อยละ 56

สภาพสาธารณสุขดังกล่าว จึงทำให้ชาวบ้านเกิดเป็น โรคต่าง ๆ เช่น โรคท้องร่วงและโรคบิด เป็นต้น

4.2 ไฟฟ้า

ชาวบ้านนายาง เริ่มมีไฟฟ้าใช้ในปลายปี พ.ศ. 2537 ซึ่งเป็นระยะที่เริ่มต้นโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร เป็นไฟฟ้าที่รัฐบาลลาวได้นำมาใช้ในโครงการศูนย์ฯ ดังกล่าว ชาวบ้านนายางก็พลอยได้รับผลประโยชน์และมีไฟฟ้าใช้ไปด้วย ประชาชนที่ใช้ไฟฟ้าคิดเป็นร้อยละ 100

4.3 สัตวแพทย์

ในชุมชนบ้านนายางมีหน่วยงานสัตวแพทย์ 1 หน่วย ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ 2 คน ได้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2543 ซึ่งเป็นอาสาสมัครของชาวบ้าน โดยได้รับความช่วยเหลือจากโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร ได้ให้การฝึกอบรมทางวิชาการด้านสัตวแพทย์ เป็นองค์กรหนึ่งของหมู่บ้านนายาง เพื่อช่วยเหลือรักษาดูแลสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย หมู หมา เป็ด และไก่ เป็นต้นของประชาชนป้องกันไม่ให้มีโรคต่าง ๆ เกิดขึ้นแก่สัตว์เลี้ยง

4.4 การคมนาคมและขนส่ง

การคมนาคมในปัจจุบันของหมู่บ้านนายางมีเฉพาะการคมนาคมทางบก โดยใช้เส้นทางสายหลักที่มีจุดแยกจากถนนสายทางเลขที่ 13 เหนือ ณ หมู่บ้านหัวขัว เป็นถนนลาดยางไปสู่ หมู่บ้านนายางและเป็นถนนเส้นเดียวที่ผ่านใจกลางของหมู่บ้าน มีความยาวประมาณ 3 กิโลเมตร ภายในหมู่บ้านมีถนนซอย 4 เส้นตัดกันมีความยาว 2,500 เมตร มีรถรับจ้างสองแถวและรถตุ๊ก ๆ เข้าออกตลอดวัน ค่าบริการจากหมู่บ้านนายางออกไปทางแยกถนนสายทางเลขที่ 13 เหนือ ณ หมู่บ้านหัวขัว ราคา 1,000 กีบ ก็เท่ากับ 5 บาท ในอัตราแลกเปลี่ยน 200 กีบต่อ 1 บาท ถ้าจะเดินทางต่อไปยังนครเวียงจันทน์ ต้องจ่ายเพิ่มอีก 3,000 กีบ ก็คือ 15 บาท แต่ก็มีประชาชนส่วนหนึ่งจะใช้รถส่วนตัว

เป็นพาหนะ โดยเฉพาะรถจักรยานยนต์ การขนส่งสินค้าระหว่างหมู่บ้านและนครเวียงจันทน์รวมทั้งหมู่บ้านอื่น ๆ ก็ได้อาศัยเส้นทางดังกล่าว

5. เศรษฐกิจ

5.1 อาชีพ

จากการสำรวจของผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านนาข่างประกอบอาชีพมีลักษณะหลากหลายอาชีพ เช่น ทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย รับราชการ และกรรมกร เป็นที่น่าสังเกตว่า แต่ละครอบครัวไม่ได้ประกอบอาชีพเพียงอาชีพเดียว แต่จะประกอบอาชีพหนึ่งเป็นหลัก และประกอบอาชีพหนึ่งอีกหรือหลายอาชีพเป็นอาชีพเสริม เช่น ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก จะทำสวนเป็นอาชีพเสริม หรือทำอาชีพเสริมหลายอาชีพ เช่น ทำนาเป็นอาชีพหลัก ทำสวนและเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพเสริม ชาวบ้านนาข่างส่วนมากเป็นครอบครัวที่ประกอบอาชีพหลายอาชีพ

ปัจจัยการผลิตหลักคือ ที่ดินและแรงงานหมู่บ้านนาข่างมีประมาณ 76,860 ไร่ เฉลี่ยประมาณครัวเรือนละ 2.83 ไร่ ผลผลิตข้าวโดยเฉลี่ย 2.34 ตันต่อไร่ (ส่วนที่ดินทำกินประเภทอื่น ๆ ยังไม่มีข้อมูล) โดยเป็นพื้นที่ทำสวนผลไม้และทุ่งเลี้ยงสัตว์ ส่วนแรงงานในหมู่บ้าน มีแรงงานที่แยกเป็น 2 ประเภทคือ แรงงานต้นตอมี 416 คน และแรงงานสำรองมี 213 คน ประกอบด้วยผู้หญิง 105 คน รวมยอดรายรับของครอบครัวประชาชนทั้งหมด 11,828,537 บาทต่อปี เฉลี่ยต่อคนเท่ากับ 7,695 บาทต่อปี (ข้อมูลจากบทสรุปผลงาน 1 ปี (พ.ศ. 2543-2544) ของ หมู่บ้านนาข่าง)

5.2 การเงินการธนาคาร

ชาวบ้านนาข่างและชาวบ้านใกล้เคียงที่ได้รับความช่วยเหลือจากโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรและโครงการกองทุนหมุนเวียนนออสของประเทศออสเตรเลีย ซึ่งอยู่ภายใต้การคุ้มครองของโครงการดังกล่าว ได้ให้ความช่วยเหลือเป็นเงินกู้แก่ชาวบ้านเพื่อนำไปลงทุนเข้าในการผลิตประกอบอาชีพอัตราในการกู้ยืมคิดดอกเบี้ยร้อยละ 0.8 ต่อปี มีชาวบ้านนาข่างได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกของกองทุนดังกล่าวแล้ว 18 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 6.71 ของครอบครัวทั้งหมดของหมู่บ้านนาข่าง ในปีที่ผ่านมาหมู่บ้านนาข่างได้เงินกู้ยืมทั้งหมดเป็นเงิน 414,551 บาท

5.3 โรงสีข้าว

ภายในหมู่บ้านนาอาจ มีโรงสีข้าว 1 แห่ง ซึ่งเป็นโรงสีข้าวของโครงการศูนย์พัฒนาและ
บริการด้านการเกษตรได้สร้างขึ้น เพื่อให้การบริการแก่ประชาชนชาวบ้านนาอาจ ชาวบ้านได้ใช้
บริการของโรงสีข้าวดังกล่าว จึงมีความสะดวกสบายไม่ได้ลำบากเอาข้าวไปสีที่อื่นอีก

6. การเมืองการปกครองของชุมชน

จากการสำรวจของผู้วิจัยพบว่า ชุมชนหมู่บ้านนาอาจ เมื่อประมาณ 40 ปีก่อน เป็นเขต
แย่งชิงอำนาจระหว่างฝ่ายอำนาจการปกครองเก่าเวียงจันทน์ กับฝ่ายปะเทดลาวหรืออิสระ ก็คือฝ่ายรัฐ
บาลลาวปัจจุบัน ในระยะเวลาดังกล่าวชาวบ้านได้ให้ความช่วยเหลือทั้งสองฝ่าย เป็นกลางที่สุด เพื่อ
ไม่ให้สองกำลังปะทะกัน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2488-2518 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่นายสมสุข วันสี เป็นนายบ้าน
(หัวหน้า/ผู้นำหรือผู้ใหญ่บ้าน) ซึ่งอำนาจการปกครองเก่าเวียงจันทน์เป็นผู้แต่งตั้ง จนถึงปี พ.ศ. 2519
ได้มีการเปลี่ยนแปลงอำนาจการปกครองใหม่ ตั้งแต่ส่วนกลางจนถึงท้องถิ่น จึงทำให้หมู่บ้านนาอาจ
มีการเปลี่ยนแปลงอำนาจการปกครองไปด้วย เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา ได้มีการเลือกตั้ง
นายบ้านภายใต้ระบอบการปกครองใหม่ ซึ่งเป็นตัวแทนให้แก่ประชาชนภายใน หมู่บ้านถึง
ปัจจุบันมีรายชื่อดังต่อไปนี้

1. นายผง หงคำ	2519-2520
2. นายโฮม	2521-2522
3. นายบัวลา	2523-2524
4. นายสุพิศ วิไลวง	2525-2526
5. นายบุญเลิศ ดวงมาลา	2527-2533
6. นายสุระไช จันทขาว	2534-2536
7. นายผง หงคำ	2537-2538
8. นายวงพอน สุทธิจัก	2539-2541
9. นายทองคำ วงพระจัน	2542-2544

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา ผู้ที่จะมาเป็นนายบ้าน ล้วนแต่ได้ผ่านกระบวนการ
เลือกตั้งของประชาชนภายในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการเลือกตั้งแบบประชาธิปไตยแนวสังคมนิยม เป็น
การลงคะแนนเสียงแบบลับ ผู้ที่ลงสมัครรับเลือกตั้งต้องเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติดี หัวหาญต่อกร
งาน เป็นบุคคลที่มีความสามารถในการนำเอาแผนนโยบายทางด้านเศรษฐกิจ-สังคม และการเมือง

ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวและรัฐบาลลาว นำไปพัฒนาท้องถิ่นที่ตนรับผิดชอบ ในการเลือกตั้ง นั้นขึ้นอยู่กับขนาดของหมู่บ้าน คือหมู่บ้านเล็กก็อนุญาตให้มีนายบ้านและรองนายบ้าน 1 คน ถ้า หมู่บ้านใหญ่คือ หมู่บ้านนายาง ก็จะมีนายบ้านและรองนายบ้าน 2 คน และหลักการในการคิดคะแนน คือผู้ที่ได้รับคะแนนมากก็จะได้รับเลือกเป็นนายบ้านและผู้ที่มีคะแนนรองลงมาก็จะได้รับเลือกเป็นรองนายบ้าน ถึงจะมีรอง 1 หรือ 2 คน ก็ต้องเรียงตามลำดับคะแนนที่ได้รับเลือก เช่น ในหมู่บ้านนายางปัจจุบันมีผู้ได้รับเลือก โดยมีคะแนนสูงสุดเรียงลงไปตามลำดับดังนี้

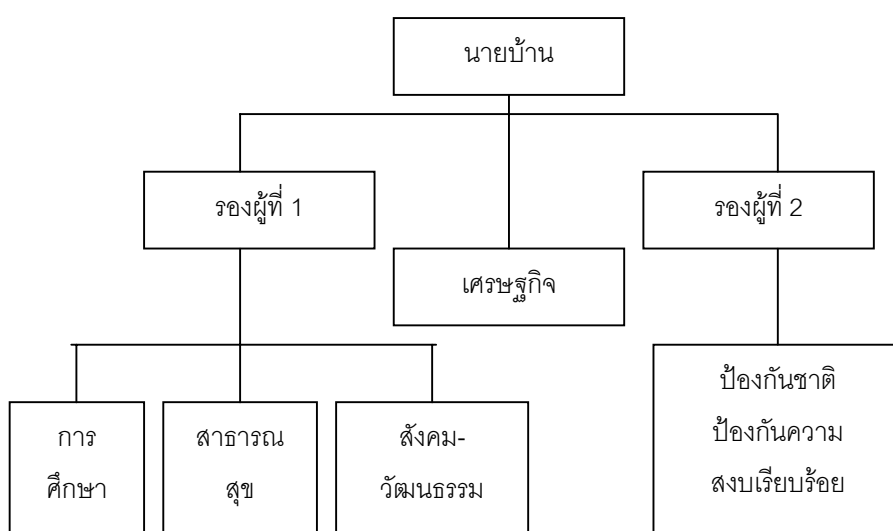
1. นายทองคำ วงศ์พระจัน เป็นนายบ้าน มีหน้าที่รับผิดชอบซึ่งนำรวมลงลึกด้านเศรษฐกิจ

2. นายบัววรรณ เป็นรองคนที่ 1 มีหน้าที่รับผิดชอบ ด้านการศึกษา สาธารณสุข และสังคม-วัฒนธรรม พร้อมทั้งเป็นเลขานุการ

3. นายสอรพงษ์ เป็นรองคนที่ 2 มีหน้าที่รับผิดชอบด้านป้องกันชาติ ป้องกันความสงบเรียบร้อย

ในการนี้ การเคลื่อนไหวในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ล้วนแต่อยู่ภายใต้การชี้นำของหน่วยพรรครากฐานในหมู่บ้าน โครงสร้างการปกครองบ้านของชุมชนดังแสดงไว้ในแผนภาพ 8

แผนภาพ 8 โครงสร้างอำนาจการปกครองบ้าน

กรอบครัวตัวแบบ

กรอบครัวตัวแบบ หมายถึง กรอบครัวที่ได้รับเลือกเข้าร่วมโครงการความช่วยเหลือไทย-ลาว โครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร เป็นกรอบครัวที่มีประสพการณ์ตรงเกี่ยวกับแบบแผนการผลิตที่มีกระบวนการผลิต โดยอาศัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมทั้งการปรับตัวให้สอดคล้องตามยุคโลกาภิวัตน์ และเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตประกอบด้วย 6 กรอบครัว ดังต่อไปนี้

กรณีศึกษาที่ 1 : กรอบครัวนายคำเลียน บ่อทองดี

ด้านเศรษฐกิจ

นายคำเลียน บ่อทองดี อายุ 56 ปี มีถิ่นกำเนิดเดิมอยู่แขวงคำม่วน นับถือศาสนาพุทธ ระดับการศึกษาจบชั้นประถมก่อนปี พ.ศ. 2518 เขาได้เป็นทหารในกองทัพปลดปล่อยประชาชนอยู่เขตการปกครองของการปฏิวัติ จนถึงปี พ.ศ. 2518 ได้โยกย้ายเข้ามาอยู่นครเวียงจันทน์ ซึ่งได้กำหนดเอานครเวียงจันทน์ให้เป็นเมืองเป็นกลางของรัฐบาลผสมในครั้งนั้น เพื่อเตรียมการยึดอำนาจทั่วประเทศ ในเวลานั้นเขาได้เปลี่ยนจากการเป็นทหารมาเป็นตำรวจ เพื่อทำงานร่วมกับตำรวจฝ่ายเวียงจันทน์ ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยในนครเวียงจันทน์ เขาได้สังกัดอยู่กองพัน 206 และต่อมาในปี พ.ศ. 2523 เขาก็ได้แต่งงานอยู่กับภรรยาคนปัจจุบันชื่อนางจันทอนและมีลูกด้วยกัน 7 คน คนโตบวชเป็นพระภิกษุอยู่ที่วัดข้าวหลวงใต้นครเวียงจันทน์ ส่วนคนที่สองก็เป็นคนงานอยู่ในโครงการศูนย์ฯ นี้ ชัยบรรณไธและก็ได้ช่วยพ่อแม่ไธนา ไธสวนเวลาทำการผลิต ส่วนคนที่สามเป็นลูกหญิงก็ได้ช่วยพ่อแม่ในการทำนาทำสวน ส่วนลูกอีก 4 คน ก็กำลังอยู่ในวัยเรียน เรียนอยู่ชั้นประถม บ้านนาซอ ส่วนตัวเองได้ลาออกจากการเป็นตำรวจตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 และได้พาครอบครัวย้ายไปอยู่บ้านท่าลาด เมืองแก้วอุดม แขวงเวียงจันทน์ อยู่ที่นี่เขาก็มีอาชีพทำนาทำสวน ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง อาศัยที่ดินคนอื่นทำกิน ผลผลิตก็ไม่พออยู่พอกิน การดำรงชีวิตค่อนข้างลำบาก แต่ละปีต้องหางานอื่นทำเสริม เช่น รับจ้างถางสวน ปักคานา เกี่ยวข้าว หรือหาของป่าไปขาย เช่น ผักป่า หน่อไม้ เห็ด พอให้ได้เงินมาซื้อข้าวและอาหาร เมื่อปี พ.ศ. 2539 นายคำเลียนและครอบครัวได้ย้ายมาอยู่บ้านนาซอน เมืองนาทรายทอง กำแพงนครเวียงจันทน์ และก็มีอาชีพทำสวนปลูกพืชผักสวนครัว ที่ดินทำสวนก็ได้อาศัยดินของคนอื่นทำเหมือนเดิม ชีวิตความเป็นอยู่ค่อนข้างลำบากอยู่ไม่ดีขึ้นเลย จนถึงปี พ.ศ. 2542 เขาได้ถูกคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร โดยฝ่ายอำนาจการปกครองหมู่บ้านเพราะว่าครอบครัวของเขามีคุณสมบัติตรงกับเงื่อนไขที่โครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรได้กำหนดเอาไว้คือครอบครัวที่จะได้เข้าร่วมโครงการนี้นั้น ต้อง

เป็นครอบครัวที่ยากจนจริง ๆ ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ไม่มีอาชีพที่มั่นคง มีรายได้น้อย ไม่มีที่อยู่อาศัย ดังนั้นครอบครัวของนายคำเลี่ยน บ่อทองดี ตรงกับเงื่อนไขดังกล่าวนี้และทางอำนาจการปกครองหมู่บ้าน คือผู้ใหญ่บ้านได้บอกกับเขาว่า เป็นครอบครัวตัวแบบอยู่ในโครงการศูนย์ฯ ก็จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม เพราะว่าทางศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร จะให้ความช่วยเหลือทุกอย่าง เช่น ที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน พร้อมทั้งในการฝึกอบรมด้านวิชาการทางการเกษตร เมื่อเขาได้ฟังคำบอกเล่าของผู้ใหญ่บ้านแล้ว ในวันต่อมาเขาและครอบครัวก็พร้อมกันตัดสินใจเข้าไปอยู่ในโครงการศูนย์ฯ เป็นครอบครัวตัวแบบ

เมื่อเข้าไปอยู่ในโครงการศูนย์ฯ แล้วเขาได้รับความช่วยเหลือจากศูนย์ฯ เช่น ให้ที่อยู่อาศัยเป็นบ้านเรือนหนึ่งหลัง ลักษณะเป็นบ้านยกพื้นชั้นเดียว มีสองห้องมีฝาทำด้วยไม้ไผ่ขัดและมุงด้วยสังกะสีและเสาทำด้วยซีเมนต์ ปูพื้นด้วยไม้กระดาน พร้อมด้วยไฟฟ้าและบ่อน้ำให้ใช้อีก และได้จัดสรรที่ดินทำกินให้เนื้อที่ทั้ง 14.9 ไร่ แบ่งออกเพื่อทำการผลิต คือ 1. ที่ดินสำหรับทำนามีเนื้อที่ 3.9 ไร่ 2. ที่ดินทำบ่อปลาเนื้อที่ 0.5 ไร่ และ 3. เนื้อที่ดินส่วนที่เหลือได้เอาไว้ทำการผลิตในการปลูกพืชผักสวนครัวและพืชไร่

ด้านการผลิต

วิธีการทำนา

เมื่อนายคำเลี่ยน บ่อทองดีมาอยู่ในโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรนี้ ครอบครัวของเขาได้ทำนาปีละ 2 ครั้ง คือ ทำนาปีและนาปรัง แต่ก่อนทำนาปีละ 1 ครั้ง คือทำตามฤดูกาล เพราะว่าอาชีพธรรมชาติคือน้ำฝน แต่ปัจจุบันนี้ถึงว่าฝนจะตกหรือไม่ตก พอถึงฤดูการผลิตคือเดือนมิถุนายนของทุกปีก็ได้เริ่มลงมือทำนาเพราะได้นำน้ำจากคลองชลประทานเขื่อน ห้วยซอน ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ดีที่ทำให้ครอบครัวของนายคำเลี่ยน บ่อทองดีทำนาได้ 2 ครั้งต่อปี เพราะทางโครงการศูนย์ฯ ได้ท่อน้ำให้อย่างเพียงพอเข้าไปในแปลงนาเพื่อการผลิตได้ตลอดฤดูการผลิต

ในการทำนาปีทั้งในอดีตและปัจจุบัน ก็ทำเหมือนกัน เมื่อถึงเดือนมิถุนายนที่เริ่มเข้าสู่ฤดูการทำนา งานแรกก็คือการเตรียมการตกลำและเตรียมไถเตรียมคราด คือ มีการเตรียมเอาข้าวปลูกด้วยการบรรจุในกระสอบแล้วเอาไปแช่น้ำไว้ประมาณ 24 ชั่วโมง หลังจากนั้นก็เอาน้ำมาบ่มหรือหมักไว้ 1 วัน กับ 2 คืน วิธีบ่มหรือหมักก็เอาแผ่นยางหรือฟางข้าวมาปูรองพื้นแล้วเอากะสอบบรรจุข้าวปลูกหรือข้าวพันธุ์มาตั้งไว้แล้วก็เอาแผ่นยางหรือฟางข้าวปกคลุมไว้เพื่อให้มีอุณหภูมิเพียงพอในการงอกของเมล็ดข้าวและในขณะที่เดียวกันก็มีการเตรียมไถและคราดแปลงนาที่จะตกลำไว้ให้เรียบร้อย เมื่อข้าวมีรากงอกมาประมาณครึ่งเซนติเมตรก็นำไปหว่านในแปลงนาที่ได้เตรียมไว้แล้ว เมื่อตกลำเสร็จในขั้นต่อไปก็ไถและแปลงนาที่มีน้ำ หรือไถเพื่อฟื้นดิน เมื่อไถเสร็จแล้วก็ทิ้ง

ไว้ประมาณ 1 อาทิตย์ เพื่อให้หญ้าเน่า หลังจากนั้นก็ไถแปรอีกครั้ง และหลังจากนั้นก็คราด เมื่อต้นกล้ามีอายุได้ 25-30 วันก็นำไปปักดำได้ ส่วนพันธุ์ข้าวที่นำมาปักดำนั้นเขาใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมือง เช่น ข้าวสันป่าตองและข้าวดอกทิว เพราะข้าวสองพันธุ์นี้ให้ผลผลิตสูง และทนต่อดินฟ้าอากาศ ไม่มีศัตรูพืชทำลาย ในเมื่อก่อนการทำนาที่ใช้ควายไถและคราด ดินนาก็ไม่ได้มีการปรับปรุงเพราะว่าดินยังอุดมสมบูรณ์ การทำนาก็ทำด้วยตนเอง คือสมาชิกภายในครอบครัวช่วยกันทำ ไม่ว่าจะเป็นการไถ คราด ปักดำและเก็บเกี่ยวข้าว นวดข้าวจนถึงการขนข้าวไปเก็บไว้ในเล้าข้าว (ยุ้งข้าว)

เมื่อครอบครัวของเขาได้เป็นครอบครัวตัวแบบแล้ว การทำนาก็ได้ทำตามขั้นตอนของการผลิตคือทำตามวิชาการการเกษตร ที่เจ้าหน้าที่ทางการเกษตรได้มาแนะนำ ด้านวิธีการในการเพาะปลูกไม่ว่าจะเป็นการทำนาปีหรือนาปรัง เมื่อที่น้ำมีน้ำก็ลงมือไถ ครั้งแรกไถเพื่อฟื้นดินทิ้งไว้ประมาณ 1 อาทิตย์ เพื่อให้หญ้าเน่า หลังจากนั้นก็ไถอีกครั้งที่ 2 เพื่อให้ดินละเอียด พอไถเสร็จ ก็คราด เมื่อคราดเสร็จก็ปักดำได้ การทำนาในปัจจุบันก็เหมือนกับอดีตไม่ได้ปรับปรุงดินและพันธุ์ข้าวที่ใช้ในการปักดำก็เป็นพันธุ์พื้นเมืองที่แตกต่างก็คือได้ใช้รถแทรกเตอร์ไถและคราด ทำให้รวดเร็วขึ้น ประหยัดเวลาด้วย เมื่อถึงเวลานวดข้าวก็ได้จ้างรถนวดข้าวมานวดให้ไม่ได้นวดด้วยมือเหมือนอดีต

ในการทำนาปรังนั้น นายคำเสียน บ่อทองดีได้เล่าให้ฟังว่า การทำนาปรังก็มีสิ่งๆ ที่เหมือนและแตกต่างกันกับการทำนาปี สิ่งๆ ที่เหมือนก็คือวิธีการตกกล้า การไถ คราดและการปักดำและการใส่ปุ๋ยเคมี การทำนาปรังก็ได้เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤศจิกายนถึงต้นเดือนธันวาคม เป็นเวลาตกกล้าเวลาปักดำก็อยู่ในระหว่างปลายเดือนธันวาคมถึงต้นเดือนมกราคมของปีถัดไป ส่วนพันธุ์ข้าวที่ใช้ในการเพาะปลูกเป็นพันธุ์ข้าวปรับปรุง คือข้าวไออาร์ 414 ข้าว กข10 กข16 เมื่อต้นกล้ามีอายุได้ 21-25 วัน ก็เอาไปปักดำได้ ก่อนจะปักดำได้หว่านปุ๋ยเคมีสูตร 15-15-15 เรียกว่าปุ๋ยรองพื้น หลังจากปักดำได้ 15 วัน ก็หว่านปุ๋ยเคมีสูตร 46-0-0 เรียกว่าปุ๋ยเร่งและจากนั้นไปอีกประมาณ 25-30 ก็หว่านปุ๋ยเคมีสูตร 46-0-0 อีกเป็นครั้งที่ 2 และเป็นครั้งสุดท้ายจนถึงเวลาเก็บเกี่ยวข้าวและต่อไปก็มีแต่เอาใจใส่ดูแลน้ำให้มีเพียงพอและคอยกำจัดวัชพืชเพื่อไม่ให้มาแย่งอาหารของต้นข้าว คอยดูแลกำจัดแมลงไม่ให้มาทำลายต้นข้าว

ในด้านการลงทุนในการผลิตนั้น นายคำเสียนยังได้บอกว่าครอบครัวเขาได้กู้ยืมปุ๋ยเคมีกับโครงการศูนย์ฯ ที่คอยให้การช่วยเหลือเพื่อการผลิต แต่เขาสัญญาในการชำระหนี้คืน เมื่อเสร็จสิ้นฤดูการผลิต คือเอาผลผลิตไปขายแล้วก็นำเงินไปชำระหนี้ ครอบครัวเขากระทำเช่นเดียวกันนี้ทุกปีและก็สามารถชำระหนี้ได้ทุกปี ในด้านอื่นเช่นเวลาไถนา ทางเจ้าหน้าที่โครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรก็ได้ช่วยเหลือในด้านรถแทรกเตอร์มาไถ โดยไม่ได้คิดค่า ส่วนคนขับรถแทรกเตอร์ก็ให้ลูกชายคนโตเป็นคนขับทั้งการไถและคราด ส่วนเขาเองก็ได้ซื้อน้ำมันเชื้อเพลิงใส่

รถไถประมาณ 15,000 กีบต่อแกลลอนหรือเท่ากับ 75 บาท เมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวข้าวสมาชิก ภายในครอบครัวของเขาก็ช่วยกันเก็บเกี่ยวและก็มีญาติพี่น้องมาช่วยด้วย พอเก็บเกี่ยวเสร็จก็ ตากแดดไว้ประมาณ 3-5 วัน เพื่อให้เมล็ดข้าวแห้ง หลังจากนั้นก็นวดเวลานวดก็ได้จ้างรถนวดข้าวมานวดให้เขาจ่ายค่านวดข้าวกระสอบละ 4000 กีบ หรือประมาณ 20 บาท ในการทำงานของเขาไม่ว่าจะเป็นนาปีหรือนาปรังในเนื้อที่ 3.9 ไร่ ผลผลิตได้เท่า ๆ กัน คือ 28 กระสอบข้าวเปลือก แต่ละกระสอบบรรจุได้ 75 กิโลกรัม รวมทั้งหมดประมาณ 2,100 กิโลกรัม แต่มาปีนี้เนื้อที่นา 3.9 ไร่ เขาได้แบ่งออกเป็นสองส่วนเท่า ๆ กัน คือส่วนที่ 1 จะทำตามวิธีปักดำตามที่เคยทำมา ส่วนที่ 2 เขาจะทำนาหว่าน เพราะผ่านมายังไม่เคยทำนาหว่าน ทำตามการแนะนำของนักวิชาการ ถ้าทำนาหว่านได้รับผลผลิตมากกว่าการทำนาแบบวิธีปักดำปีต่อไปก็จะทำนาหว่าน เพราะว่าการทำนาหว่านก็ประหยัดเวลาได้และไม่มีหลายขั้นตอนคือหลังจากไถและคราดเสร็จก็เอาข้าวปลูกมาหว่านได้เลย นายคำเสียน บ่อทองดียังบอกว่าเมื่อปีก่อน ๆ และปีที่แล้ว แต่ละปีเขาก็ได้ขายข้าวที่ เหลือกินประมาณปีละ 600 กิโลกรัม คิดเป็นเงิน 600,000 กีบ หรือประมาณ 3,000 บาท

นอกจากทำนาแล้วเขาได้ทำสวน ปลูกพืชผักสวนครัว เช่น ปลูกต้นหอม กระเทียม ผักกาดเขียว ผักชี ผักบุ้ง ผักสลัด ผักคะน้า พริก มะเขือ ตะไคร้ ถั่วฝักยาว ถั่วฝักยาวน้ำว่า มะละกอมันสำปะหลัง และข้าวโพด พืชผักทั้งหมดนี้ นอกจากเหลือกินแล้วยังได้ขายสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวของเขาอีกด้วย ส่วนมากก็จะไปขายภายในหมู่บ้านนางนี้เอง และก็มีแม่ค้ามาซื้อจากแหล่งผลิตคือบ้านเรือนของผู้ผลิต

นอกจากนี้ก็ยังได้เลี้ยงสัตว์ เช่น หมู เป็ด ไก่ ซึ่งทางโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรได้แจกจ่ายให้เพื่อเลี้ยงไว้บริโภค ส่วนที่เหลือก็ขายเป็นรายได้ให้แก่ครอบครัว และมีบ่อปลา 1 บ่อที่ทางโครงการศูนย์ฯ ได้ขุดให้เพื่อเลี้ยงปลาไว้บริโภค เช่น ปลานิล และปลาไน สำหรับปลาไม่ได้ขายเลี้ยงเฉพาะบริโภค เมื่อมีญาติ ๆ และเพื่อนฝูงมาเยือนก็เอาปลาขึ้นมาทำกับข้าวเลี้ยงกัน นายคำเสียนยังได้บอกกับผู้สัมภาษณ์ว่า

“นับแต่ได้เข้าร่วมโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร เป็นครอบครัวตัวอย่างทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวของเขาดีขึ้นเยอะ เมื่อมาเปรียบเทียบกับระยะก่อนที่ไม่ได้เป็นครอบครัวตัวอย่างต่างกันราวฟ้ากับดิน แต่ก่อนชีวิตของครอบครัวเขาากจนจริง ๆ และสมบัติไม่มีอะไรเลย ครอบครัวเขาอยู่ที่นี่ได้ 3 ปีแล้ว และก็สามรถเก็บสะสมเงินได้เล็กน้อย แต่ทุกวันก็มีเงินจับจ่ายใช้สอยซื้อ สิ่งของที่จำเป็นได้ เช่น เกลือ น้ำปลา ผงชูรส เครื่องใช้ในครัวเรือน เสื้อผ้า และเครื่องจำเป็นอื่น ๆ ส่วนพืชผัก เนื้อไก่ เนื้อเป็ดและปลาสำหรับการบริโภคไม่ต้องซื้อเพราะเขาผลิตได้ แต่บางครั้งเขาก็ไปหาเก็บผัก จากป่า เช่น หน่อไม้ เห็ด ตามป่าและหาจับปลา ตามห้วยและบึงที่อยู่ใกล้บ้าน หรือคักนกมาเป็นอาหาร ส่วนที่เหลือก็ขายเป็นรายได้ มาอยู่ในโครงการศูนย์ฯ นี้เรียก

ได้ว่าทำการผลิตแบบผสมผสาน เพราะได้ทำหลายอย่าง เช่น ปลูกข้าว ปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกพืชไร่และได้เลี้ยงสัตว์รวมทั้งเลี้ยงปลา ถือว่าได้ทำการผลิตตลอดปี เนื้อที่ดินที่ทางโครงการศูนย์ฯ ได้มอบให้เพื่อทำการผลิตจำนวน 14.9 ไร่ ก็ได้นำไปใช้เข้าใจการผลิตทั้งหมดไม่มีดินว่างเปล่าเลย ปัจจุบันครอบครัวของเขามีการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิมไม่อดอยากและมีความสุข”

ในปีที่ผ่านมา ครอบครัวของนายคำเสียน มีรายได้จากการขายผลผลิตชนิดต่าง ๆ เช่น ข้าว พืชผักสวนครัวและสัตว์เลี้ยงรวมทั้งสิ้นเป็นเงิน 7,200,000 กีบ หรือประมาณ 36,000 บาท และการลงทุนเข้าในการผลิต เช่น ซื้อปุ๋ยเคมี พันธุ์พืช ยาฆ่าแมลง อาหารสัตว์และน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับรถไถนา เพื่อไถนา ไถสวน รวม 998,000 กีบ หรือประมาณ 4,940 บาท รายจ่ายในการดำรงชีวิตและซื้อสิ่งของต่าง ๆ รวม 5,730,000 กีบ หรือประมาณ 28.650 บาท เหลือเก็บเล็กน้อย ในเวลา 2-3 ปี ที่มาอยู่ที่นี่เงินที่ครอบครัวเขาเก็บสะสมได้ก็นำไปซื้อที่ดินในเนื้อที่ 2 ไร่ มูลค่า 2,500,000 กีบหรือประมาณ 12,500 บาท อยู่ที่บ้านนางยงนี้เอง และได้ซื้อวิทยุ โทรทัศน์และตู้เย็นอีกด้วย

เมื่อว่าโดยสรุปแล้วครอบครัวของนายคำเสียน บ่อทองดี ได้รับผลประโยชน์จากโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรมาก เช่น ด้านที่อยู่อาศัย ไฟฟ้าใช้ในครัวเรือน มีบ่อน้ำใช้ได้นำใช้น้ำจากคลองชลประทานนำเข้าสู่การผลิต รวมทั้งได้รับความช่วยเหลือเปล่า อีกทั้งผลผลิตที่ได้รับทั้งหมดทางโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรก็ไม่ได้แบ่งปันเอาด้วย ผลผลิตที่ตกเป็นของเขาทั้งหมด เว้นเสียแต่วัสดุที่ยืมมาใช้ในการผลิตต้องได้ชำระหนี้สินคืนให้ทางโครงการศูนย์เช่น ค่าปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช เมื่อเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยว แต่ครอบครัวของนาย คำเสียน บ่อทองดี ก็สามารถชำระหนี้ได้ทุกปี นอกจากนั้นยังได้เรียนรู้วิชาการ ด้านการเกษตรอีกด้วย เช่น วิธีทำนา วิธีปลูกพืชผักต่าง ๆ และการเลี้ยงสัตว์ เรียนรู้วิธีการขยายพันธุ์พืชไม้ผล เช่น วิธีการตอนกิ่ง ทาบกิ่งและเสียบยอด เป็นต้น ก่อนมาเป็นครอบครัวตัวแบบนี้เขาไม่เคยมีความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้เลย ปัจจุบันชีวิตความเป็นอยู่ของเขาดีขึ้นกว่าเดิม เพราะมีรายได้เพิ่มจากการขายผลผลิต

ด้านสังคม-วัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและเครือญาติ

ครอบครัวของนายคำเสียน บ่อทองดี เป็นครอบครัวเดี่ยวประกอบด้วย พ่อแม่และลูก โดยมีนายคำเสียน เป็นหัวหน้าครอบครัว เขามักตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการของครอบครัวร่วมกับภรรยา แม่มักจะเป็นฝ่ายใกล้ชิดลูกมากกว่าพ่อ แต่อย่างไรก็ตามทั้งฝ่ายพ่อคือนายคำเสียนและฝ่ายแม่ คือนางจันทอนก็ได้ให้ความอบอุ่นแก่ลูกอยู่เสมอคอยเอาใจใส่รักเตือนว่ากล่าว เพื่อให้ลูกเดินตามเส้นทางที่พ่อแม่ได้คิดเอาไว้คือ สอนลูกให้กระทำแต่สิ่งที่ดีไม่ให้ลูกกระทำในสิ่งที่ผิดกฎหมาย

บ้านเมือง เช่น ดูแลให้ลูกเอาใจใส่ต่อการทำงานต่อการศึกษา ไม่ให้ไปคบกับคนไม่ดี เช่น นักเลง คนขี้ขโมยให้ลูกรู้จักรักพ่อแม่ เคารพพ่อแม่ และดูแลพ่อแม่ในเวลาเจ็บป่วย ลูกคนโตก็ให้ช่วยพ่อแม่ทำนาทำสวน ช่วยหาอาหาร ส่วนลูกคนเล็กก็ได้ช่วยทำงานบ้าน เช่น หุงข้าว ทำกับข้าว ทำความสะอาดบ้านเรือน และช่วยเลี้ยงเป็ด และไก่ ในส่วนที่เด็กทำได้

ส่วนความสัมพันธ์ของครอบครัวนายคำเปลี่ยนกับเครือญาติก็ได้มีมาโดยตลอดไม่ว่าในอดีตและปัจจุบัน เช่น เวลาครอบครัวของญาติมีงานพิธีกรรม จะเป็นงานประเพณีหรือทำบุญ ตักบาตร เพื่ออุทิศส่วนบุญไปให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้วเขาก็ไปช่วยจัดแจงงานต่าง ๆ ในเวลา เจ็บป่วยก็ได้ไปดูแล ช่วยหาแพทย์และหาซื้อยามารักษา นอกจากนี้แล้วในเหตุการณ์ก็ได้ไปช่วยในการปักดำ เก็บเกี่ยวข้าว นวดข้าวหรือมีการซ่อมแซมบ้านเขาก็ได้ไปช่วยกัน เวลามีปัญหาอะไรเกิดขึ้นในครอบครัวของญาติพี่น้องก็ได้ไปช่วยแก้ไขปัญหาลูกหลานไปด้วยดี เช่น เรื่องการทะเลาะวิวาทกันหรือการกระทำผิดต่อขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ระหว่างสมาชิกในกลุ่มเครือญาติ

การรักษาพยาบาล

เมื่อเจ็บป่วยไม่ว่าในอดีตและปัจจุบัน นายคำเปลี่ยนก็จะไปพบแพทย์สมัยใหม่ที่โรงพยาบาล ไม่เคยไปหาหมอผีเป่าหม้อไสยศาสตร์ เพราะว่าเขาเองไม่เชื่อในการรักษาแบบหมอ ดังกล่าวมันไม่มีตัวตนเป็นจริง นับแต่ได้เข้ามาอยู่ในโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรนี้ เวลาเจ็บป่วยทางโครงการศูนย์ก็จะพาไปโรงพยาบาล เพื่อให้แพทย์ตรวจอาการของ โรค เว้นเสียแต่ว่าเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็จะซื้อยามัยใหม่มาทานเอง เช่น ปวดท้อง ปวดหัว เป็นไข้หวัด และท้องอืด เป็นต้น ปัจจุบันภายในหมู่บ้านนายคำก็มีร้านขายยา สะดวกในการซื้อยามาเยียวยารักษาเอง

สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน

ในเรื่องสิ่งของที่มีบริการในครัวเรือนก็มีตู้เย็น โทรทัศน์ วิทยุ ก่อนมาอยู่ในโครงการศูนย์นี้ครอบครัวของเขาไม่เคยมีสิ่งอำนวยความสะดวกดังกล่าว เพราะไม่มีเงินที่จะซื้อ แต่ 2-3 ปีมานี้เขาสามารถซื้อได้ เพราะเขามีรายได้จากขายผลผลิต นอกจากนั้นเขายังได้สะสมเงินได้มากพอจนสามารถซื้อสิ่งของดังกล่าวได้ด้วยตนเอง

กรณีศึกษาที่ 2 : ครอบครัวนายอ้วน ชุ่มไพโรจิตร

ด้านเศรษฐกิจ

นายอ้วน ชุ่มไพโรจิตร อายุ 48 ปี มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่แขวงจำปาสัก นับถือศาสนาพุทธ ระดับการศึกษาจบชั้นประถมศึกษา แต่ปี พ.ศ. 2518 ถึงปี พ.ศ. 2541 มีอาชีพทำนาและทำสวน ปลูกพืชผักสวนครัว แต่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองได้อาศัยดินของคนอื่นทำกิน ครอบครัวของเขาเป็นครอบครัวหนึ่งที่ยากจน ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านอ่างน้ำหอม เมืองนาทรายทอง กำแพงนครเวียงจันทน์ เป็นครอบครัวที่มีเงื่อนไขสอดคล้องกับข้อกำหนดครอบครัวตัวแบบของ โครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร ดังนั้น ครอบครัวของเขาจึงได้ถูกคัดเลือกจากฝ่ายปกครองหมู่บ้านอ่างน้ำหอม ให้เข้าร่วมโครงการศูนย์ดังกล่าวเป็นครอบครัวตัวแบบในปี พ.ศ. 2542 ครอบครัวของเขามีสมาชิกทั้งหมด 7 คน มี 4 คนได้ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรและอีก 3 คน ยังอยู่ในวัยเรียนและกำลังเรียนอยู่ที่หมวดโรงเรียนบ้านนายาง เมื่อครอบครัวของเขาได้เข้าเป็นครอบครัวตัวแบบก็ได้เข้าไปอาศัยอยู่ในโครงการศูนย์ ซึ่งทางโครงการศูนย์ ได้ให้ความช่วยเหลือในด้านที่อยู่อาศัยเป็นบ้านยกพื้น ชั้นเดียว มีสองห้อง ฝาทำด้วยไม้ไผ่ขัดแตะ มุงด้วยสังกะสีเสาทำด้วยซีเมนต์ ปูพื้นด้วยไม้พร้อมมีไฟฟ้าและบ่อน้ำใช้เพื่อบริโภคในครัวเรือน นอกนั้นยังได้จัดสรรที่ดินทำกินให้มีเนื้อที่ทั้งหมด 14.12 ไร่ และได้แบ่งที่ดินดังกล่าวออกเป็นส่วนคือ 1. ที่ดินสำหรับทำนามีเนื้อที่ 3.12 ไร่ 2. ที่ดินสำหรับทำบ่อปลาเนื้อที่ 0.5 ไร่ และ 3. เนื้อที่ดินส่วนที่เหลือเอาไว้ทำการผลิตปลูกพืชผักสวนครัวและพืชไร่

ด้านการผลิต

วิธีการทำนา

นายอ้วน ชุ่มไพโรจิตร ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ในอดีตเขาทำนามีแต่ทำตามฤดูกาล เพราะอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ ทำนาปีละครั้ง ดินนาที่ไม่ได้ปรับปรุง ไม่ได้ใช้ปุ๋ยเคมี พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการเพาะปลูกก็ใช้แต่พันธุ์ข้าวพื้นเมือง เช่น ข้าวดอกคิ้ว ข้าวสันป่าตอง และข้าวมะกอก เป็นพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตมาก ในการไถและคราดก็ใช้แรงงานควาย ส่วนการนวดข้าวและขนข้าวไปเก็บไว้ที่ยุ้ง ใช้แรงงานคน นายอ้วนเล่าต่อ เมื่ออย่างเข้าสู่ฤดูการผลิตคือเดือนมิถุนายนก่อนจะลงมือทำนาหรือการปักดำตามความเชื่อที่เคยปฏิบัติกันมาก่อนจะมีการปักดำต้องทำพิธีเลี้ยง ผีตาแฮกหรือเรียกว่าพิธีแรกนา ในการทำพิธีแรกนาเขาก็จะเลือกทำในวันที่จะให้ผลผลิตสูง ก็จะทำในวันพฤหัสบดี เพราะเชื่อกันว่าเป็นวันที่ให้ผลผลิตสูง การทำพิธีดังกล่าวก็เพื่อเป็นการบอกให้ผีนาว่าถึงฤดูการทำนาแล้ว เพื่อให้มาดูแลปกป้องรักษาข้าวในนาไม่ให้มีแมลงหรือศัตรูพืชมาทำลายต้น

ข้าวและเวลาเก็บเกี่ยวก็ให้ได้ผลผลิตสูง หลังจากเสร็จพิธีก็จะทำการปักดำ คือเอาต้นข้าวมา 7 ต้น เพื่อให้ครบตามวันมี 7 วัน แล้วเอาไปปักดำใส่แปลงนาเล็ก ๆ ที่ได้เตรียมไว้ใกล้กับแปลงนาที่เราจะปักดำนั้น พอปักดำเสร็จแล้ว ก็จะทำพิธีสู่ขวัญข้าว การทำพิธีดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1. เพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างเครือญาติและเพื่อนบ้านที่ได้ช่วยเหลือกัน ในเวลาทำการผลิต และ 2. เพื่อเป็นการทำพิธีในการรู้จักบุญคุณของข้าวที่เราจะเอาไปนวดและสีหรือไปดำ เพื่อนำข้าวสารมาบริโภคเลี้ยงชีวิตคนเรา ซึ่งสอดคล้องกับคำพังเพยของชาวบ้านในท้องถิ่นนี้ว่า “กินบ่อให้บกกบ่อให้หลง” ซึ่งหมายความว่า กินเท่าไรก็อย่าให้พร่อง หยิบไปเท่าไรก็จะไม่ลดปริมาณลง” ผู้ประกอบพิธีสู่ขวัญข้าวจะเป็นสมาชิกผู้อาวุโสในครอบครัว ซึ่งเครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญข้าวประกอบด้วยไข่ต้ม 1 ฟอง เผือก มันเทศ กล้วยสุก 1 ผล อ้อย 3-4 ท่อน หมากพลู 1 กำ บุหรี่ 1 มวน เวลาทำพิธีผู้ประกอบพิธีได้ใช้สะวิงเพื่อช้อนเอาขวัญข้าว เพื่อให้ไปได้อยู่ตามอยู่ขุ่น แต่ปัจจุบันพิธีกรรมทั้ง 2 อย่างนี้ได้เลิกปฏิบัติไปหมดแล้ว

หลังจากครอบครัวของเขาได้เข้ามาอยู่ในโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรแล้ว วิธีการในการทำการผลิตก็ได้เปลี่ยนไปจากเดิม คือได้มีการทำการผลิตหลายอย่าง เช่น การทำนาก็ได้ทำปีละ 2 ครั้ง คือทำทั้งนาปีและนาปรัง ปลูกพืชผักสวนครัว พืชไร่และเลี้ยงสัตว์ และมีคลองชลประทานเพื่อส่งน้ำเข้าสู่พื้นที่การผลิตได้ตลอดปี ส่วนการทำนาต้องทำตามการ แนะนำของนักวิชาการเกษตร

สำหรับการทำนาปีนั้น นายอ้วน ได้เล่าต่อว่า ในอดีตและปัจจุบันการทำนาปีก็เหมือนกันคือทำตามฤดูกาล เมื่อเข้าเดือนมิถุนายน ก็ได้เริ่มตกลำ วิธีการตกลำนั้น ได้เอาข้าวปลูกที่ได้เตรียมไว้บรรจุใส่กระสอบ แล้วเอาไปแช่น้ำไว้ 1 วันกับ 1 คืน หลังจากนั้นก็เอาข้าวเปลือกขึ้นจากน้ำ แล้วเอากระสอบข้าวเปลือกไปตั้งไว้บนแผ่นดินยางหรือฟางข้าวที่จัดเตรียมไว้ แล้วเอาแผ่นดินยางหรือฟางข้าวมาปกคลุมอีกที เพื่อให้เมล็ดข้าวเปลือกมีอุณหภูมิเพียงพอเพื่อให้ข้าวเปลือกที่แช่น้ำแล้วงอก หลังจากนั้นก็เตรียมพื้นที่ที่จะหว่านกล้า พื้นที่หว่านกล้าต้องไถ คราด ให้ละเอียดและปรับพื้นที่นาให้ราบเรียบ เมื่อรากข้าวงอกได้ประมาณครึ่งเซนติเมตร ก็นำไปหว่านในพื้นที่นาที่เราได้เตรียมไว้ เพื่อตกลำพันธุ์ข้าวที่ใช้ในการปักดำก็มีข้าวดอกดี ข้าวสันปาดอง ข้าวมะกอกเป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง ที่ทนต่อดินฟ้าอากาศ ไม่ค่อยมีศัตรูพืชหรือแมลงทำลายและให้ผลผลิตสูง หลังจากตกลำเสร็จ ก็ทำการซ่อมแซมคันนาและถางหญ้าในแปลงนาและรอบ ๆ แปลงนาให้เตียนที่ใดคันนาไม่ดีก็ทำการซ่อมคันนาให้อยู่ในสภาพดี ต่อจากนั้นก็ดำเนินการปล่อยน้ำเข้านา แต่แปลงให้เพียงพอ หลังจากนั้นก็เริ่มต้นไถ นับแต่ครอบครัวของเขาได้เข้ามาเป็นครอบครัวตัวแบบนี้ การทำนาก็ใช้รถแทรกเตอร์ไถ คราด ไม่ใช้ควายเหมือนในอดีตอีกแล้ว เพราะโครงการฯ ให้ความช่วยเหลือในด้านรถแทรกเตอร์มาไถ และพร้อมด้วยคนขับรถไถ ซึ่งเป็นการช่วยเหลือไม่

คิดค่าแรงแต่ประการใด ส่วนตัวเขาก็เพียงซื้อน้ำมันเชื้อเพลิงใส่รถไถในการทำนาแต่ละครั้ง ก็ใช้ต้นทุนประมาณ 30,000-40,000 กีบ หรือประมาณ 150-200 บาท

ในการทำนาปีนั้นเขาเริ่มลงมือไถในเดือนพฤษภาคม ครั้งแรกก็ไถตะ เมื่อไถเสร็จก็ทิ้งไว้ประมาณ 3-5 วัน เพื่อให้หญ้าเน่าและไถแปรเป็นครั้งที่ 2 หลังจากนั้นก็คราด เมื่อต้นกล้ามีอายุได้ 28-30 วันก็เอาไปปักดำ ในการปักดำนั้นก็จะทำกันในเดือนมิถุนายน หลังจากปักดำเสร็จ ระยะเวลาต่อไปก็มีแต่เอาใจใส่คอยดูแลน้ำในนาให้สม่ำเสมอ กำจัดวัชพืชในแปลงนาและแมลงต่าง ๆ ที่จะมาทำลายต้นข้าวจนถึงเวลาเก็บเกี่ยว การทำนาปีเขาไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ใช้แต่มูลสัตว์หรือปุ๋ยคอก การทำนาปีภายใต้การดูแลแนะนำของ โครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรในพื้นที่นา 3.12 ไร่ ให้ผลผลิตทั้งหมด 27 กระสอบข้าวเปลือก แต่ละกระสอบบรรจุได้ 82 กิโลกรัม รวม 2,349 กิโลกรัม

การทำนาปรัง ในอดีตนายอ้วนไม่เคยทำนาปรังเลย แต่ปัจจุบันเขารู้จักวิธีการทำนาปรัง เพราะเป็นครอบครัวตัวแบบ จึงได้ทำนาปรังทุกปี เขาบอกว่าการทำนาปรังมีบางอย่างที่ต่างจากการทำนาปี เช่น ระยะเวลา และพันธุ์ข้าวที่ใช้ปักดำ วิธีการตกกล้าและการใส่ปุ๋ยเคมี เมื่ออย่างเข้ากลางเดือนพฤศจิกายนก็ได้เตรียมการตกกล้า วิธีการตกกล้าในระยะแรกได้เอาเมล็ดข้าวเปลือกที่คัดเลือกไว้ทำพันธุ์ไปแช่น้ำในภาชนะที่เตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว เพื่อคัดเลือกเมล็ดข้าว สำหรับนำไปหว่านเป็นต้นกล้าที่สมบูรณ์ 100 เปอร์เซ็นต์ เฉพาะในส่วนจมน้ำ ส่วนเมล็ดที่ลอยน้ำจะเป็นเมล็ดเสียหรือไม่สมบูรณ์ก็คัดทิ้ง หลังจากคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวเปลือกเสร็จ ในขั้นต่อไปก็ทำแบบเดียวกันกับการตกกล้านาปี คือเอาข้าวเปลือกบรรจุใส่กระสอบ แล้วเอาไปแช่น้ำไว้ 1 วันกับ 1 คืน หลังจากนั้นก็เอาขึ้นมาจากน้ำแล้วเอาแผ่นยางหรือฟางข้าวมาปูลาดให้หนาประมาณ 20 เซนติเมตร แล้วเอากระสอบข้าวเปลือกมาตั้งใส่ แล้วก็เอาฟางข้าวมาปกคลุมกระสอบอีกให้หนาประมาณ 30 เซนติเมตร เพื่อให้ข้าวเปลือกมีอุณหภูมิเพียงพอ เพื่อให้เมล็ดข้าวงอกขึ้นเป็นต้นกล้า เมื่อรากข้าวงอกได้ประมาณครึ่งเซนติเมตรก็นำเอาไปหว่านใส่แปลงนาที่เราได้เตรียมไว้เพื่อ ตกกล้าได้เลย ระยะเวลาในการตกกล้านาปรังอยู่ในระหว่างกลางเดือนพฤศจิกายน ถึงต้นเดือนธันวาคม เมื่อต้นกล้ามีอายุได้ 21-25 วัน ก็นำไปปักดำได้ ระยะปักดำข้าวนาปรังอยู่ในระหว่างกลางเดือนธันวาคมถึงต้นเดือนมกราคม ก่อนจะปักดำต้องใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 16-20-0 ในอัตรา 25-30 กิโลกรัมต่อไร่ เรียกว่าปุ๋ยรองพื้น หลังจากปักดำได้ 20 วันให้ใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 46-0-0 เรียกว่าปุ๋ยเร่งในอัตรา 7-8 กิโลกรัมต่อไร่ และหลังจากนี้อีก 25 วัน ให้ใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 46-0-0 อีกเป็นครั้งที่ 2 ในอัตราเดิม หลังจากนั้นไปก็เป็นระยะเวลาเอาใจใส่ดูแลควบคุมระดับน้ำในนาให้สม่ำเสมอ คอยกำจัดวัชพืชและแมลงไม่ให้ทำลายต้นข้าวจนถึงฤดูเก็บเกี่ยว

เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวสมาชิกภายในครอบครัวของเขาจะช่วยกันเก็บเกี่ยว หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จก็ตากแดดไว้ประมาณ 3-5 วัน เพื่อให้เมล็ดข้าวแห้งดี เมื่อถึงเวลานวดเขาก็จ้างรถนวดข้าวมา

แนวคิดให้ ไม่ได้ใช้แรงงานคนขนาดเหมือนแต่ก่อนอีกแล้ว ค่าจ้างรถนวดข้าวกระสอบละ 4,000 กีบ หรือประมาณ 20 บาท ในปีที่ผ่านมาผลผลิตข้าวนาปรังเก็บเกี่ยวได้ 38 กระสอบข้าวเปลือก แต่ละกระสอบบรรจุได้ 89 กิโลกรัม รวม 3,382 กิโลกรัม ซึ่งได้มากกว่าผลผลิตข้าวนาปี พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการทำนาปรัง เป็นพันธุ์ข้าวไอ อาร์ 660 และ 414 ซึ่งให้ผลผลิตสูง แต่การทำนาปรังนี้ เขาก็ได้กู้ยืมในส่วนที่เป็นวัสดุ คือปุ๋ยเคมีกับโครงการศูนย์ฯ เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จแล้ว ก็เอาผลผลิตไปขาย แล้วก็นำเงินไปชำระหนี้สินได้ทั้งหมด

นอกจากทำนาปลูกข้าวแล้ว ครอบครัวของนายอ้วนยังได้ทำการผลิตอื่นเสริมอีกคือได้เลี้ยงปลาในบ่อที่โครงการศูนย์ฯ ได้ขุดให้ 1 บ่อ มีเนื้อที่ 0.5 ไร่ และยังได้ปลูกพืชผักสวนครัวในเนื้อที่ดินที่ยังเหลืออยู่ในช่วงฤดูฝนเขาปลูกผักบุ้ง ผักกาดฝน ผักชี ผักคำลิ่ง ฟักทองและบวบ ในช่วงฤดูแล้ง เขาปลูกผักกาดดอก ผักคะน้า ผักสลัด ผักหอม ตะไคร้ พริกและมะเขือ เขาปลูกพืชผักเหล่านี้ได้ตลอดปี นอกจากนี้ก็ยังได้เลี้ยงสัตว์เสริมอีก เช่น หมู เป็ด และไก่ ในการทำสวนครัวนั้น นายอ้วนก็ได้กู้ยืมปุ๋ยเคมี ขยปราบศัตรูพืชกับโครงการศูนย์ฯ มาทำการผลิตก่อน เมื่อเอาผลผลิตไปขายได้เงินมาแล้วก็เอาไปชำระหนี้ให้หมดไป แต่แต่ละปีครอบครัวของเขาสามารถชำระหนี้สินที่มีอยู่ได้ทั้งหมด ในปีที่ผ่านมาครอบครัวของเขามีรายได้จากการขายผลผลิตที่เหลือบริโภคน เช่น พืชผัก สัตว์เลี้ยงและข้าวรวมมูลค่าทั้งหมดเป็นเงิน 12,244,050 กีบ หรือประมาณ 61,220 บาท โดยใช้เงินลงทุนจำนวน 398,000 กีบ หรือประมาณ 1,994 บาท รวมกับค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตของครอบครัวเป็นเงินทั้งหมด 3,269,010 กีบ หรือประมาณ 16,345 บาท สรุปแล้วในปีที่ผ่านมามีเงินเหลือเก็บสะสมเล็กน้อย

นายอ้วน ชุ่มไพโรจิตร ได้บอกกับผู้วิจัยว่า นับแต่ครอบครัวของเขาได้เข้าเป็นครอบครัวตัวแบบของโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร ครอบครัวของเขาได้รับความช่วยเหลือจากโครงการศูนย์ฯ ดังกล่าวหลายอย่าง อันดับแรกก็คือที่อยู่อาศัย พร้อมทั้งมีไฟฟ้าและบ่อน้ำใช้เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนและบ่อน้ำก็ยังได้นำมาใช้ในการผลิตอีกด้วย นอกจากนี้ยังได้รับการจัดสรรที่ดินทำกิน มีเนื้อที่ทั้งหมด 14.12 ไร่ ในจำนวนนี้เขาได้ใช้เป็นที่ทำนาปลูกข้าวและปลูกพืชผักสวนครัวและพืชไร่ การช่วยเหลือที่เป็นปัจจัยที่สำคัญก็คือได้นำน้ำจากคลองชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยซอน เพื่อนำน้ำเข้าสู่การผลิตได้ตลอดปี เขายังบอกอีกว่า ตั้งแต่เขาเกิดมาไม่เคยได้รับการช่วยเหลือในการรูปการพึ่งตนเองแบบนี้ เช่น ได้รับแจกจ่ายพันธุ์พืช-ผัก พันธุ์ข้าว พันธุ์สัตว์ และพันธุ์ปลา พร้อมนี้รัฐบาลและโครงการศูนย์ฯ ยังให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการเกษตร เช่น เปิดฝึกอบรมวิชาการการเกษตรให้เพื่อให้เรียนรู้เทคนิคในการปลูกข้าว เช่น การใช้ปุ๋ยเคมี วิธีการดูแลรักษาต้นข้าวและดูแลน้ำในนาข้าวตลอดจนวิธีเลี้ยงสัตว์ วิธีการปลูกพืชผักสวนครัว นอกนั้นยังได้เปิดการฝึกอบรมเกี่ยวกับการขยายพันธุ์ไม้ผล ซึ่งได้แก่ วิธีการติดตา ตอนกิ่ง เสียบยอด ทาบกิ่ง

และการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าว อึ่งผลผลิตที่เขาผลิตได้แต่ละชนิดทางโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรไม่ได้แบ่งปันเอาจากเขาเลย ดังนั้นเมื่อมาสรุปแล้วครอบครัวของเขาได้ผลประโยชน์มากจากโครงการศูนย์ดังกล่าว จากการเป็นครอบครัวตัวแบบมา 2-3 ปีนี้ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวเขาดีขึ้นและมีเงินเก็บสะสมไว้ได้เล็กน้อย เขายังได้บอกต่ออีกว่า เขาจะพยายามเก็บสะสมเงินไว้ในปีต่อไปเขามีแผนการจะซื้อที่ดินเป็นของตนเองและสร้างบ้านใหม่อีกด้วย

ด้านสังคม-วัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและเครือญาติ

ครอบครัวของนายอ้วน ชุ่มไพโรจิตร เป็นครอบครัวเดี่ยว แต่เป็นครอบครัวใหญ่มีสมาชิก ทั้งหมด 7 คน ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวก็มีลักษณะแบบปทุมภูมิ มีพ่อเป็นหัวหน้าครอบครัวและแม่เป็นผู้ดูแลกิจการด้านการเรือนหรือคหกรรม เช่น การประกอบอาหารและการทำความสะอาดบ้าน เป็นต้น โดยมีลูกบางคนช่วยเหลือ พ่อและแม่คอยเอาใจใส่อบรม ตักเตือนว่ากล่าวลูก สอนลูกให้กระทำแต่สิ่งที่ดี รู้จักเคารพคนเฒ่าคนแก่ พ่อแม่และครูบาอาจารย์ สอนให้รู้จักประพฤติตนอยู่ในระเบียบ สังคมและวัฒนธรรมลาว ลูกต้องรู้จักทำงานบ้าน ช่วยพ่อแม่ทำในสิ่งที่เขาทำได้ตามแต่ละคน ลูกคนโตให้ช่วยทำนาทำสวน ส่วนคนเล็กก็ให้ช่วยในการเลี้ยงเป็ดและไก่ ทำความสะอาดบ้าน ล้างถ้วยล้างจาน แต่ผู้ที่อยู่ในวัยเรียนก็ต้องให้เอาใจใส่ในการเรียน และเวลาพ่อแม่ป่วยก็ให้ดูแลพ่อแม่ เมื่อเวลามีบุญประเพณีที่ชาวบ้านจัดขึ้นที่วัด พ่อแม่ก็จะพาลูกไปร่วมในงาน เพื่ออยากให้ลูกรู้จักกับผู้คนและญาติมิตรที่ไปร่วมบุญประเพณีด้วย

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวของนายอ้วนกับครอบครัวญาติพี่น้องนั้น ในปัจจุบันนี้ได้มีการพึ่งพาอาศัยน้อยลง เพราะเขาย้ายมาจากแขวงจำปาศัก ซึ่งทำให้เห็นห่างจากญาติ มีการไปมาหาสู่กันเป็นครั้งคราว แต่ความผูกพันโดยสายเลือดและโดยการแต่งงานยังมีเหมือนเดิม

การรักษาพยาบาล

ในการรักษาพยาบาลไม่ว่าในอดีตและปัจจุบัน นายอ้วนและครอบครัวก็ไปพบแพทย์สมัยใหม่ เพื่อรักษาและไปโรงพยาบาลหากป่วยหนัก ถ้ามีอาการป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็หาซื้อยามาทาน นอกจากป่วยหนักก็จะไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาล แต่ไม่เคยไปรักษากับหมอผี หมอไสยศาสตร์ เนื่องจากว่าหมอดังกล่าวนี้บอกอาการของโรคที่เขาเป็นอยู่ไม่ได้ จะบอกได้แต่ผีป่า ผี

บ้าน ผีเรือนมาทำให้ไม่สบายทำให้ป่วย แล้วก็บอกให้ทำพิธีเลี้ยงสังเวบุญชาด้วยไก่ต้ม เปิดต้มแล้วก็ จะหาย อีกทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ได้มารณรงค์ไม่ให้ประชาชนเชื่อถือแบบงมงายให้ละความเชื่อดังกล่าวนี้ให้หันมาเชื่อในทางวิทยาศาสตร์ เวลาป่วยก็ต้องไปพบแพทย์ไปรักษาที่โรงพยาบาล เขาไม่เคยเชื่อหมอผีเลย เวลาป่วยเจ้าหน้าที่ทางโครงการศูนย์ฯ ก็ช่วยพาไปโรงพยาบาล เพื่อให้แพทย์หรือพยาบาลตรวจอาการของโรคและช่วยรักษาพยาบาลให้

สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน

สำหรับครอบครัวของนายอ้วนแล้ว แต่ก่อนไม่ได้เป็นครอบครัวตัวแบบและยังไม่ได้เข้ามาอยู่ในโครงการศูนย์ฯ ก็ยังไม่มีอะไรเลย แต่ปัจจุบันเขามีพัดลม วิทยุ เทป ด้วยการจัดซื้อเอง และมีไฟฟ้าใช้ในครัวเรือน ในการให้แสงสว่างและใช้ประโยชน์ในกิจกรรมอื่นได้อีกด้วย

กรณีศึกษาที่ 3 : ครอบครัวนางบัวลอย มิ่งขวัญ

ด้านเศรษฐกิจ

นางบัวลอย มิ่งขวัญ อายุ 37 ปี นับถือศาสนาพุทธ ระดับการศึกษาจบชั้นประถม มีลูก 5 คน เป็นชาย 2 คน และหญิง 3 คน มีสมาชิกครอบครัวทั้งหมด 7 คน เป็นชาย 3 คนและหญิง 4 คน ส่วนลูก 5 คน เรียนหนังสืออยู่ที่หมวดโรงเรียนประถมสมบูรณ์บ้านนาง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 ถึงปี พ.ศ. 2541 เธอมีอาชีพทำไร่เลื่อนลอยไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง แต่ละปีผลผลิตที่ได้รับไม่พออยู่พอกิน จึงทำให้เธอและครอบครัวต้องหางานเสริม เพื่อหาเงินมาใช้จ่ายในการดำรงชีวิตให้อยู่รอด เช่น รับจ้างปักคานา เก็บเกี่ยวข้าว ทำสวน นอกจากนั้นก็ได้อาหารป่า เช่น ผักป่า เห็ด หน่อไม้ และหาจับปลาตามห้วยตามบึงที่อยู่ใกล้บ้านมาเพื่อเป็นอาหาร นางบัวลอยยังได้เล่าว่า เธอและครอบครัวมีอาชีพทำไร่อย่างเดียวไม่ได้มีอาชีพเสริม เมื่อผลผลิตของการทำไร่ไม่ได้ผลเท่าที่ควรก็ทำให้ขาดข้าวกิน ก็ทำให้วิถีชีวิตก็คล้อยตามไปด้วย นั่นก็คือความยากจนตามมา

ในปี พ.ศ. 2542 ครอบครัวของเธอได้รับการคัดเลือกเป็นครอบครัวตัวแบบของโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร ก็เนื่องด้วยว่าครอบครัวของเธอเป็นครอบครัวที่มีสถานภาพทางด้านเศรษฐกิจยากจน และไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ไม่มีอาชีพที่มั่นคง มีรายได้น้อย ซึ่งตรงกับเงื่อนไขนโยบายของโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรให้ความช่วยเหลือประชาชนผู้ยากจน ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง มีรายได้น้อย เพื่อให้พ้นจากความยาก ความจน ก่อนครอบครัวของนางบัวลอยจะได้เป็นครอบครัวตัวแบบก็เพราะการปกครองฝ่าย หมู่บ้านได้ชักชวน และพร้อมอธิบายเกี่ยวกับครอบครัวตัวแบบให้เธอและครอบครัวของเธอฟังว่าจะ

ได้รับความช่วยเหลือทุกอย่างจากทางโครงการศูนย์ฯดังกล่าว ด้วยความเป็นห่วงของฝ่าย ปกครองหมู่บ้าน เธอและครอบครัวก็ได้สมัครเข้าเป็นครอบครัวตัวแทนของโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร เมื่อได้เข้าไปอยู่ในโครงการศูนย์ฯแล้ว เธอก็ได้รับความช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัยเป็นบ้านยกพื้นชั้นเดียว มี 2 ห้อง มุงสังกะสี ฝากันด้วยไม้ไผ่ขัดและปูพื้นด้วยไม้กระดาน เสาทำด้วยซีเมนต์พร้อมทั้งมีไฟฟ้า และบ่อน้ำ เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน และได้จัดสรรที่ดินทำกินให้เป็นเนื้อที่ 14.14 ไร่ ในจำนวนนี้เป็นเนื้อที่ทำนา 3.2 ไร่ ทำบ่อปลา 0.5 ไร่ เนื้อที่ส่วนที่เหลือใช้ไว้ สำหรับปลูกพืชผักสวนครัว ไม้ผล และปศุสัตว์

วิธีการผลิต

การทำนา

นางบัวลอยเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า เมื่อเธอได้มาอยู่โครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรนี้ เธอได้มีโอกาสได้ทำนา เมื่อก่อนไม่มีนาจะทำ ปัจจุบันเธอและครอบครัวได้ทำนาปีละ 2 ครั้งคือทำทั้งนาปีและนาปรัง วิธีการทำนาปีและนาปรังก็มีทั้งสิ่งเหมือนและต่างกันมีรายละเอียดดังนี้

วิธีการทำนาปี : ฤดูกาลในการทำนาปีก็จะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมเราก็เตรียมตกล้าคือเอาข้าวเปลือกที่เราเตรียมไว้ทำกล้า บรรจุใส่กระสอบแล้วเอาไปแช่น้ำไว้ประมาณ 1 วัน กับ 1 คืน หลังจากนั้นก็เอาน้ำขึ้นมาแล้วเอาฟางข้าวมาปูลาดให้หนาประมาณ 20 เซนติเมตร แล้วเอากระสอบข้าวเปลือกนี้มาวางใส่แล้วก็เอาฟางข้าวมาปกคลุมอีกครั้ง ให้หนาประมาณ 30 เซนติเมตร เพื่อให้ข้าวเปลือกในกระสอบมีอุณหภูมิเพียงพอ ที่จะให้เมล็ดข้าวงอก โดยบ่ม หรือหมักไว้ 2 วันกับ 2 คืน เมื่อข้าวงอกได้ประมาณครึ่งเซนติเมตร ก็เอาไปหว่านในแปลงนาที่ได้เตรียมไว้สำหรับตกล้า หลังตกล้าเสร็จแล้ว เธอก็ไปปราบวัชพืชตามคันนา เมื่อฝนตกลงมามีน้ำพอไถ เธอก็ไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่รับผิดชอบไร่นา เพื่อขอความอนุเคราะห์ไถ ส่วนคนขับเธอให้สามีของเธอขับเอง ครั้งแรกก็ไถแค่ ทุ่งไว้ 1 อาทิตย์ เพื่อให้หญ้าเน่า และหมักดินให้นุ่ม จากนั้นก็ไถแปรอีกครั้งพร้อมกับคราดไปด้วย ในขณะที่เดียวกันเธอก็ได้ถอนกล้าไปปักดำหลังจากสามีคราดทำเทือกเรียบร้อยแล้ว ในการปักดำนาปี ส่วนมากเธอจะปักดำในเดือนมิถุนายน เพราะเดือนนี้เองเป็นช่วงเวลาปักดำที่ทันตามฤดูกาล พันธุ์ข้าวที่ใส่เพาะปลูกเป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมืองมีข้าวดอกตัวข้าวสันปาดทอง และข้าวมะกอก เป็นพันธุ์ที่ชาวบ้านนิยมกันปลูกมาก เพราะให้ผลผลิตสูง ซึ่งเป็นพันธุ์ที่ทนต่อดินฟ้าอากาศไม่ค่อยมีแมลง หรือศัตรูพืชทำลาย เนื้อที่นา 3.2 ไร่ ให้ผลผลิต 27 กระสอบ ข้าวเปลือก แต่ละกระสอบหนัก 75 – 80 กิโลกรัม

วิธีการทำนาปรัง : นางบัวลอย มิ่งขวัญ ได้เล่าต่อถึงการทำนาปรัง เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤศจิกายนถึงต้นเดือนธันวาคมเป็นช่วงเวลาการตกกล้า การตกกล้านาปรังนี้เธอเอาข้าวเปลือกที่เตรียมไว้ตกกล้าทดลองแช่น้ำเพื่อจะได้เมล็ดข้าวที่จะงอกได้ 100 เปอร์เซ็นต์ เอาเกลือ 1 กิโลกรัม ผสมน้ำ 20 ลิตร แล้วเอาข้าวเปลือกที่เตรียมไว้ทำกล้าทดลองแช่น้ำที่เตรียมใส่ส่วนผสมเกลือไว้แล้วนั้น เพื่อให้เมล็ดข้าวเปลือกที่จะไม่งอกเป็นต้นกล้าฟูขึ้นมาแล้วก็คัดออก ส่วนเมล็ดข้าวที่จมน้ำก็คือเมล็ดข้าวที่จะงอกเป็นต้นกล้า หลังจากนั้นก็เอาเมล็ดข้าวเปลือกส่วนดังกล่าวนี้ไปบรรจุใส่กระสอบแล้วเอาไปแช่น้ำไว้ 1 วันกับ 1 คืน หลังจากนั้นเอาขึ้นมาจากน้ำแล้วเอาไปบ่มหรือหมักวิธีทำก็เอาฟางข้าวมาปูลาดให้หนาประมาณ 20 เซนติเมตร แล้วจึงเอากระสอบข้าวนั้นมาวางบนฟางข้าวที่เตรียมไว้แล้ว หลังจากนั้นเอาฟางมาปกคลุมกระสอบข้าวอีกครั้งให้หนาประมาณ 30 เซนติเมตร เพื่อให้เมล็ดข้าวอยู่ในกระสอบมีอุณหภูมิเพียงพอที่ทำให้เมล็ดข้าวงอกได้ เมื่อข้าวพันธุ์งอกได้ประมาณครึ่งเซ็นก็เอาไปหว่านใส่ แปลงนาที่ได้เตรียมเอาไว้เพื่อหว่านกล้า ก่อนจะหว่านกล้าต้องใส่ปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยเคมีก่อน หลังจากนั้นถึงลงมือไถ ในการไถนาปรัง นางบัวลอยบอกเหมือนทำนาปี ดังที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้น เมื่อต้นกล้าอายุได้ 21 – 25 วันก็เอาไปปักดำได้ ก่อนจะปักดำต้องหว่านปุ๋ยเคมีสูตร 16 – 20 – 0 เรียกว่าปุ๋ยรองพื้นในอัตรา 30 กิโลกรัมต่อไร่ หลังจากปักดำได้ 20 วันก็หว่านปุ๋ยเคมีสูตร 46 – 0 – 0 เรียกว่าปุ๋ยเร่งในอัตรา 8 กิโลกรัมต่อไร่ จากนั้นมาอีกประมาณ 25 วันหลังเธอหว่านปุ๋ยเคมีสูตร 46 – 0 – 0 อีกเป็นครั้งที่ 2 ในอัตราเท่าเดิม และเวลาต่อไปก็มีแต่คอยดูแลน้ำในนาให้มีสม่ำเสมอ กำจัดวัชพืชในนาที่จะมาแย่งอาหารต้นข้าว และกำจัดแมลงที่จะมาทำลายต้นข้าวจนถึงเวลาเก็บเกี่ยว พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการปักดำนาปรัง เธอใช้พันธุ์ข้าวปรับปรุงมีข้าวไออาร์ 414 และ กข10 เมื่อปีที่แล้วให้ผลผลิตทั้งหมด 28 กระสอบ ข้าวเปลือกแต่ละกระสอบหนัก 80 กิโลกรัม

ครอบครัวของนางบัวลอยทำนาไม่ว่าจะเป็นการทำนาปีนาปรัง ตั้งแต่เริ่มเตรียม ต้นกล้าและไถตลอดเวลาเก็บเกี่ยวก็ทำด้วยตนเองทั้งหมด ยกเว้นแต่เวลานวดข้าวเธอได้จ้างรถนวดข้าวมานวดให้จ่ายค่านวดราคากระสอบละ 4,000 กีบ หรือประมาณ 20 บาท ครอบครัวของเธอนอกจากทำนาแล้วยังได้ทำการผลิตอื่นอีก เช่น ทำสวน ปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกต้นไม้ให้ผลและเลี้ยงปลุสตัดไว้เพื่อบริโภคและขายจำนวนหนึ่ง นอกจากทำการผลิตอาหารด้วยตนเองแล้วเธอยังได้หาอาหารจากธรรมชาติเพื่อบริโภคอีกด้วย เช่น ผักป่า เห็ด หน่อไม้ และจับปลา ปู หอย ตามห้วย บึงที่อยู่ใกล้บ้านเพื่อเป็นการเสริมอาหารที่ผลิตเองได้

ในการทำการผลิตของครอบครัวไม่ว่าจะเป็นการทำนา ทำสวน และเลี้ยงปลุสตัดเธอก็ได้กู่ยืมในสิ่งที่เป็นวัตถุ เช่น ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืชและอาหารสัตว์ จากโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรมาทำการผลิตก่อน เมื่อสิ้นปีเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วขายผลผลิตได้เงินมาก็

สามารถเอาไปชำระหนี้สินได้หมด ในปีที่ผ่านมาครอบครัวของเธอมียาได้จากการขายผลผลิต เช่น พืชผัก สัตว์เลี้ยง และข้าวที่เหลือจากบริโภครวมทั้งหมด 5,685,000 กีบหรือเท่ากับ 28,425 บาทและรายจ่ายทั้งหมด คือลงทุนเข้าในการผลิตและค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตของครอบครัวรวม 2,605,000 กีบ หรือเท่ากับ 13,025 บาท โดยสรุปในปีที่ผ่านมาครอบครัวของเธอมียาเงินเก็บสะสมพอสมควร

นางบัวลอย มิ่งขวัญ เล่าให้ฟัง นับแต่ครอบครัวของเธอได้เข้าร่วมโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร ได้รับความช่วยเหลือจากโครงการศูนย์ฯ ดังกล่าวเป็นอันมาก เช่น ได้ให้ที่พักอาศัย พร้อมทั้งมีไฟฟ้าและน้ำบ่อใช้ในครัวเรือน จัดสรรที่ดินทำกินให้แจกจ่ายพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ แนวพันธุ์ข้าวช่วยเหลือให้การฝึกอบรมเกี่ยวกับวิชาการเกษตร เช่น วิธีการทำนาปลูกข้าว วิธีใช้ปุ๋ยเคมี การคัดเลือกพันธุ์ข้าว วิธีการเลี้ยงสัตว์ วิธีการปลูกพืชผักสวนครัว และตลอดถึงวิธีการขยายพันธุ์พืช เช่น การตอนกิ่ง เสียบยอด ทาบกิ่ง ตัดตา และการช่วยเหลือที่เป็นปัจจัยที่สำคัญคือน้ำจากคลองชลประทาน อ่างเก็บน้ำห้วยซอน เพื่อนำเข้าสู่การผลิต ทำให้ครอบครัวของเธอได้ทำการผลิตได้ตลอดทั้งปี นอกจากนั้นผลผลิตที่ครอบครัวเธอผลิตได้ทางโครงการศูนย์ฯ ดังกล่าวไม่ได้แบ่งปันเอาผลประโยชน์จากผลผลิตของครอบครัวเธอเลย การช่วยเหลือทุกอย่างล้วนแต่ให้เปล่าไม่ได้คิดค่าราคา แต่ประการใด เนื่องด้วยความช่วยเหลือของรัฐบาลและโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร ในปัจจุบันได้ทำให้การดำรงชีวิตของครอบครัวนางบัวลอย มิ่งขวัญ ดีขึ้นกว่าเดิมเป็นมาก ๆ

ด้านสังคม – วัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและเครือญาติ

ครอบครัวของนางบัวลอย มิ่งขวัญ เป็นครอบครัวเด็วมียา 7 คน คล้ายกับ 2 ครอบครัวตัวแบบดังกล่าวข้างต้น แต่อย่างไรก็ตามกรณีนี้บทบาทของฝ่ายชายไม่โดดเด่น ใน 2 กรณีข้างต้นความสัมพันธ์ภายในครอบครัว นางบัวลอยเป็นผู้มีบทบาทอย่างสำคัญ คือเป็นผู้เอาใจใส่ช่วยเหลือลูกมาโดยตลอด คือมีการตักเตือนว่ากล่าว เพื่อให้ลูกปฏิบัติตนให้ถูกต้องกับจารีตประเพณี และระเบียบของสังคม คอยดูแลไม่ให้ไปหาเรื่องทะเลาะวิวาทกับเพื่อนฝูง ให้รักเพื่อนฝูง นอกนั้นยังได้บอกสอนลูกให้รู้จักเคารพนับถือผู้ใหญ่ผู้อาวุโส เคารพพ่อแม่ รักพ่อแม่ ช่วยงานของพ่อแม่ ภายในบ้านในงานที่ทำได้และให้ดูแลพ่อแม่เวลาพ่อแม่ป่วย เวลาว่างงานบุญประเพณีที่ ชาวบ้านจัด

ขึ้นที่วัดเธอก็จะพาลูก ๆ ไปด้วยเพื่อให้รู้จักกับงานประเพณีต่าง ๆ ที่เคยปฏิบัติกันมาเป็นประจำ เพราะเป็นการแสดงให้เห็นวิถีชีวิตของประชาชนชุมชนบ้านนางทุกคน

ในความสัมพันธ์กับญาติพี่น้องนั้น ครอบครัวของนางบัวลอยก็คล้ายกับครอบครัว ตัวแบบดังกล่าวข้างต้น ยังรักษาความสัมพันธ์กับเครือญาติโดยสายเลือดและโดยการแต่งงานไว้เป็นอย่างดี โดยอาศัยกลไกทางวัฒนธรรม เช่นงานบุญประเพณีทำบุญตักบาตรบ้าน เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ก็ได้ไปช่วงจัดแรงงานต่างๆ รวมทั้งให้ความช่วยเหลือในด้าน แรงงานไปช่วยในฤดูกาลผลิต เช่น ช่วยปักดำ เกี่ยวข้าว และถางหญ้าในสวน เป็นต้น การช่วยเหลือดังกล่าวระหว่างครอบครัวของเธอกับครอบครัวของญาติ ๆ แต่ละคนก็ไม่ได้ไปมาหาสู่กันบ่อยนักอันเนื่องจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจในสมัยปัจจุบันเพราะทุกคนก็ต้องดิ้นรนประกอบอาชีพเพื่อ แลกกับปัจจัยยังชีพต่างก็มีเวลาน้อย เนื่องจากต้องทำงานเกือบตลอดทั้งวัน

การรักษาพยาบาล

การรักษาพยาบาลของครอบครัวนางบัวลอยไม่ว่าในเมื่อก่อนและปัจจุบัน เมื่อเวลามีอาการป่วยก็ต้องไปพบแพทย์สมัยใหม่และไปรักษาที่โรงพยาบาล แต่เธอไม่เคยไปรักษากับหมอผีหมอไสยศาสตร์เพราะเธอไม่เชื่อว่าเวลาป่วยแล้วไปรักษากับหมอดังกล่าวจะหายหรือไม่ เวลาใดเธอป่วย ถ้าอาการไม่หนักก็จะซื้อยามากินเอง เช่นว่า เป็นหวัด ปวดท้อง ปวดหัว ท้องจุกแน่น เพื่อ เป็นต้น นับแต่ได้เข้าร่วมโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรนี้ เวลาป่วย เจ้าหน้าที่ของโครงการศูนย์ฯ ก็พาไปโรงพยาบาลไปรักษากับแพทย์แผนปัจจุบัน อนึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ได้มีการณรงค์ให้ประชาชนลดละเลิกไปรักษากับหมอผีเป่าหมอไสยศาสตร์ เมื่อเกิดอาการป่วยหนักและพาไปรักษากับแพทย์สมัยใหม่ และให้หันมาเชื่อในเรื่องวิทยาศาสตร์

สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน

นางบัวลอยเล่าให้ฟังว่า เมื่อได้เป็นครอบครัวตัวแบบเข้ามาอยู่โครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรนี้ในครัวเรือนก็มีไฟฟ้าใช้อันเนื่องด้วยความช่วยเหลือดังกล่าวมานั้น เมื่อมีไฟฟ้าใช้ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การดำรงชีวิตในครอบครัวมีความสะดวกสบายมากขึ้น ได้ใช้วัตถุสิ่งของที่ทันสมัย เช่น ครัวของนางบัวลอยได้มีพัดลมใช้ มีตู้เย็นใช้ มีวิทยุ-เทปฟัง และมีโทรทัศน์คู่ ซึ่งเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกของครอบครัวเธอ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อก่อนไม่ได้เข้ามาอยู่ในโครงการศูนย์ฯ นี้ เธอไม่มีและสิ่งเหล่านี้เธอซื้อมาได้ด้วยตนเองอันเนื่องด้วยความช่วยเหลือต่างๆ ที่ได้กล่าวข้างต้น

กรณีศึกษาที่ 4 : ครอบครัว นางแสงฟ้า มะหาญ

ด้านเศรษฐกิจ

นางแสงฟ้า มะหาญ อายุ 25 ปี นับถือศาสนาพุทธ จบการศึกษาชั้นมัธยม อาชีพเกษตรกร แต่งงานมีลูก 1 คน เป็นชาย อายุ 5 ปี เมื่อปี พ.ศ. 2526 เธอได้เรียนที่ โรงเรียนประถมบ้านนาขาง และปี พ.ศ. 2531 ได้เข้าเรียนต่อที่โรงเรียนมัธยมเมืองนาทรายทอง เมื่อปี พ.ศ. 2534 ได้จบการศึกษาชั้นมัธยม หลังจากนั้นเธอก็ไม่ได้เรียนต่อชั้นอุดมศึกษา แต่ได้ช่วยพ่อแม่ทำไร่ทำสวน เมื่อปี พ.ศ. 2538 ก็ได้แต่งงานกับสามีคนปัจจุบันสภาพเศรษฐกิจ ครอบครัวของเธอยังไม่ดีพอจึงยังอาศัยอยู่กับพ่อแม่ เมื่อปี พ.ศ. 2542 ครอบครัวของเธอก็ได้ รับผิดชอบให้ เป็นครอบครัวตัวแบบ ก่อนจะได้เป็นครอบครัวตัวแบบ ฝ่ายอำนาจการปกครอง หมู่บ้านได้แนะนำให้ศึกษา และทำความเข้าใจเงื่อนไขของครอบครัวตัวแบบ ครอบครัวของเธอก็ยากจน ฝ่ายอำนาจการปกครองหมู่บ้านยังได้พูดให้ฟังว่า เป็นครอบครัวตัวแบบจะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น อนึ่งทางโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรก็จะให้ความช่วยเหลือหลายอย่างเป็นต้นที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกินและพร้อมด้วยวิชาความรู้ทางการเกษตรต่างๆ แต่มีเงื่อนไขว่าเมื่อเข้าร่วมโครงการศูนย์ฯ ดังกล่าวนี้แล้วเราต้องขยันทำงาน

เมื่อครอบครัวของเธอได้เข้าร่วมโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรแล้วทางโครงการศูนย์ดังกล่าวก็ได้ให้ความช่วยเหลือหลายอย่าง เป็นต้นว่า ที่อยู่อาศัยเป็นบ้านยกพื้นสูงชั้นเดียวมี 2 ห้อง ฝาทำด้วยไม้ไผ่ขัดตะ มุงด้วยสังกะสี เสาทำด้วยซีเมนต์และได้รับการจัดสรรที่ดินทำกินให้เป็นเนื้อที่ทั้งหมด 14 ไร่ ซึ่งแบ่งเป็นเนื้อที่ทำนา 3 ไร่ เนื้อที่ทำบ่อปลา 0.5 ไร่ และเนื้อที่ดินที่เหลือไว้ สำหรับปลูกพืชผักสวนครัวและปลูกต้นไม้ให้ผล

วิธีการผลิต

การทำนา

นางแสงฟ้าได้เล่าให้ฟังอีกว่า นับแต่ได้เข้าร่วมโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรครอบครัวของเธอได้ทำนาปีละ 2 ครั้ง คือทำนาปีและนาปรัง ซึ่งรายละเอียดดังต่อไปนี้

การทำนาปี : เมื่อถึงเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นเดือนแรกของฤดูการทำนาปี ในระยะแรกเตรียมการตกกล้า วิธีตกกล้าคือเอาข้าวเปลือกที่เตรียมไว้ทำเป็นพันธุ์ข้าวชาวบ้านเรียกว่า “ข้าวปลูก” เอาบรรจุใส่กระสอบแล้วเอาไปแช่น้ำไว้ 1 วันกับ 1 คืน หลังจากนั้นก็เอาขึ้นมาจากน้ำเอามาหมักไว้ประมาณ 1 วัน 2 คืน วิธีหมักก็เอาฟางข้าวมาปลูกลดให้หนาประมาณ 20 เซนติเมตร แล้วกระสอบข้าวมาวางทับ แล้วก็เอาฟางข้าวมาปกคลุมอีกครั้ง ให้มีความหนาประมาณ 30

เซนติเมตร เพื่อให้มีอุณหภูมิเพียงพอที่จะทำให้เมล็ดข้าวเปลือกที่บรรจุอยู่ในกระสอบนั้นงอก เมื่อข้าวงอกยาวประมาณครึ่งเซนติเมตรก็เอาไปหว่านใส่พื้นที่ที่เราได้เตรียมไว้ ตกกล้า นางแสงฟ้า ยังบอกว่าพื้นที่ที่จะตกกล้าเราไถ คราดและมอบ คือการปรับหน้าดินให้ ราบเรียบเสมอกัน และละเอียดดี เพื่อให้หน้าไหลซึมได้อย่างทั่วถึง เพื่อเลี้ยงต้นกล้าให้เจริญเติบโต

หลังจากตกกล้าเสร็จก็เตรียมการไถนาเพื่อปักดำ ก่อนจะไถนาก็ต้องถางหญ้าตามพื้นที่แปลงนาให้เตียน ปรับคันนาให้ดี เวลาไถนาทางโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรมาช่วยไถให้เพราะใช้รถแทรกเตอร์ไถ ครั้งแรกก็ไถตะไคร้ ประมาณ 5-6 วัน เพื่อปะไว้ให้หญ้าเนา และเป็นการฟื้นดิน หลังจากนั้นก็ไถครั้งที่ 2 คือ ไถแปร เมื่อไถเสร็จก็คราดปรับหน้าดินให้ราบเรียบ เมื่อดันกล้าอายุได้ 28-30 วันก็เอาไปปักดำได้ นางแสงฟ้ายังบอกว่าการปักดำนาปี ส่วนมากจะปักดำในเดือนมิถุนายนเพื่อให้ทันกับฤดูกาล ส่วนพันธุ์ข้าวที่นำไปใช้ในการเพาะปลูกเป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง เช่น ข้าวสันปาดอง และข้าวมะกอก เป็นพันธุ์ที่ชาวบ้านนิยมนปลูกกัน และให้ผลผลิตสูงกว่าพันธุ์อื่น ๆ ชาวบ้านนิยมนปลูกกัน สำหรับการทานาปีเราไม่ได้ใส่ปุ๋ยเคมี หลังจากปักดำเสร็จคอยดูแลน้ำให้มีเพียงพอและดูแลแมลงอื่น ๆ ไม่ให้มาทำลายต้นข้าวจนถึงเวลาเก็บเกี่ยว

สำหรับเวลาเก็บเกี่ยวข้าวนาปีเขาก็เก็บเกี่ยวอยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายน เมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จแล้วก็ทิ้งตากแดดไว้ 3-5 วันเพื่อให้เมล็ดข้าวมันแห้งดีตามที่ต้องการ จากนั้นก็เก็บมากองไว้ เพื่อทำการนวดข้าว การนวดข้าวเราไม่ได้นวดด้วยแรงงานคนเราเหมือนกับแต่ก่อน เราได้จ้างรถนวดข้าวมานวดให้ เพราะมันเร็วและประหยัดเวลาด้วย ค่าจ้างนวดข้าวกระสอบละ 4,000 หรือประมาณ 20 บาท

การทานาปรัง : ระยะเวลาการทานาปรังนางแสงฟ้าบอกว่า ได้เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนธันวาคมซึ่งเป็นระยะเวลาในการเตรียมตกกล้า วิธีการตกกล้านาปรัง ก็มีความเหมือนและต่างไปจากการตกกล้านาปีบ้าง คือ เอาเกลือ 1 กิโลกรัมมาผสมกับน้ำ 20 ลิตร ที่ได้เตรียมใส่ภาชนะไว้แล้ว หลังจากนั้นก็เทข้าวเปลือกที่เราเตรียมไว้ตกกล้าลงไป เพื่อคัดเลือกเมล็ดข้าวที่จะไม่งอกเป็นต้นกล้าออก ถ้าเมล็ดข้าวเปลือกเมล็ดใดที่ฟูขึ้นมาเราก็คัดออกเพราะเป็นเมล็ดข้าวที่ไม่สามารถจะงอกเป็นต้นกล้าได้ จากนั้นก็เอาเมล็ดข้าวเปลือกที่จมน้ำไปบรรจุใส่กระสอบแล้วเอาไปแช่น้ำไว้ 1 วันกับ 1 คืนแล้วเอาขึ้นจากน้ำไปบ่มหรือหมักไว้ วิธีหมัก หรือบ่มข้าวเปลือกที่จะทำเป็นต้นกล้าก็ทำเหมือนกับการเตรียมตกกล้านาปี รวมทั้งการไถนาและคราดก็เหมือนกันดังที่ได้กล่าวแล้วในข้างต้น แต่ต้นกล้าข้าวนาปรัง เมื่ออายุได้ 21-25 วันก็ถอนนำมาปักดำได้ในที่นาที่ไถแปร และคราดเสร็จแล้ว

ในขณะที่ปักดำเราจะไถและคราดที่นาแปลงอื่นไปพร้อม ๆ กัน เพราะว่าถ้าเราคราดทิ้งไว้หลายวัน ดินก็จะแน่นและจะลำบากในการปักดำ ก่อนจะปักดำหลังจากคราดเสร็จต้องหว่านปุ๋ย

เคมีสูตร 16-20-0 เรียกว่าปุ๋ยรองพื้นในอัตรา 30 กิโลกรัมต่อไร่ หลังจากปักดำไปแล้ว 20 วันก็ต้องใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 46-0-0 ในอัตรา 8-9 กิโลกรัม ต่อไร่ เรียกว่าปุ๋ยเร่งและหลังจากนั้นไปอีก 25 วันก็ใส่ปุ๋ยเคมีสูตร และอัตราเดิมอีกเป็นครั้งที่ 2 ในขั้นต่อไปก็มีแต่คอยดูแลน้ำให้มีเพียงพอ ดูแลไม่ให้มีวัชพืชในนาข้าวและคอยกำจัดแมลงหรือศัตรูพืชไม่ให้มาทำลายต้นข้าวพันธุ์ข้าวที่ใช้ในการเพาะปลูกเป็นพันธุ์ข้าวปรับปรุงมีข้าว กข10 กข16 และข้าวไออาร์ 414 ปีที่ผ่านมาเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ 27 กระจอบข้าวเปลือก แต่ละกระจอบมีน้ำหนัก 75 กิโลกรัม รวม 2,025 กิโลกรัมในเนื้อที่นา 3 ไร่ นอกจากทำนาแล้วครอบครัวของนางแสงฟ้ายังได้ทำการผลิตอื่นอีกคือ ทำสวนปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกต้นไม้ให้ผลและเลี้ยงปศุสัตว์ เลี้ยงปลาเพื่อไว้บริโภคในครอบครัว และขายเป็นรายได้อีกด้วย นอกจากอาหารที่ผลิตได้เองแล้วเธอยังได้หาอาหารที่ผลิตเองไม่ได้ตามธรรมชาติ เช่น ผักป่า เห็ด หน่อไม้ และปู ปลา หอยตามห้วย บึง ที่อยู่ใกล้บ้านมาบริโภคเพื่อเป็นการประหยัดรายจ่ายของครอบครัวอีกด้วย ส่วนรายจ่ายของครอบครัวเธอได้ใช้จ่ายซื้อสำหรับสิ่งของที่จำเป็น เช่น เครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ในครัวเรือนและยารักษาโรค เมื่อเวลาเจ็บป่วย

ในปีที่ผ่านมาครอบครัวของนางแสงฟ้าภายหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตและเอาผลผลิตที่เหลือบริโภคชนิดต่าง ๆ เช่น ผลผลิตจากพืชผักสวนครัว ข้าว และสัตว์เลี้ยงมี หมู เป็ด ไก่ ไปขายเป็นเงินทั้งหมด 5,460,000 กีบ หรือประมาณ 27,800 บาท และได้ลงทุนเข้าในการผลิต เช่น ซื้อปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช อาหารสัตว์ กำนวดข้าวและน้ำมันเชื้อเพลิงใส่รถไถนาในเวลาไถนารวม 1,240,000 กีบ หรือประมาณ 6,200 บาท และใช้จ่ายเข้าในการดำรงชีวิตรวม 2,030,000 กีบ หรือประมาณ 10,150 บาท ดังนั้นในปีที่ผ่านมาทำให้นางแสงฟ้ามีเงินเหลือเก็บจากการขายผลผลิตสะสมได้เล็กน้อย

นับแต่ครอบครัวของนางแสงฟ้าได้เข้าร่วมโครงการศูนย์พัฒนา และบริการด้านการเกษตรเป็นเวลา 2-3 ปีมานี้เธอได้รับความช่วยเหลือหลายอย่างจากโครงการศูนย์ดังกล่าวนี้ เช่น ที่อยู่อาศัย ไฟฟ้าใช้ในครัวเรือนและบ่อน้ำเพื่อให้น้ำใช้น้ำดื่ม พร้อมนั้นก็ได้รับแจกพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ จัดสรรที่ดินทำกินให้ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากนั้นเธอยังได้รับการแนะนำวิธีการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ให้และสิ่งสำคัญในการให้ความช่วยเหลือก็คือน้ำที่นำไปใช้ในการผลิตจากคลองชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยซอนช่วยครอบครัวของเธอทำการผลิตได้ตลอดปี และนางแสงฟ้าบอกเพิ่มอีกว่า ผลผลิตชนิดต่าง ๆ ที่ครอบครัวของเธอผลิตได้มาทางโครงการศูนย์ฯ ก็ไม่ได้แบ่งปันเอาจากเธอด้วยการช่วยเหลือทุกอย่างเป็นการช่วยแบบให้เปล่าทั้งหมดยกเว้นปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช และอาหารสัตว์เธอต้องได้ซื้อเอา

ด้านสังคม – วัฒนธรรม

นับแต่ปี พ.ศ. 2533 แสงฟ้าก็ได้เข้าเป็นสมาชิกสมาคมแม่หญิงลาวประจำหมู่บ้าน นายาง ซึ่งเป็นองค์กรจัดตั้งหนึ่งของสังคมได้จัดตั้งขึ้นหลังจากประเทศได้เปลี่ยนแปลงอำนาจ การปกครอง ในปี พ.ศ. 2518 หน้าที่ของเธอ คือช่วยเหลือสังคม เช่น เมื่อชาวบ้านร่วมกันจัดงาน ประเพณีหรือจัดงานราชการขึ้นที่วัดหรือประชาชนจัดงานส่วนครอบครัวเกี่ยวกับงานประเพณี เช่น ขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญตักบาตรบ้าน งานแต่งงาน งานศพ เธอพร้อมด้วยสมาชิกเพื่อนฝูงก็จะไปช่วย จัดแรงงานต่าง ๆ ดังกล่าว นอกจากนั้นยังได้ทำความสะอาดตามสถานสาธารณ เช่น วัด โรงเรียน และตามเส้นทางภายในหมู่บ้าน คือเก็บขยะ ถางหญ้า นอกนั้นยังได้ทำหน้าที่เวรยามภายในหมู่บ้านและช่วยพ่อแม่ ประชาชนอบรมบุตรหลานให้ปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบและประเพณีของสังคม บ้านเมือง ปัจจุบันไม่ได้ทำอีกแล้วเพราะมีครอบครัว มีลูกต้องได้รับผิดชอบจึงไม่มีโอกาสได้ทำงาน ดังกล่าว

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และเครือญาติ

ครอบครัวแสงฟ้า มะหาทูน เป็นครอบครัวเดี่ยวเธอเป็นผู้นำครอบครัว บทบาทของสามีไม่ชัดเจนความสัมพันธ์ภายในครอบครัวมีลักษณะโดยสายเลือดเป็นหลักมากกว่าโดยการ แต่งงานเธอรับผิดชอบหลายด้าน เธอผู้เป็นแม่ก็ต้องได้เอาใจใส่เลี้ยงดูลูกให้ดี ให้ความอบอุ่นแก่ลูก เพราะว่ามีลูก 3 คน ก็ยังเล็ก ส่วนลูกคนโตก็อยู่ในวัยเรียน แต่วันก็ไม่ได้ออกไปไหนมาไหนคอยให้ นม และป้อนข้าวลูก ส่วนคนโตก็ได้เอาใจใส่ตักเตือนลูกให้เอาใจใส่เรียนให้รู้จักเคารพพ่อแม่ และ ครูบาอาจารย์ คนแก่คนชราให้ประพฤติดนอยู่ในระเบียบ กฎหมายและประเพณี วัฒนธรรมของ สังคมและสอนให้รู้จักทำงานบ้านช่วยพ่อแม่ ซึ่งเป็นงานเบาที่ลูกทำได้ เช่น กวาดบ้าน ให้อาหาร เป็ดและไก่ ช่วยดูแลน้องเวลาเธอทำงานในสวนในนา

ครอบครัวของเธอได้ให้ความช่วยเหลือของครอบครัวญาติ ๆ และญาติ ๆ ก็ได้ให้ความ ช่วยเหลือแก่ครอบครัวของเธอเหมือนกัน เช่น อาหารการกิน พืชผักต่างๆ ที่หามาได้ก็ได้แบ่งปัน ให้แต่ละคน และเวลาบ้านญาติ ๆ มีการจัดงานพิธีกรรมทางประเพณี งานทำบุญตักบาตร ก็ได้ไป ช่วยจัดแรงงาน เช่น ช่วยทำอาหาร ทำขนม เมื่อเวลาป่วยไข้ก็ได้ไปเยี่ยมให้กำลังใจ ช่วยหาแพทย์ มารักษา เมื่อถึงฤดูการผลิตก็ได้ไปช่วยปักดำ เกี่ยวข้าว ขนข้าวขึ้นยุ้ง หรือเวลาญาติพี่น้องมีการ ซ่อมแซม หรือสร้างบ้านก็ได้ให้สามีไปช่วยทำ แต่ในระยะ 6-7 ปี มานี้การไปมาหาสู่หรือ ช่วยงาน ต่าง ๆ มีน้อยลงไม่เหมือนเดิม การทำมาหากินก็ลำบาก เพราะแหล่งอาหารที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็ได้ เปลี่ยนสภาพมาเป็นที่ทำสวนเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ไปหมด ดังนั้นจึงต้องขยันทำงานให้มากขึ้นให้มีการ ดำรงชีวิตที่ดี

การรักษาพยาบาล

เมื่อครอบครัวแสงฟ้ามีอาการป่วยเธอก็ได้ไปรับการรักษาทั้งสองอย่าง คือ ไปรักษากับแพทย์แผนโบราณ และแพทย์สมัยใหม่ แต่ไม่เคยไปรักษากับหมอผีหมอไสยศาสตร์ เช่นว่า เวลาปวดท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อ เป็นฝี เป็นแผล มีตุ่มคันคายตามตัว และโรคระเพาะ ก็ไปรักษากับแพทย์แผนโบราณ ใช้ยารากไม้มาฝนกับน้ำสะอาดกิน หรือใช้ทา ถ้าเป็นยาแก้โรคระเพาะก็ทานยาลูกกลอน ซึ่งมีส่วนผสมของขมิ้นกับน้ำผึ้ง เมื่อรักษากับแพทย์แผนโบราณไม่หายก็ไปรักษากับแพทย์สมัยใหม่ หรือไปซื้อยามากินเอง เมื่อได้เข้าร่วมโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านเกษตรนี้ เมื่อมีอาการป่วย เจ้าหน้าที่โครงการศูนย์ฯ ก็พาไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาล เพื่อรับการรักษาเพราะเจ้าหน้าที่โครงการศูนย์ฯ ได้อำนวยความสะดวกให้ความช่วยเหลือมาโดยตลอด ปัจจุบันนี้ที่หมู่บ้านนางของเราก็มีแพทย์ประจำบ้านใน 2 ปีมานี้ เมื่อมีอาการป่วยก็ไปพบแพทย์ประจำบ้านช่วยตรวจอาการของโรคเพื่อรักษาพยาบาล

ถึงอำนวยความสะดวกในครัวเรือน

นับแต่ครอบครัวของแสงฟ้าได้เข้าร่วมโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรมาใน 2-3 ปีนี้ เธอสามารถซื้อพัดลม วิทยุ-เทป ตู้เย็น โทรทัศน์ และจักรเย็บผ้าได้ด้วยตนเอง ก็เนื่องด้วยการเก็บสะสมเงินจากการขายผลผลิตแต่ละปีของเธอไว้บวกกับในครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้จึงทำให้เธอเกิดความต้องการสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไว้เพื่อบริการความสะดวกสบายแก่ตนเองและสมาชิกในครอบครัวด้วย

กรณีศึกษาที่ 5 : ครอบครัวนางบุญช่วย ศรีพันเดช

ด้านเศรษฐกิจ

นางบุญช่วย ศรีพันเดช อายุ 25 ปี นับถือศาสนาพุทธ ระดับการศึกษาจบชั้นประถมศึกษา อาชีพเป็นเกษตรกร สมาชิกครอบครัวทั้งหมดมี 6 คน ลูก 4 คน เป็นชาย 1 คน เป็นหญิง 3 คน ระหว่างปี พ.ศ. 2525-2529 เธอได้เข้าโรงเรียนอยู่ที่หมวดโรงเรียนประถมสมบูรณ์บ้านนาง เมื่อจบชั้นประถมแล้วเธอก็ไม่ได้ศึกษาต่อชั้นมัธยมและได้ช่วยพ่อแม่ทำงาน คือทำไร่ทำสวน เพราะครอบครัวของพ่อแม่ก็ยากจน ถึงปี พ.ศ. 2537 เธอก็ได้แต่งงานอยู่กับสามีคนปัจจุบัน และได้แยกจากครอบครัวของพ่อแม่ไปอยู่กับสามีซึ่งเป็นครอบครัวของเธอเอง อาชีพก็ทำไร่เลื่อน

ลอย ผลผลิตแต่ละปีที่ได้มาก็ไม่พออยู่พอกิน แต่แต่ละปีก็ได้หาทำงานเพิ่มอีก เช่น รับจ้างทำนา ปักดำ เกี่ยวข้าวและหาของป่าเพื่อมาบริโภค ถ้าหาได้มากเหลือบริโภคก็ได้ขาย เช่น เห็ด หน่อไม้ ผักป่า การจับปู และการจับปลาตามห้วยตามบึงที่อยู่ใกล้บ้าน เมื่อได้เงินมาก็เอาไปซื้อข้าว เพื่อบริโภคในครอบครัว - ครอบครัวของเธอเป็นครอบครัวที่ยากจนไม่มีที่นาค่ากินทำแต่ไร่ แต่ละปีผลผลิตข้าวก็ได้เพียง 15 – 16 กระสอบ แต่ละกระสอบหนักประมาณ 80 กิโลกรัม นอกจากทำไร่แล้วครอบครัวเธอยังได้ทำสวนเพื่อปลูกพืชผักและได้เลี้ยงไก่ไว้เพื่อบริโภคเล็กน้อยไม่ได้ขาย เพราะเลี้ยงปริมาณจำกัดเพราะไม่มีทุน

ในปี พ.ศ. 2543 ครอบครัวของนางบุญช่วย ก็ได้รับการคัดเลือกให้เป็นครอบครัวตัวอย่าง เพราะครอบครัวของเธอเป็นครอบครัวที่ยากจน ไม่มีที่ดินทำกินจริง ๆ มีรายได้น้อยไม่พออยู่พอกิน ฝ่ายอำนาจปกครองหมู่บ้านก็เห็นว่าครอบครัวของเธอยากจนจริง ๆ จึงได้ชักชวน และให้คำอธิบายเกี่ยวกับการเป็นครอบครัวตัวอย่างว่า ถ้าได้เป็นครอบครัวตัวอย่างแล้วก็จะได้เข้าร่วมโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรและได้รับความช่วยเหลือต่าง ๆ ในด้านการประกอบอาชีพการเกษตร ดังนั้นครอบครัวของเธอก็อยู่ในเงื่อนงำที่จะเข้าเป็นครอบครัวตัวอย่างของโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร คือเป็นครอบครัวที่มีรายได้น้อยไม่พออยู่พอกิน ไม่มีที่ดินทำกินและเป็นครอบครัวที่ยากจนจริงๆ แต่ขยันหมั่นเพียรประกอบอาชีพสุจริต

ในปี พ.ศ. 2543 ครอบครัวของเธอก็ได้เข้าร่วมโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร และได้รับความช่วยเหลือจากโครงการศูนย์พัฒนาดังกล่าวคือได้ให้ที่อาศัยเป็นบ้านยกพื้นชั้นเดียว ปลูกพื้นด้วยไม้กระดาน ฝาเรือนทำด้วยไม้กระดาน มุงด้วยสังกะสีมี 2 ห้อง พร้อมมีไฟฟ้าและบ่อน้ำเพื่อใช้ในครัวเรือน และได้รับการจัดสรรที่ดินให้เป็นเนื้อที่ทั้งหมด 14 ไร่ ได้แบ่งเป็นเนื้อที่ปลูกข้าว 2.3 ไร่ เนื้อที่ทำบ่อปลา 0.5 ไร่ และส่วนที่เหลือเป็นเนื้อที่ทำสวนพร้อมด้วยการรับแจกพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เช่น หมู เป็ด ไก่ พันธุ์ข้าว และพืชผัก เป็นต้น

วิธีการผลิต

การทำนา

เมื่อได้รับเลือกให้เข้าร่วมโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรนี้ ครอบครัวเธอก็ได้ทำนา ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ ในการทำงานของเธอครอบครัวเธอก็ได้ทำนาเพียงครั้งเดียวต่อปีคือทำนาปรัง ส่วนนาปีก็ไม่ได้ทำเพราะที่นาของเธอเป็นที่ดินเนินสูง หนึ่งคลองชลประทานส่งน้ำไม่ถึงเพราะคลองส่งน้ำไม่สะดวกในการส่งน้ำปีที่ผ่านมาได้ทำแต่นาปรัง ในการทำนาปรังก็ได้ใช้น้ำในบ่อ น้ำในบ่อนี้ก็นำมาจากน้ำคลองชลประทานเหมือนกัน บางครั้งก็รดน้ำด้วยการต่อท่อจากคลองส่งน้ำมายังบ่อหรือคลองน้ำเล็ก ๆ เพื่อรดน้ำมายังบ่อไว้ให้เต็ม เมื่อเวลาเราจะทำนาก็ใช้

เครื่องจักรสูบไปยังแปลงนา เธอพึ่งรู้วิธีทำนาเมื่อมาเป็นครอบครัวตัวแบบ ก่อนหน้านี้ไม่เคยทำนา เธอบอกว่าการทำนาปรังก็เริ่มต้นประมาณกลางเดือนพฤศจิกายนเป็นเวลาในการเตรียมตกล้านา ปรัง

วิธีการตกล้านางบุญช่วยได้เล่าให้ฟังว่าในการตกล้านาเริ่มแรกก็เอาเกลือ 1 กิโลกรัม ผสมน้ำ 20 ลิตรใส่ภาชนะที่ได้เตรียมไว้แล้วเอาข้าวเปลือกที่เราเตรียมไว้เพื่อตกล้านาเอามาเทใส่ เพื่อให้เมล็ดข้าวที่จะไม่งอกเป็นต้นกล้าฟูหรือลอยตัวขึ้นมาแล้วก็ตักออก ส่วนเมล็ดข้าวเปลือกที่จม อยู่ในน้ำนั้นเป็นเมล็ดข้าวที่จะงอกเป็นต้นกล้า 100 เปอร์เซ็นต์ หลังจากนั้นก็เอาข้าวเปลือก ส่วน ที่จะงอกเป็นต้นกล้านี้ไปบรรจุใส่กระสอบแล้วเอาไปแช่น้ำไว้ 1 วัน 1 คืน แล้วเอาขึ้นมาจากรน้ำ แล้วบ่มหรือหมักไว้ 1 วันกับ 2 คืน วิธีหมักเราเอาแผ่นยางหรือฟางข้าวมาปูลาดให้มีความหนา ประมาณ 20 เซนติเมตร แล้วเอากระสอบข้าวมาวางทับลงแล้วเอาฟางข้าวมาปกคลุมอีกครั้งให้มีความหนาประมาณ 30 เซนติเมตร เพื่อให้เมล็ดข้าวเปลือกที่บรรจุอยู่กระสอบมีอุณหภูมิเพียงพอ เพื่อให้เมล็ดข้าวงอก เมื่อเมล็ดข้าวงอกได้ประมาณครึ่งเซนติเมตรก็เอาไปหว่านลงในพื้นที่ที่เราได้เตรียมไว้ตกล้านา

เมื่อตกล้านาเสร็จก็เตรียมไถนา นางบุญช่วย บอกก่อนจะไถนาต้องปรับพื้นที่แปลงนาที่ ไถเป็นหลุมเป็นเนินก็ปรับให้เป็นพื้นที่ราบ เพื่อสะดวกและง่ายแก่การไถและวางหูก้าตามแปลงนา ให้เตียนในการไถนาก็ไม่ได้ใช้ควายไถเราใช้รถแทรกเตอร์ไถ เพราะทางโครงการศูนย์พัฒนาและ บริการด้านเกษตรได้ให้ความช่วยเหลือเอารถแทรกเตอร์ให้เพียงแต่ครอบครัวของเธอซื้อน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับรถไถเท่านั้นราคาประมาณ 30,000 กีบ หรือประมาณ 150 บาท และก็ไม่ได้จ่ายค่า แรงงานหรือค่าเวลาของคนขับรถแต่ประการใด การไถนาก็ไถ 2 ครั้ง คือครั้งแรกก็ไถตะไคว้ ประมาณ 6 วัน พร้อมทั้งปล่อยน้ำเข้าสู่แปลงนาเพื่อบ่มจีไถและเพื่อให้หญ้าเน่า หลังจากนั้นก็ไถ แปรอีกครั้งเป็นครั้งที่ 2 หลังจากนั้นก็คราด เมื่อต้นกล้าอายุได้ 21-25 วันก็เอาไปปักดำได้ บุญช่วยบอกต่อไป ก่อนจะปักดำให้หว่านปุ๋ยเคมีสูตร 16-20-0 เรียกว่าปุ๋ยรองพื้นในอัตรา 30 กิโลกรัมต่อ 1 ไร่ หลังปักดำได้ 20 วัน หว่านปุ๋ยเคมีสูตร 46-0-0 เรียกว่าปุ๋ยเร่งในอัตรา 8-9 กิโลกรัมต่อ 1 ไร่ และหลังจากนี้ไป 25 วัน หว่านปุ๋ยเคมีสูตร 46-0-0 อีกเป็นครั้งที่ 2 เวลาต่อไปก็มีแต่เอาใจใส่ดูแลน้ำให้สม่ำเสมอคอยกำจัดวัชพืชในนาและกำจัดแมลงที่จะมาทำลาย ต้นข้าว พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการเพาะปลูกในนาปรังเธอใช้พันธุ์ข้าว กข10 และ กข16 ปีที่ผ่านมาผล เก็บเกี่ยวข้าวของครอบครัวเธอได้ทั้งหมด 23 กระสอบข้าวเปลือก แต่ละกระสอบหนัก 75 กิโลกรัม สำหรับข้าวกินของครอบครัวบุญช่วยไม่พออยู่พอกิน เนื่องจากปีที่ผ่านมาได้ทำนาเพียง ครั้งเดียว จึงทำให้ผลผลิตไม่พอต่อการบริโภค

ครอบครัวของบุญช่วย นอกจากทำนาปลูกข้าวแล้วยังได้ทำสวนปลูกพืชผักสวนครัว และเลี้ยงปศุสัตว์เพื่อไว้บริโภคและขายในการทำการผลิตของครอบครัวเธอไม่ว่าการทำนา ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ก็ได้มีการลงทุนบ้าง คือได้กู้ยืมในส่วนที่เป็นปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช และอาหารสัตว์ จากโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร แต่การชำระหนี้สินนั้นเธอไม่สามารถจะชำระหนี้ได้เพราะไม่มีเงินเพียงพอ แต่ครอบครัวของเธอก็มีความสามารถในการชำระหนี้สินให้กับโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรได้ด้วยการทำงานทดแทนการชำระหนี้สินที่เป็นเงินให้กับโครงการศูนย์ดังกล่าวได้ ในปีที่ผ่านมารายได้ของครอบครัว จากการขายผลผลิตที่เหลือจากบริโภค เช่น พืชผักและสัตว์เลี้ยงจำนวน 3,995,000 กีบ หรือประมาณ 19,975 บาท ก็ได้นำไปซื้อข้าวมาไว้บริโภคภายในครอบครัว เนื่องด้วยสภาพที่กล่าวมานั้น ในปีที่ผ่านมาจึงเป็นสาเหตุทำให้ครอบครัวของเธอไม่มีเงินพอเก็บสะสมและประกอบกับพื้นที่ทำการผลิตของครอบครัวเธอเป็นที่เนินสูงมีปัญหาเรื่องน้ำไม่สะดวก จึงทำให้การทำการผลิตของครอบครัวเธอทำการผลิตไม่ได้เต็มที่เท่ากับครอบครัวตัวแบบอื่นๆ

นับแต่ครอบครัวของบุญช่วยได้เข้าร่วมโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร ก็ได้รับความช่วยเหลือในหลายอย่างดังที่ได้กล่าวมาในข้างต้น เช่น ที่พักอาศัย ที่ดินทำกินได้รับการแจกจ่ายพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ตลอดจนด้านสาธารณูปโภค อาทิ ไฟฟ้า บ่อน้ำ สำหรับไว้บริโภคให้ความสะดวกสบายในครัวเรือน นอกจากนั้นก็ยังสามารถใช้น้ำจากคลองชลประทาน เพื่อใช้ในการผลิต ได้รับการแนะนำจากเจ้าหน้าที่โครงการศูนย์เกี่ยวกับวิธีการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เป็นประจำ อีกทั้งผลผลิตที่ได้จากการผลิตทั้งหมดทางโครงการศูนย์ฯ ก็ไม่ได้มีการแบ่งปันจากครอบครัวของเธอ แต่ปรากฏว่าในปีที่ผ่านมาครอบครัวของเธอไม่มีเงินเหลือเก็บสะสมเหมือนกับครอบครัวตัวแบบอื่นๆ แต่ผลผลิตที่ได้มาเหลือจากบริโภคก็ได้ขาย หรือเป็นเพราะว่าครอบครัวของเธอได้ทำนาครั้งเดียว จึงเป็นสาเหตุให้มีข้าวบริโภคไม่เพียงพอ จึงทำให้การดำรงชีวิตด้านอื่นๆ คล้อยตามไปด้วย แต่ถึงอย่างไรก็ตามเธอและครอบครัวของเธอยังได้รับความช่วยเหลือต่างๆ จากโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร แต่สิ่งสำคัญก็คือ เธอได้ประสบการณ์ในชีวิตและวิชาความรู้ในด้านเกษตรกรรมจากความช่วยดังกล่าว

ด้านสังคม – วัฒนธรรม

เมื่อปี พ.ศ. 2533 บุญช่วยได้เข้าเป็นสมาชิกของสมาคมแม่หญิงลาวประจำหมู่บ้านนา ยาง ซึ่งมีหน้าที่รับใช้สังคมเหมือนกับเพื่อนสมาชิกผู้อื่น ๆ เช่น นางแสงฟ้าได้ช่วยการทำ กิจกรรมรวมของสังคมของหมู่บ้าน และรวมทั้งงานกิจกรรมส่วนบุคคลของครอบครัวประชาชน เช่น การจัดงานบุญตามประเพณีต่าง ๆ งานส่วนราชการเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมของ หมู่

บ้านรับใช้งานสาธารณ เช่น ทำความสะอาดตามสถานที่ต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน เช่น วัด โรงเรียน และตามถนนหนทาง แต่ปัจจุบันไม่ได้ทำแล้ว เพราะมีครอบครัวมีลูกต้องได้รับผิตชอบ

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และเครือญาติ

ครอบครัวของบุญช่วยเป็นครอบครัวเดี่ยวที่ขาดเสถียรภาพด้านเศรษฐกิจ บางครั้งสามีเป็นผู้นำบางครั้งภรรยาเป็นผู้นำ รูปแบบความสัมพันธ์ภายในครอบครัวขาดปะที่ชัดเจน ส่วนมากจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขธรรมชาติมากกว่าเงื่อนไขทางครอบครัว ความสัมพันธ์ภายใน ครอบครัวแสดงถึงความรัก ความอบอุ่นของพ่อแม่ที่มีให้กับลูก บุญช่วยเองก็ได้เอาใจใส่ดูแล ลูกคอยสอนลูกทุกอย่างเพื่อหวังอยากให้ลูกเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่และเป็นคนดีของสังคม รู้จักเคารพนับถือ ผู้ที่มีอายุสูงกว่า รักเพื่อนฝูง ปฏิบัติตนให้อยู่ในระเบียบของสังคมและตามประเพณีที่ครอบครัวและสังคมปฏิบัติกันมา ซึ่งเป็นไปตามหลักศีลธรรมและวิถีประชาโดยทั่วไป

ครอบครัวของบุญช่วยและครอบครัวของญาติพี่น้องไม่ว่าในอดีตและปัจจุบันก็ได้มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมาตลอด แต่เพราะเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่ย่ำแย่เลยทำให้ความสัมพันธ์ระดับเครือญาติไม่มั่นคง เมื่อเวลาหาอาหารปามาได้ก็ได้นำแบ่งปันให้กับญาติ ๆ เวลาป่วยไข้ก็ได้ไปเยี่ยมให้ความอบอุ่นพร้อมทั้งหาแพทย์หายมารักษาดูแล เมื่อมีงานพิธีกรรมทางประเพณีที่บ้านญาติก็ได้ไปช่วยเหลือไม่ว่าด้านแรงงานหรือด้วยวัตถุปัจจัย พอถึงฤดูทำการผลิตก็ได้ไปช่วย เช่น การปักดำ เกี่ยวข้าว นวดข้าว และงานอื่น ๆ อีกด้วย

การรักษาพยาบาล

ในการรักษาพยาบาลนี้ ครอบครัวของเธอเคยไปปรึกษากับแพทย์สมัยใหม่ ไปโรงพยาบาล หลังจากเข้าร่วมโครงการ แต่ก่อนเข้าร่วมโครงการเธอและครอบครัว เมื่อเวลาป่วยก็ไปปรึกษากับหมอแผนโบราณบ้าง หมอผีเป่าบ้าง หมอไสยศาสตร์บ้างทั้ง ๆ ที่ไม่เชื่อในเรื่องนี้ สาเหตุที่ไม่เชื่อเธอบอกหมอผี หมอไสยศาสตร์ใช้เวทมนต์คาถามารักษาและบ่งบอกอาการของโรค ไม่ได้บอกได้ก็ไม่ตรงกับโรคที่เธอเป็นอยู่ และประสบการณ์มันฟ้องว่าการรักษาคนป่วยไม่หายทำให้อาการหนักไปข้างหน้าวันตาย อีกทั้งแนวทางนโยบายของรัฐบาลก็ให้ประชาชนลดละความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ และเวทมนต์คาถาให้เชื่อในทางวิทยาศาสตร์ ก็คือเวลาป่วยไข้ก็ให้ไปรักษาที่โรงพยาบาลไปพบแพทย์ เพื่อตรวจอาการของโรค เพื่อหาทางรักษา

สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน

ในเมื่อก่อนที่ยังไม่มีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรมาช่วยเหลือนั้น ทั้งครอบครัวเธอและครอบครัวชาวบ้านยังไม่มีใครได้นำใช้เครื่องทันสมัยในครัวเรือนเป็นต้นว่า พัดลม หม้อหุงข้าว ตู้เย็น โทรทัศน์ วิทยุ-เทป เพราะไม่มีไฟฟ้า เมื่อมีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร ซึ่งเป็นโครงการร่วมมือลาว-ไทยของสองรัฐบาลได้มาช่วยเหลือแก่ประชาชนชาวบ้านนาข่าง รัฐบาลก็ได้นำไฟฟ้าเข้าสู่โครงการและเข้าสู่หมู่บ้าน จึงทำให้แต่ละครอบครัวได้นำใช้สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือนดังที่ได้กล่าวมาแล้ว บุญช่วยเล่าปัจจุบันครอบครัวของเธอก็มีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ใช้ คือ พัดลม โทรทัศน์ บริการในครัวเรือน ทำให้มีความสะดวกสบายมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ได้มีมาหลังจากเข้าร่วมโครงการศูนย์ฯ และมีรายได้เพียงพอซื้อมาได้

กรณีศึกษาที่ 6 : ครอบครัวนายเส็ง บุญล้อม

ด้านเศรษฐกิจ

นายเส็ง บุญล้อม อายุ 43 ปี นับถือศาสนาพุทธ ระดับการศึกษาจบชั้นอนุปริญญา อาชีพเป็นเกษตรกร มีลูก 3 คน เป็นชาย 1 คน เป็นหญิง 2 คน คนโตเข้าเรียนที่หมวด โรงเรียนประถมสมบูรณบ้านนาข่าง และ 2 คนยังเด็ก แต่ปี พ.ศ. 2518-2520 เป็นนักศึกษาอยู่ที่สถาบันสร้างครูคองโดก้าแพงนครเวียงจันทน์ หลังจากเรียนจบแล้วได้ทำอาชีพครูเป็นเวลา 5 ปี เมื่อปี พ.ศ. 2526-2532 ได้ทำงานที่โรงงานวัคซีนที่หนองแตง กำแพงนครเวียงจันทน์ และได้ทำงานอยู่ที่โครงการขึ้นการเกษตร เพื่อพัฒนาเขตเนินเขา และปี พ.ศ. 2533 ได้เข้าทำงานที่โครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร ห้วยซอน - ห้อยซั่วที่บ้านนาข่าง เมืองนาทรายทอง กำแพงนครเวียงจันทน์ เมื่อปี พ.ศ. 2540 ครอบครัวของเขาได้รับคัดเลือกให้เป็นครอบครัวตัวอย่าง ในนามเจ้าหน้าที่ในโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร เมื่อได้รับคัดเลือกให้เป็นครอบครัวตัวอย่างแล้ว นายเส็ง และครอบครัวของเขาได้ย้ายไปอยู่บ้านพักที่โครงการศูนย์ฯ ได้จัดให้ และเขาได้บอกกับผู้วิจัยว่าเขาจะปรับเปลี่ยนแบบแผนในการดำรงชีวิต และวิธีการทำงานของเขาใหม่ ต้องทำงานหนักขึ้นพร้อมทั้งเสาะหาความรู้เกี่ยวกับวิชาการเกษตรให้มากขึ้นให้สมกับเป็นครอบครัวตัวอย่างและพร้อมเคียงกันครอบครัวของเขาก็ได้รับการจัดสรรที่ดินทำกินให้ทั้งหมด 14 ไร่ แบ่งเป็นเนื้อที่ปลูกข้าว 2.3 ไร่ และเนื้อที่เลี้ยงปลา 0.5 ไร่ ส่วนเนื้อที่เหลือไว้สำหรับปลูกพืชผักสวนครัว และยังได้รับการแจกจ่ายพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ด้วย

วิธีการผลิต

วิธีการทำนาปรัง : ในการทำนาปรัง นายเส็ง บุญล้อมเล่าให้ผู้วิจัยฟังเริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤศจิกายนก็เริ่มตกล้ำไว้ก่อน แล้วเอาข้าวเปลือกที่เราเตรียมไว้มาทดลอง คือ เอาเกลือ 1 กิโลกรัมมาผสมกับน้ำ 20 ลิตร แล้วเอาข้าวเปลือกที่เตรียมไว้นั้นมาทดลองใส่ เพื่อเราจะรู้ว่าเมล็ดข้าวเปลือกที่จะไม่งอกเป็นต้นกล้าก็จะฟูหรือลอยตัวขึ้นมาแล้วก็ตักออก ส่วนเมล็ดข้าวเปลือกที่จมน้ำอยู่ข้างล่างก็จะเป็นเมล็ดข้าวที่จะงอกเป็นต้นกล้า เมื่อเอาไปทำกล้าก็จะงอกได้ 100 เปอร์เซ็นต์

ในการทำนาปรังนั้นเขาอธิบายว่า เราต้องเตรียมตกล้ำก่อน คือข้าวพันธุ์ที่ผ่านการทดลองแล้วนั้น เอาบรรจุใส่กระสอบ แล้วเอาไปแช่น้ำไว้ 1 วัน 1 คืน หลังจากนั้นก็เอาขึ้นจากน้ำแล้วเอาไปตั้งไว้ ณ สถานที่ที่เราได้เตรียมเอาไว้ โดยเอาฟางข้าวมาปูลาดให้หนา 20 เซนติเมตร แล้วเอากระสอบข้าวมาตั้งข้างบน เอาฟางข้าวปกอีกครึ่งให้หนา 30 เซนติเมตร หลังจากนั้นก็เอาแผ่นยางมาคลุมไว้ เพื่อให้เมล็ดข้าวเปลือกที่บรรจุอยู่ในกระสอบมีอุณหภูมิเพียงพอในการงอกบ่มหรือหมักไว้ 1 วัน 2 คืน หลังจากนั้นก็เตรียมสถานที่ที่เราจะตกล้ำ โดยไถแปลงนาและคราดให้ละเอียด เมื่อข้าวงอกได้ครึ่งเซนติเมตรก็เอาไปหว่านในแปลงนาที่เราได้เตรียมไว้สำหรับตกล้ำ เมื่อตกล้ำเสร็จก็เตรียมไถนาเพื่อปักดำต่อไป ในการทำนาเราใช้รถไถเตอร์ไถไม่ได้ใช้ควายไถ ในเมื่อก่อนเพราะทางโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรได้ให้ความช่วยเหลือเอารถไถเตอร์มาไถให้ส่วนเราเองก็ซื้อน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับรถไถเท่านั้น ส่วนคนขับ รถไถนั้นทางโครงการศูนย์ฯ ได้ส่งคนมาขับรถไถให้บริการ โดยไม่ต้องจ่ายเงินใด ๆ ทั้งสิ้นในการไถนาที่เราไถ 2 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 ก็ไถตะ และทิ้งไว้ประมาณ 5-6 วัน หลังจากนั้นก็ไถแปรอีกครั้ง และต่อไปก็เตรียมคราดเพื่อการปักดำ

ในการปักดำนาปรังนี้เราก็จะปักดำอยู่ในระหว่างปลายเดือนธันวาคมหาต้นเดือนมกราคมเมื่อต้นกล้าอายุได้ 21-25 วันก็สามารถถอนไปปักดำได้ก่อนจะปักดำเราหว่านปุ๋ยเคมีสูตร 16-20-0 เรียกว่าปุ๋ยรองพื้นในอัตรา 30 กิโลกรัมต่อเนื้อที่นา 1 ไร่ หลังจากปักดำได้ 20 วัน ก็หว่านปุ๋ยเคมี สูตร 46-0-0 เรียกว่าปุ๋ยเร่งในอัตรา 8 กิโลกรัมต่อเนื้อที่นา 1 ไร่ และจากนี้ไปอีก 25 วันก็หว่านปุ๋ยเคมีสูตร 46-0-0 อีกครั้งในอัตรา 8 กิโลกรัมต่อ 1 ไร่เหมือนเดิม หลังจากนั้นก็ดูแลรักษาให้มีน้ำอย่างสม่ำเสมอ กำจัดหญ้าและศัตรูพืชที่มาแย่งอาหาร และทำลายต้นข้าว ในการทำนานั้นครอบครัวของนายเส็งทำด้วยตนเอง ยกเว้นแต่การไถและคราดทางโครงการศูนย์ฯ ได้มาช่วยไถและคราดให้ แต่การนวดข้าวเขาได้จ้างรถนวดข้าวมานวดให้จ่ายค่าจ้างกระสอบละ 4,000 กีบ หรือเท่ากับ 20 บาท พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการปักดำนาปรังนั้นเขาใช้ข้าวพันธุ์ปรับปรุง คือ ข้าว กข 16 และ ข้าว ไออาร์ 414 เขาบอกเป็นพันธุ์ข้าวที่นิยมใช้ปลูกกัน และ

ให้ผลผลิตสูงมาก ปีที่ผ่านมาให้ผลผลิตเก็บเกี่ยว 28 กระสอบข้าวเปลือก แต่ละกระสอบหนัก 75 กิโลกรัม

นอกจากทำนาแล้วครอบครัวของเขายังได้ทำการผลิตอื่นเสริมอีกด้วย เช่น ปลูกพืชผักสวนครัว และเลี้ยงปลุกสัตว์ เพื่อไว้บริโภคในครัวเรือนและเพื่อขาย ในการทำการผลิตของเขานั้นไม่ว่าจะเป็นการทำนา ทำสวน และเลี้ยงสัตว์เขาก็มีการลงทุนไปบ้าง เพื่อให้การผลิตได้รับผลดีส่วนมากจะเป็นเรื่องปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช และอาหารสัตว์เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เขาได้กู้ยืมกับโครงการศูนย์ฯ มาทำการผลิตก่อน เมื่อสิ้นปีขายผลผลิตได้เงินมาก็เอาเงินไปชำระหนี้ให้กับโครงการศูนย์ฯ เขาทำในลักษณะนี้มาแต่ละปีและก็สามารถชำระหนี้ได้อย่างครบถ้วนในแต่ละปี ในปีที่ผ่านมาเขาได้ลงทุนเข้าในการผลิตรวม 750,000 กีบ หรือประมาณ 3,750 บาท และรายได้จากการขายผลผลิตมี 9,580,000 กีบ หรือประมาณ 47,900 บาท นับแต่ครอบครัวของเขาได้เข้าเป็นครอบครัวตัวแบบเป็นเวลา 3 ปี เขาเก็บสะสมเงินได้จำนวนหนึ่ง และเงินจำนวนนั้นก็ได้อำนาจซื้อที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง มีเนื้อที่ 12 ไร่ ซ็อรถจักรยานยนต์ 1 คัน ซ็อรตู้เย็น 1 เครื่อง โทรทัศน์ 1 เครื่อง และเครื่องใช้ในครัวเรือนอื่น ๆ อีก

โดยสรุปแล้วในการเข้าเป็นครอบครัวตัวแบบของโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร ทำให้เขาและครอบครัวได้รับผลประโยชน์มาก อาทิ ได้รับการจัดสรรที่พักอาศัยพร้อมด้วยไฟฟ้าและบ่อน้ำ 1 บ่อ เพื่อใช้ในการบริโภคในครัวเรือน นอกจากนั้นยังได้รับการแจกพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ พร้อมทั้งให้การแนะนำเกี่ยวกับวิธีการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ และให้การช่วยเหลือจากคลองชลประทาน อ่างเก็บน้ำห้วยซอนเข้าสู่พื้นที่การผลิต ทำให้เขาและครอบครัวทำการผลิตได้ตลอดปี รวมทั้งผลผลิตที่ได้รับทางโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรก็ไม่ได้แบ่งปันเอาแก่ครอบครัวของเขาเลย รายได้ทั้งหมดเป็นของเขาและครอบครัว การให้ความช่วยเหลือของโครงการศูนย์ฯดังกล่าวนี้ได้ทำให้ครอบครัวของนายเส็งมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น กว่าเดิม

ด้านสังคม - วัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และเครือญาติ

ครอบครัวของนายเส็ง เป็นครอบครัวเดี่ยวมีสมาชิก 5 คน ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก 5 คน ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวคล้ายกับครอบครัวแบบที่ 2 ยังมีลักษณะแบบปฐมภูมิ โดยมีพ่อเป็นหัวหน้าครอบครัวและมีบทบาทที่โดดเด่นในการนำของครอบครัวในด้านเศรษฐกิจ และแม่เป็นผู้ดูแลกิจการด้านการเรือน เช่น การประกอบอาหาร ทำความ

สะอาดบ้าน และดูแลลูก ส่วนลูกชายคนโตก็ช่วยแม่ดูแลน้อง ๆ หลังจากเลิกเรียน และวันหยุด เพื่อให้แม่ได้มีเวลาทำกิจการบ้านเรือนได้สะดวก แต่ถึงอย่างไรก็ตามทั้งพ่อและแม่ได้มีความสัมพันธ์อันดีกับลูกในฐานะเป็นผู้ให้กำเนิด ได้เอาใจใส่เลี้ยงดูลูกให้ดีและบอกสอนลูกให้ประพฤติปฏิบัติตนตามประเพณี วัฒนธรรมของสังคมเราที่ได้ปฏิบัติกันมาแต่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลูกต้องเชื่อฟังพ่อแม่เคารพนับถือพ่อแม่และรักพ่อแม่มีกิริยามารยาทที่ดี ไม่กระทำในสิ่งไม่ดี สิ่งที่เกิดต่อกฎหมาย ซึ่งจะทำให้ลูกกลายเป็นคนไม่ดีของพ่อแม่

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวเขากับครอบครัวญาติๆ นั้นเขาได้ปฏิบัติมาโดยตลอด ทั้งความสัมพันธ์โดยสายเลือดและโดยการแต่งงาน แต่เขาจะถือความสัมพันธ์โดยสายเลือดมากกว่าโดยการแต่งงานเขาจะให้ความสำคัญในความสัมพันธ์ดังกล่าว โดยอาศัยความอาวุโสความใกล้ชิดและการมีบทบาทในกลุ่มญาติ ลดลั่นกันลงไป ซึ่งแสดงออกในการให้ความช่วยเหลือการไปมาหาสู่กันในเวลาที่มีการป่วยไข้ การจัดงานบุญตามประเพณี หรือมีงานพิธีกรรมต่าง ๆ อาทิ การเกิด การตาย งานแต่งงาน แต่อย่างไรก็ดีครอบครัวของเขากับครอบครัวญาติก็มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันมาโดยตลอดเมื่อมีปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มเครือญาติก็จะร่วมกันแก้ไขให้ตกไปเช่นว่า ทะเลาะวิวาทกันหรือมีการกระทำผิดต่อจารีตประเพณีและในฤดูกาลผลิตในกลุ่มญาติก็จะช่วยเหลือกันทำไม่ว่าจะเป็นการทำสวน ทำนา การปักดำ เกี่ยวข้าวก็ได้ช่วยเหลือกัน

การรักษาพยาบาล

เมื่อเวลาป่วยไ้ใช้นายเส็งและครอบครัวไปรับการรักษาที่แพทย์สมัยใหม่และไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาลเพื่อตรวจอาการของโรคทางรักษา แต่บางครั้งก็ไปรับการรักษาที่แพทย์แผนโบราณ เวลามีอาการป่วยไม่หนัก เช่น จุกแน่นเฟื้อ มีผื่นตุ่มคันขึ้นตามลำตัว เป็นโรคบิด ท้องร่วง เพื่อรับยาสมุนไพรหรือยารากไม้มาต้มกินหรือฝนกับน้ำสะอาดดื่ม ถ้าเป็นแผล เป็นฝี มีผื่นตุ่มคันขึ้นตามลำตัวก็ฝนกับน้ำสะอาดทาตามผิวหนัง หรือไปซื้อยามากินเอง เพราะปัจจุบันในหมู่บ้านนายงเรานี้ก็มีร้านขายยามีมาได้ 2-3 ปีมานี้ เป็นร้านขายยาของแพทย์ประจำบ้านเอง เขาบอกว่าแต่ก่อนและปัจจุบันนี้เวลาป่วยไ้ก็ไม่ได้ไปรักษาที่หมอผีหมอไสยศาสตร์ เพราะว่าหมอดังกล่าวรักษาไม่หายอีกทั้งบอกอาการของโรคที่เราเป็นอยู่ไม่ถูกก็เลยไม่เชื่ออีกอย่างก็เป็นสิ่งมงาย เพราะวิธีการรักษานั้นหมอใช้เวทมนตร์คาถา

สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน

หลังจากที่ได้มีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรแล้ว รัฐบาลลาวก็ได้นำไฟฟ้าเข้าสู่โครงการศูนย์ฯเพื่อรับใช้บริการในโครงการรวมทั้งครอบครัวตัวแบบก็มีไฟฟ้าใช้บริการ

จึงทำให้ครอบครัวของนายเส็งก็ได้ใช้บริการไฟฟ้าด้วย จึงทำให้เขาและครอบครัวมีโอกาสได้ใช้สิ่งของที่ทันสมัยในครัวเรือน เช่น พัดลม วิทยุ-เทป ตู้เย็น โทรทัศน์ หม้อหุงข้าว และเครื่องใช้อื่นๆ ที่ใช้งานด้วย พลังงานไฟฟ้า สิ่งต่างๆ เหล่านี้เขาซื้อมาได้ด้วยตัวเองให้ความสะดวกสบายในครัวเรือน ทำให้การดำรงชีวิตของครอบครัวของเขามีการเปลี่ยนแปลงดีขึ้นกว่าเดิม

ครอบครัวที่ไม่ได้เป็นตัวแบบ

ครอบครัวที่ไม่ได้เป็นตัวแบบ หมายถึงครอบครัวที่มีภูมิฐานะอยู่ในชุมชน หมู่บ้าน นายาง บางครอบครัวสามารถช่วยเหลือตัวเองได้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมพอเลี้ยงตัวได้ ที่ไม่จำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากคนอื่น ไม่เข้าร่วมโครงการศูนย์พัฒนา และบริการด้านการเกษตรก็สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุข บางครอบครัวเป็นครอบครัวยากจนต้องการขอความช่วยเหลือจากคนอื่นรอโอกาสจะเข้าร่วมโครงการศูนย์พัฒนา และบริการด้านการเกษตร แต่อย่างไรก็ตามครอบครัวทั้ง 2 ลักษณะ ก็มีการเปลี่ยนแปลง และปรับตัวให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลลาว และผลกระทบอันเกิดจากโครงการศูนย์พัฒนา และบริการด้านการเกษตร

กรณีศึกษาที่ 1 : ครอบครัวของนางทองแดง ประไพพันธ์

ด้านเศรษฐกิจ

นางทองแดง ประไพพันธ์ อายุ 56 ปี นับถือศาสนาพุทธ ระดับการศึกษาต่ำกว่าชั้นประถมศึกษา คือจบชั้นบำรุงประชาศึกษา มีอาชีพเป็นเกษตรกร เป็นหัวหน้าครอบครัว มีสถานภาพเป็นหม้ายมีบุตร 8 คน เป็นชาย 3 คน และหญิง 5 คน ปัจจุบันมีสมาชิกครอบครัว 5 คน เป็นชาย 2 คน และหญิง 3 คน นับแต่ปี พ.ศ. 2518 ถึงปัจจุบันก็มีอาชีพเป็นเกษตรกร ปลูกข้าว และเลี้ยงสัตว์ เธอเล่าว่าตั้งแต่ประเทศได้รับการปลดปล่อย เมื่อปี พ.ศ. 2518 ถึงปัจจุบันก็ได้ทำนาเป็นอาชีพหลัก และทำสวนปลูกพืชผักสวนครัว และเลี้ยงสัตว์มีเป็ดและไก่ เพื่อไว้บริโภค สำหรับหมูแล้วเลี้ยงไว้เฉพาะขายครอบครัวของเธอมีที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองทั้งหมด 38 ไร่ ในนั้นเป็นเนื้อที่ทำนา 8 ไร่

วิธีการผลิต

นางทองแดง เล่าให้ฟังว่าเมื่ออดีตที่ยังไม่มีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรเข้ามาช่วยชุมชน หมู่บ้านนายาง ครอบครัวของเธอได้ทำนาปีละครั้ง คือทำนาปี พออย่างเข้าฤดูฝน คือเดือนพฤษภาคม ก็ได้เตรียมตกล้ำ วิธีการตกล้ำก็คือเราเอาข้าวเปลือกที่เตรียมไว้เพื่อทำการตกล้ำเอาบรรจุใส่กระสอบ แล้วเอาไปแช่น้ำไว้ 24 ชั่วโมง หลังจากนั้นเอาขึ้นมาจากน้ำเอาไปบ่ม หรือหมัก วิธีการหมักนั้น เราเอาฟางข้าวมาปูให้หนาพอสมควร แล้วเอากระสอบข้าวดังกล่าวมาวางทับข้างบน แล้วเอาฟางข้าวมาปกคลุมอีก หลังจากนั้นเอาแผ่นยางมาคลุมอีก เพื่อให้เมล็ดข้าวเปลือกที่บรรจุอยู่ข้างในกระสอบมีอุณหภูมิเพียงพอที่จะงอกแล้วหมักไว้ 1 วันกับ 2 คืน หลังจากนั้นก็เตรียมสถานที่เพื่อตกล้ำไว้ เมื่อข้างงอกได้ครึ่งเช่นติเมตรก็เอาไปหว่านลงในสถานที่ที่ได้เตรียมไว้ตกล้ำ หลังจากตกล้ำเสร็จก็เตรียมไถนา ในการไถนานั้นเราใช้ควายไถ ไถ 2 ครั้ง ครั้งแรกไถจะไถประมาณ 5-6 วัน เพื่อให้หญ้าเน่า แล้วไถแปรเป็นครั้งที่ 2 หลังจากนั้นก็คราดเพื่อปรับพื้นผิวดินนาให้ราบเรียบ เมื่อต้นกล้าอายุได้ 30 วันก็ถอนไปปักดำได้ ในการปักดำนาปีเราปักดำในเดือนมิถุนายน เพราะว่าเดือนมิถุนายนเป็นเดือนของการปักดำที่ทันกับฤดูการผลิต ถ้าปล่อยให้เวลาปักดำเลยไป เดือนกรกฎาคม ต้นกล้าก็จะแก่เลยเวลาปักดำ ถึงแม้ว่าปักดำไปต้นข้าวก็จะเจริญเติบโตช้า และเวลาเก็บเกี่ยวก็จะให้ผลผลิตน้อย ในที่สุดมันก็ทำให้ขาดข้าวบริโภคเพราะได้ผลผลิตน้อย พันธุ์ข้าวที่เธอใช้ทำการเพาะปลูกในนาปีเป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง อาทิ ข้าวแดง ข้าวพันธุ์แดงโม ข้าวพ่อค้าส้มควาย เป็นพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตมาก และทนต่อดินฟ้าอากาศ การทำนาปีนี้ที่คิดก็ไม่ได้ปรับปรุง และไม่ได้ใช้ปุ๋ยเคมี หลังจากปักดำเสร็จก็มีแต่คอยดูแลให้มีน้ำสม่ำเสมอ เพื่อให้ต้นข้าวเจริญเติบโต ส่วนผลผลิตข้าวนาปีก็ได้ผลพอกินพอใช้ บางปีก็เหลือกินเล็กน้อย การทำนาปีนี้เธอและครอบครัวทำด้วยตนเอง ตั้งแต่เริ่มตกล้ำจนถึงเวลาเก็บเกี่ยว

วิธีทำนาปรัง : ตั้งแต่มีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน หมู่บ้านนายาง ครอบครัวของนางทองแดงก็ได้รับความช่วยเหลือจากโครงการศูนย์ฯ ดังกล่าวนี้นี้เหมือนกับครอบครัวอื่น ๆ ภายในหมู่บ้านนายาง เช่น ได้รับการแจกจ่ายพันธุ์พืชผัก พันธุ์ข้าว พันธุ์สัตว์ ได้แก่ หมู เป็ด ไก่ และได้รับน้ำจากคลองชลประทาน อ่างเก็บน้ำ ห้วยซอน จึงทำให้ครอบครัวของเธอได้ทำนาปีละ 2 ครั้ง อีกทั้งได้รับการแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับวิชาการเกษตร ได้แก่วิธีการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ ในการทำนาปรัง แต่บางขั้นตอนก็แตกต่างกัน เช่น เวลา พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการปักดำ และการใส่ปุ๋ยเคมี แต่การไถ คราด วิธีหมักข้าวคล้ายกับทำนาปี การทำนาปรัง เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนธันวาคม เป็นระยะเวลาในการเตรียมตกล้ำ วิธีการตกล้ำก็ต้องเตรียมสถานที่ที่จะตกล้ำไว้ก่อน คือไถจะไถประมาณ 3-5 วัน ใน

ระยะนี้เราก็เอาข้าวเปลือกที่เราเตรียมไว้ทำต้นกล้ามาทดลองวิธีทดลอง คือเกลือ 1 กิโลกรัม ผสมกับน้ำ 20 ลิตร แล้วเอาข้าวเปลือกที่ได้เตรียมไว้มาเทลงในน้ำดังกล่าว เพื่อเราจะรู้ว่า เมล็ดข้าวเปลือกที่จะไม่งอกเป็นต้นกล้าก็จะลอยตัวขึ้นมาแล้วคัดออกก็จะเหลือเพียงเมล็ดข้าวเปลือกที่จะงอกเป็นต้นกล้าจมน้ำอยู่ข้างล่าง และหลังจากนั้นก็เอาไปบรรจุใส่กระสอบแล้วเอาไปแช่น้ำไว้ 1 วัน 1 คืน แล้วเอาขึ้นมาจมน้ำเอาไปหมัก วิธีการหมัก คือ เอาฟางข้าวมาปูลาดสถานที่ที่เราจะหมักข้าวให้หนาประมาณ 20 เซนติเมตร แล้วเอากระสอบข้าวมาวางทับข้างบน แล้วเอาฟางมาปกคลุมอีกให้หนาประมาณ 30 เซนติเมตร ขั้นตอนสุดท้ายก็เอาแผ่นยางมาคลุมไว้ เพื่อให้มีอุณหภูมิเพียงพอที่จะทำให้เมล็ดข้าวเปลือกที่บรรจุอยู่ข้างในกระสอบงอกเป็นต้นกล้า จากนั้นก็ไถแปรอีกครั้ง สำหรับสถานที่ที่จะตกกล้าแล้วก็คราดและปรับพื้นผิวของดินให้ราบเรียบ เมื่อข้าวกล้างอกได้ครึ่งเซนติเมตรก็เอาไปหว่านลงในสถานที่ที่ได้เตรียมเอาไว้ตกกล้า

หลังจากตกกล้าเสร็จก็เตรียมรดน้ำเข้าในนาแต่ละแปลงไว้ประมาณ 2-3 วัน เพื่อหมักดินและก็ไถตะไไ้ 5-6 วัน เพื่อให้หญ้าเน่าจากนั้นก็ไถแปรอีกครั้ง จากนั้นก็ทำการคราดปรับพื้นผิวดินให้ราบเรียบ เมื่อต้นกล้าอายุได้ 21-25 วันก็ถอนต้นกล้าไปปักดำได้ระยะปักดำอยู่ในระหว่างกลางเดือนธันวาคมหาต้นเดือนมกราคม แต่ก่อนจะปักดำก็ให้หว่านปุ๋ยเคมีสูตร 16-20-0 เรียกว่าปุ๋ยรองพื้นในอัตรา 30 กิโลกรัมต่อเนื้อที่นา 1 ไร่ หลังปักดำได้ 20 วัน ก็ให้หว่านปุ๋ยเคมีสูตร 46-0-0 เรียกว่าปุ๋ยเร่งในอัตรา 8 กิโลกรัมต่อเนื้อที่นา 1 ไร่ และต่อจากนี้ไปอีก 25 วันก็หว่านปุ๋ยเคมีสูตร 46-0-0 เป็นครั้งที่ 2 ในอัตราเดิม หลังจากนั้นก็มีแต่คอยดูแลน้ำในนาให้มีสม่ำเสมอ และกำจัดวัชพืชนาที่จะมาแย่งอาหารต้นข้าว และกำจัดแมลงที่จะมาทำลายต้นข้าว และเวลาเก็บเกี่ยวก็เก็บเกี่ยวได้ประมาณปลายเดือนมีนาคมหาเดือนเมษายน หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จก็ตากแดดไว้ประมาณ 3-5 วัน เพื่อให้เมล็ดข้าวแห้งดี และจากนั้นก็เอาไปนวด ปัจจุบันการนวดข้าวไม่ได้นวดด้วยแรงงานคนอีกเหมือนแต่ก่อนใช้รถนวดข้าวมานวดให้จ่ายค่านวดกระสอบละ 4,000 กีบ หรือประมาณ 20 บาท

การทำนาของครอบครัวนางทองแดงส่วนมากทำด้วยตนเอง แต่การทำนาปรังเธอได้จ้างคนทำในส่วนของงานปักดำและเกี่ยวข้าวเพราะทำเองกลัวจะไม่ทันกับเวลา จ่ายค่าจ้าง 15,000 กีบ หรือประมาณ 75 บาทต่อวันต่อคน นอกจากนั้นทุกอย่างทำด้วยตนเองไม่ว่าทำนาปีนาปรัง พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการเพาะปลูกเป็นพันธุ์ข้าวปรับปรุง มีข้าว กข10 และ กข16 ในปีที่ผ่านมาการเก็บเกี่ยวผลผลิต คือ นาปีเก็บเกี่ยวได้ 60 กระสอบข้าวเปลือก และนาปรังเก็บเกี่ยวได้ 45 กระสอบข้าวเปลือก แต่ละกระสอบหนัก 75 กิโลกรัม สำหรับปีที่ผ่านมาผลผลิตข้าวก็มีพอกินพอใช้ เหลือเล็กน้อยก็ได้ขาย นอกจากทำนาปลูกข้าวและทำสวนปลูกพืชผักสวนครัวแล้ว ยังได้เลี้ยงสัตว์ คือ เป็ด ไก่ไว้เพื่อบริโภคแล้วยังได้เลี้ยงหมู และแพะเฉพาะไว้ขายในการทำการผลิตของเธอ

ก็ได้กู้ยืมเงินจากองค์การกองทุนหมูนเวียนออสเตรเลีย ซึ่งอยู่ภายใต้การคุ้มครองของโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร ในอัตราดอกเบี้ย 0.8 เปอร์เซ็นต์ และชำระคืนเวลาสิ้นปีของการผลิต และได้กู้ยืมปุ๋ยเคมีจากโครงการศูนย์ฯ ดังกล่าวอีกและให้ชำระหนี้คืนหลังเสร็จสิ้นเก็บเกี่ยวผลผลิตปรากฏว่าครอบครัวของเธอสามารถชำระหนี้คืนในห้วงครั่งดังกล่าวได้ครบถ้วน แต่ในปีที่ไม่มีหนี้สินเหลือค้าง ในปีที่ผ่านมาครอบครัวของเธอมิรายได้จากการขายผลผลิตทั้งหมด 15,740,000 กีบ หรือประมาณ 78,700 บาทและรายจ่ายในการลงทุนในการผลิตและการดำรงชีวิตประจำปีรวม 12,360,000 กีบ หรือประมาณ 61,800 บาท ครอบครัวของเธอมิเงินเก็บสะสมได้สมควร

ด้านสังคม – วัฒนธรรม

นางทองแดงได้เล่าให้ฟังว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมาภายในหมู่บ้านนางได้มีการจัดตั้งชมรมแม่บ้านขึ้น เรียกว่าชมรมแม่หญิงลาวประจำหมู่บ้าน ในเวลานั้นเธอได้รับคัดเลือกเป็นประธานชมรมแม่หญิง หรือสมาคมแม่หญิงลาว ซึ่งมีหน้าที่ในการศึกษาอบรมแม่หญิงให้มีความสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของแม่หญิงและให้การศึกษอบรมเด็ก ๆ ให้อยู่ในระเบียบสังคมของหมู่บ้าน และชักชวนแม่บ้านและหญิงลาว ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 15 ถึง 45 ปี ให้เข้าเรียน ณ โรงเรียนบำรุงประชาศึกษา พร้อมทั้งชักชวนแม่หญิงภายในหมู่บ้านเสริมขยายมูลเชื้อที่ดิงามของแม่หญิง ให้ปลูกฝ้าย ทอผ้า ประพฤติปฏิบัติตนในการดำรงชีวิตให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีของสังคมหมู่บ้าน นอกนั้นยังได้ช่วยอำนาจการปกครองบ้านในการพัฒนาเศรษฐกิจ – สังคมของหมู่บ้าน

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และเครือญาติ

ครอบครัวนางทองแดงเป็นครอบครัวเดี่ยวมีสมาชิก 5 คน เนื่องจากลูก 3 คนได้แต่งงาน และแยกออกจากครอบครัวของแม่ไปสร้างครอบครัวของตนใหม่เธอได้รับในการเป็นผู้นำครอบครัวแทนสามีที่ได้เสียชีวิตไป แต่ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวยังเหมือนเดิม โดยถือความสัมพันธ์ โดยสายเลือดเป็นหลักมากกว่า โดยการแต่งงาน เธอรับผิดชอบหลายด้าน ทั้งเป็นผู้นำที่มีบทบาทโดดเด่นและมีความสำคัญต่อครอบครัวมาก เธอรับผิดชอบทั้งด้านการผลิตกิจกรรม และกิจการภายในบ้าน เช่น การประกอบอาหาร ทำความสะอาดบ้าน โดยมีลูก ๆ ช่วยเหลือ และเธอมักตัดสินใจปัญหาครอบครัวร่วมกับลูก ๆ และให้ความดูแลใกล้ชิดกับลูกมากยิ่งขึ้น คอย อบรมให้คำตักเตือนว่ากล่าว เพื่ออยากให้ลูกเป็นคนดีของครอบครัวของสังคม

ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวของนางทองแดง ประไพพังก์กับครอบครัวเครือญาติ เมื่อถูกสัมภาษณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับเครือญาติในระยะปี พ.ศ. 2518 มากับระยะที่มีโครงการ ศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรเข้ามาช่วยเหลือชุมชน หมู่บ้านนางทองแดงมีความแตกต่างกัน หรือไม่ นางทองแดงตอบว่า ส่วนมากก็ยังเหมือนเดิม แต่ลดน้อยลงบ้าง บางอย่างก็ไม่เหมือนเดิม เปลี่ยนไป เช่น ในอดีตการแบ่งปันอาหารป่าที่หามาได้ อาทิ สัตว์ป่า ปู ปลา เห็ด หน่อไม้ จะแบ่งให้ญาติไปทำกับข้าวได้หลายมือ แต่ปัจจุบันจะแบ่งให้น้อยลงไม่มากเหมือนเดิม ถ้ามีมากก็ขาย แต่การไปช่วยเหลือญาติเวลามีงานพิธีกรรมตามประเพณี เช่น วางงานบุญบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ เวลาป่วยไข้ ก็ได้ไปดูแล ช่วยหาแพทย์มารักษา การช่วยเหลือกันในด้านแรงงาน แต่ก่อนญาติ ๆ เราจะช่วยเหลือกันดีไม่ว่าจะเป็นการสร้างบ้าน การทำนา ปักดำ เกี่ยวข้าว นวดข้าว แต่ปัจจุบันมีน้อยมาก หรือไม่มีเลย เพราะแต่ละคนก็มีงานทำมากขึ้นไม่ใช่ทำแต่นาอย่างเดียว ต้องทำอย่างอื่นเสริม เพื่อให้มีอยู่มีกินของแต่ละคน แต่ก่อนเธอทำนาครั้งเดียว ปัจจุบันทำนาปีละ 2 ครั้ง บางปี 3 ครั้ง คือทำนาปรัง เธอจ้างคนอื่นมาทำให้ตั้งแต่ไถคราด ปักดำ เกี่ยวข้าว นวดข้าวไม่ได้หาญาติ มาช่วยเหลือเหมือนอดีตอีกแล้ว นับแต่มีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรมาช่วยเหลือหมู่บ้านนี้ แต่ละคนมีการทำงานมากขึ้น ถือได้ว่าทำการผลิตตลอดปี แต่ละคนก็มุ่งหวังอยากให้ครอบครัวของตน มีการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิมความสัมพันธ์กับญาติ ๆ มีบางอย่างก็ลดน้อยลงเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของหน้าที่การงาน และเวลา

การรักษาพยาบาล

เมื่อเวลาป่วยเป็นไข้ นางทองแดงและครอบครัวไปรับการรักษาที่แพทย์สมัยใหม่ และไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาล เพื่อตรวจอาการของโรค ถ้ามีอาการไข้ไม่หนักก็จะไปซื้อยามากินเอง ในอดีตและปัจจุบันไม่เคยไปรักษากับหมอผีหมอไสยศาสตร์ เพราะเธอรู้แล้วว่าหมอดังกล่าวนี้จะรักษาคนไข้ด้วยเวทมนต์คาถา อีกทั้งไม่รู้จักรักษาคนไข้เขาเป็นโรคอะไร เขาจะถามคนไข้ว่าเจ็บที่ไหน ถ้าคนไข้บอกว่าเจ็บที่หน้าท้อง หมอก็จะใช้ปากเป่าที่หน้าท้อง บางคนบอกว่าปวดหัว ปวดท้องแล้วหมอก็จะเป่าที่หัว ที่ท้องหลังจากนั้นก็ทำน้ำมันให้คนไข้ดื่ม ในน้ำไม่มีอะไรเลยน้ำเปล่าแล้วจะหายดีได้อย่างไร ดังนั้นเธอจึงไม่ไปรักษากับหมอดังกล่าวนี้ เพราะเป็นเรื่องงมงายมากกว่า นางทองแดงเล่า

สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน

ในเมื่อก่อน พ.ศ. 2518 ก่อนยังไม่มีโครงการศูนย์ เข้ามาช่วยเหลือนี้ นางทองแดงเล่าว่าชาวบ้านนางทองแดงอยู่กับความมืด เมื่อตะวันตกดินภายในบ้านก็ใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าดจุดไฟให้แสง

สว่างบ้านของเธอก็เหมือนกัน ในเวลานั้นสิ่งที่ให้ความสุขก็มีแต่วิทยุใช้ถ่านไฟฉาย ฟังเพลง ฟังละคร ฟังข่าว แต่เธอชอบฟังละคร เมื่อมีโครงการศูนย์ฯ มาช่วยเหลือ รัฐบาลลาวได้นำไฟฟ้าเข้าสู่โครงการศูนย์ฯ และเข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้ประชาชน แต่ละครอบครัวได้มีไฟฟ้าใช้ เมื่อมีไฟฟ้าใช้แล้วเครื่องใช้ต่างๆ ที่เป็นเครื่องใช้ไฟฟ้าก็มักกันใช้มากขึ้น เช่น พัดลม ตู้เย็น โทรทัศน์ หม้อหุงข้าว หม้อต้มน้ำ วิทยุ-เทป ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิมมาก ๆ

กรณีศึกษาที่ 2 : ครอบครัวนายจันศรี เรื่องประดิษฐ์

ด้านเศรษฐกิจ

นายจันศรี เรื่องประดิษฐ์ อายุ 42 ปี นับถือศาสนาพุทธ ระดับการศึกษาจบชั้นอุดมศึกษา อาชีพเป็นเกษตรกร มีลูก 3 คน เป็นชาย 2 คน และหญิง 1 คน ลูกทั้งหมด 3 เรียนอยู่หมวดโรงเรียนประถมสมบูรณ์บ้านนาข่าง นับแต่ประเทศได้รับการปลดปล่อยเมื่อปี พ.ศ. 2518 มาถึงปัจจุบันครอบครัวของเขาทำนาปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก และทำสวน เลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพเสริม มีที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองทั้งหมด 22 ไร่ เป็นเนื้อที่นา 3 ไร่ ส่วนเนื้อที่ดินที่เหลือใช้ทำสวน ปลูกพืชผักสวนครัว ต้นไม้ให้ผล และเลี้ยงสัตว์

วิธีการผลิต

การทำนา

การทำนาในเมื่อก่อนกับปัจจุบัน นายจันศรี เรื่องประดิษฐ์ เล่าว่าครอบครัวของเขาได้ทำนาปีละครั้ง คือ ทำนาปี ตามฤดูกาลอาศัยน้ำฝนเพื่อทำการผลิต ครอบครัวของเขาไม่ได้ทำนาปรัง เพราะว่าพื้นที่นาของเขาอยู่ห่างไกลจากคลองชลประทาน เมื่อถึงฤดูทำนาเขาก็เตรียมปัจจัยหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ สำหรับทำนา เช่น ว่า ควาย พันธุ์ข้าว ไร่ คราดไถ ในการทำนาปีส่วนมากก็เริ่มต้น ในเดือนพฤษภาคม เตรียมการตกกล้าไว้ก่อน คือเอาข้าวเปลือกที่เราเตรียมไว้ตกกล้านั้นมาบรรจุใส่กระสอบ แล้วเอาไปแช่น้ำไว้ 1 วัน 1 คืน หลังจากนั้นก็เอาขึ้นจากน้ำมาหมักไว้ วิธีหมัก คือเอาฟางข้าวมาปูลาดในสถานที่ที่เราจะทำการหมักให้หนาสมควร แล้วเอากระสอบดังกล่าวมาวางทับลงข้างบน แล้วเอาฟางมาปกคลุมอีกครั้งแล้วเอาแผ่นยางมาคลุมไว้ เพื่อให้มีอุณหภูมิเพียงพอที่จะให้เมล็ดข้าวเปลือกอยู่ข้างในกระสอบงอก หมักไว้ 1 วันกับ 2 คืน จากนั้นก็เตรียมไถพื้นที่ที่เราจะตกกล้าไถคราด แล้วก็ปรับพื้นผิวดินให้ละเอียดราบเรียบ เมื่อข้างงอกได้ครึ่งเซ็นต์เมตร เอาไปหว่านลงในที่ที่เราเตรียมไว้ตกกล้า เมื่อดอกกล้าเสร็จก็เตรียมไถนา เมื่อในแปลงนามีน้ำข้างพอจะทำนาได้ก็ไถคะไว้ก่อนแล้วบ่ม หรือหมักขี้ไถไว้ประมาณ 1 อาทิตย์ เพื่อให้หญ้าเน่า

หลังจากนั้นก็ไถแปรอีกครั้ง แล้วก็คราด เขาบอกว่า การคราดน้านี้ เราจะคราดเมื่อต้นกล้าอายุได้ 28 – 30 วันก็เอาไปปักดำได้ในระยะนี้ก็ทำการคราดได้ทั้งคราดทั้งปักดำไปพร้อมกัน ถ้าคราดไว้หลายวันก็จะทำให้ดินแข็ง แล้วปักดำก็ลำบากอย่างน้อยก็ประมาณวันสองวันได้ แต่ส่วนมากก็จะคราด และปักดำไปพร้อมกัน

ในการปักดำนาปีนี้ฤดูปักดำก็ปักดำในเดือนมิถุนายน พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการเพาะปลูกเป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง เช่น ข้าวมะกอก ข้าวสันปาดอง และข้าวดอกด้ว เป็นพันธุ์ข้าวที่นิยมใช้ปลูกกันมาก และให้ผลผลิตดี เมื่อก่อนการทำนาปีก็ไม่ได้ใช้ปุ๋ยเคมีทำตามธรรมชาติ

นับแต่มีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรเข้ามาช่วยเหลือนี้ เขาเล่าต่อการทำงานของคนรอบครัวเขาก็มีการเปลี่ยนไปจากเดิมหลายอย่าง เช่น พันธุ์ข้าว ได้เปลี่ยนมาใช้พันธุ์ปรับปรุง คือข้าว กข16 กข18 และข้าวท่าดอกคำ การไถนา คราดนาก็ใช้รถไถ ไม่ใช่ควายเหมือนแต่ก่อนอีกแล้วและใช้ปุ๋ยเคมีและใช้ปุ๋ยคอกอีกด้วย แหล่งน้ำที่ใช้ในการผลิต นอกจากใช้น้ำฝนตามธรรมชาติแล้วยังมีน้ำจากบ่อเก็บน้ำน้ำชาที่อยู่เหนือบ้าน ซึ่งทางโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรได้สร้างให้มีความยาว 70 เมตร กว้าง 10 เมตร และลึก 2 เมตร เมื่อฝนไม่ตกก็สามารถสูบน้ำบ่อดังกล่าวนี้เข้าไปในพื้นที่การผลิตได้ การทำนา แต่ละปีครอบครัวของเขาทำด้วยตนเอง ตั้งแต่เริ่มตกลำปักดำจนถึงเก็บเกี่ยวข้าว และก็มีญาติมาช่วยบ้าง ปัจจุบันครอบครัวของเขามีความสะดวกขึ้น เพราะเขาซื้อรถไถ คือรถไถเดินตาม ซื้อมาได้ 2 – 3 ปีมานี้ ไถนา คราดนา ก็ได้เร็วกว่าใช้ควาย ถึงเวลาเก็บเกี่ยวเมื่อนวดข้าวก็จ้างรถนวดข้าวมานวดใช้จ่ายค่านวด 4,000 กีบ หรือเท่ากับ 20 บาท ปีผ่านมามีผลผลิตข้าวได้เพิ่มขึ้นจากเดิมผลผลิตได้ 27–28 กระจอบข้าวเปลือก แต่หลังจากเปลี่ยนแนวพันธุ์ใหม่ให้ผลผลิต 34–35 กระจอบข้าวเปลือก

นายจันศรี ยังได้บอกกับผู้วิจัยว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2519 ถึง 2520 เขาได้เข้าเป็นสมาชิก สหกรณ์เกษตร หรือสหกรณ์ารวม บ้านนาขานี้เองได้จัดตั้งสหกรณ์ขึ้นเรียกว่า สหกรณ์เกษตร คือที่นาของประชาชนผู้เข้าเป็นสมาชิกมารวมกัน เพื่อทำการผลิตจุดประสงค์ของสหกรณ์คือทำการผลิตข้าวอย่างเดียว เพื่อให้ประชาชนมีข้าวพอเพียงในการบริโภค วิธีทำก็คือ สมาชิกแต่ละคนมาช่วยกันทำใครมีควายก็เอาไปช่วยกันไถนาการทำนาก็ทำแบบโบราณที่เคยทำกันมาไม่มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำตามฤดูกาลอาศัยแต่น้ำฝน เพื่อทำการผลิต สหกรณ์นี้จัดตั้งขึ้นได้เพียง 2 ปี ก็ยุบเลิกเพราะผลผลิตที่ได้รับลดลงอีกทั้งคณะบริหารสหกรณ์ขาดความรู้ในการบริหารและประชาชนก็ไม่เข้าใจในการจัดตั้งสหกรณ์รวมทั้งไม่มีเงินทุนมาสนับสนุนและ ปี พ.ศ. 2521 ก็ได้จัดตั้งสหกรณ์ชื่อ - ขาย ขึ้นมาอีกเป็นครั้งที่ 2 จุดประสงค์ของ สหกรณ์ก็คือเอาผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปมาจากแผนกการค้าเมืองนาทรายทองและศูนย์การค้ากำแพงนครเวียงจันทน์ เพื่อมาขายและแลกเปลี่ยนข้าวกับประชาชนภายในหมู่บ้านนาขาน และหมู่บ้านที่อยู่รอบๆ หมู่บ้านนาขาน แต่สหกรณ์

นี้จัดตั้งขึ้น และดำเนินการมาได้เพียง 4 ปีก็ได้ยุบเลิกเพราะขาดทุนเกิดมีหนี้สินมากขึ้น เพราะจัดส่งข้าวให้แผนกการค้าเมืองนาทรายทอง และศูนย์การค้ากำแพงนครเวียงจันทน์ไม่ครบตามจำนวนสาเหตุเกิดมีการฟ้องขึ้นในสหกรณ์

เริ่มแต่มีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรเข้ามาช่วยเหลือได้ทำให้เขาได้มีงานทำตลอดปี เพราะนอกจากทำนาแล้วก็ได้ทำสวน ปลูกพืชผักสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ เนื่องจากมีนักวิชาการด้านการเกษตรของโครงการศูนย์ฯ ได้มาแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ เขาได้บอกอีกว่า หลังจากเสร็จสิ้นจากการทำนาแล้วก็ได้ทำสวน ต่อไปอีก คือปลูกแตงกวา ปลูกผักหลายชนิด เพื่อไว้บริโภคและขาย สำหรับแตงกวาปลูกในแปลงนา หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วก็ถางหรือเผาซังข้าวให้เตียน แล้วก็เอารถไถทำเป็นแปลงเพื่อทำการเพาะปลูกแตงกวา ปลูกไว้ สำหรับขายบางปีก็ปลูก 2 ครั้ง บางปีก็ปลูก 3 ครั้งให้ผลผลิตดีแต่ปีขายได้เงินหลายล้านกีบ สร้างรายได้ให้ครอบครัวเป็นอันดับ 1 และได้เลี้ยงปลุสสัตว์ไว้เพื่อบริโภค และขายในการทำการผลิต แต่ละปีเขาก็ได้ลงทุนเข้าในการผลิตบ้าง ในการซื้อปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืชจากโครงการศูนย์ฯ คือยืมมาทำการผลิตก่อนเมื่อเอาผลผลิตไปขายได้เงินมาก็เอาไปชำระหนี้ให้ทางโครงการศูนย์ฯ ตามกำหนดที่ได้ตกลงกันเอาไว้ แต่ละปีครอบครัวของเขาก็สามารถชำระหนี้ได้ครบทุกปี ในปีที่ผ่านมาครอบครัวของเขามีรายได้จากการขายผลผลิตประเภทต่างๆ เช่นผลผลิตการปลูกพืชผักสวนครัวและปลุสสัตว์รวมทั้งหมดเป็นเงิน 12,500,000 กีบ หรือประมาณ 62,500 บาท รายจ่ายในการผลิตรวม 450,000 กีบ หรือประมาณ 2,250 บาท และรายจ่ายในการดำรงชีวิตประจำวันรวม 8,600,000 กีบ หรือประมาณ 43,000 กีบ เมื่อสรุปแล้วครอบครัวของนายจันศรีมีเงินเก็บสะสมพอสมควร

นับแต่ได้มีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรมาให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนหมู่บ้านนาทราย ครอบครัวของนายจันศรี เรื่องประดิมฐ์ ก็ได้รับความช่วยเหลือดังกล่าวด้วย เช่นได้รับการแจกจ่ายพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ได้รับการช่วยเหลือในด้านน้ำ คือน้ำบ่อ เพื่อนำใช้ในการผลิต และได้รับความช่วยเหลือที่สำคัญที่ทำให้เขาได้ทำการผลิตได้เป็นอย่างดี คือได้รับการแนะนำจากนักวิชาการเกษตร ในด้านการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ให้เป็นอย่างดี ความรู้ดังกล่าวจึงทำให้ครอบครัวของเขาได้รับผลผลิตเป็นอันมาก รายได้ดังกล่าวได้ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัว เปลี่ยนไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและเครือญาติ

ครอบครัวของนายจันศรี เรื่องประดิษฐ์ เป็นครอบครัวเดี่ยว ซึ่งประกอบด้วยพ่อแม่และลูก โดยมีนายจันศรี เป็นหัวหน้าครอบครัว และเขาตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัว โดยร่วมกับภรรยาทั้งในอดีต และปัจจุบันเขาและภรรยารักและเคารพซึ่งกันและกัน ใส่ใจในการทำมาหากิน และให้การศึกษอบรมลูก ๆ อยากให้ลูกเป็นคนดีมีการศึกษาสอนให้ลูกเอาใจใส่ในการเรียน และช่วยงานพ่อแม่ภายในบ้าน ช่วยแบ่งเบาพ่อแม่ในงานที่ลูก ๆ ทำได้และสอนให้ลูก รู้จักรักและให้ความเคารพ พ่อแม่ และลูก ๆ ก็ให้รักและช่วยเหลือกันในฐานะพี่น้องเป็นพี่เป็นพี่ให้ รู้จักเคารพครูบาอาจารย์ ผู้อาวุโสกว่า สอนให้รู้จักปฏิบัติตนตามระเบียบสังคมของบ้านเมือง และห้ามลูกไม่ให้ไปคบกับคนเกเร คนขี้ขโมย เพราะตนเองไม่ดี พอลอยไปด้วยเขาเคยสอนลูกเสมอ ๆ

ในความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวของนายจันศรีกับเครือญาติ เขาเล่าว่าความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติในปัจจุบันก็เหมือนในอดีตยังมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันมาโดยตลอด เมื่อเวลาที่บ้านของญาติพี่น้องมีงานพิธีกรรมตามประเพณีก็ได้ไปร่วมไปช่วยเหลือในการจัดแจงงานต่าง ๆ เขายังบอกว่าความสัมพันธ์ที่ดีของเขากับญาติพี่น้องก็ให้ความช่วยเหลือเวลาญาติที่ตกทุกข์ได้ยากต้องให้ความช่วยเหลือ เพื่อให้เขากลับมาชีวิตที่ดีเหมือนเดิม และเวลาครอบครัวของญาติพี่น้องมีการจัดงานตามประเพณี เช่น การทำบุญกุศลอุทิศไปให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้วหรืองานบวช งานแต่งงาน งานศพ เป็นต้น และเขาถือความสัมพันธ์โดยสายเลือด สำคัญ หรือมากกว่า โดยการแต่งงาน

การรักษาพยาบาล

ในการรักษาพยาบาล นายจันศรี เล่าว่าเมื่อเวลาป่วยไข้ ท้องร่วง ปวดท้อง ปวดหัว หรือโรคอย่างอื่นในอดีตและปัจจุบันเขาและครอบครัวจะไปหาแพทย์สมัยใหม่ ไปโรงพยาบาลเพื่อตรวจอาการของโรค และหาทางรักษา แต่ก็ไปปรึกษากับแพทย์แผนโบราณบ้าง แต่น้อยมาก จะไปก็ต่อเมื่อมีอาการไข้ ไม่นหนักพอจะไปโรงพยาบาล จึงไปหาแพทย์แผนโบราณรักษา เช่น ท้องแน่นเฟ้อ เป็นแผล เป็นฝีเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ไม่เคยปรึกษากับหมอผี หมอไสยศาสตร์ เพราะเขารักษาคนไข้ด้วยเวทมนต์คาถา อีกทั้งรัฐบาลก็มีนโยบาย เพื่อให้ประชาชนลด ละ เลิกความเชื่อถือแบบงมงาย เวลาป่วยไข้แล้วมาสัตว์บูชาัญญ เพื่อให้ออกจากโรค และให้หันมาเชื่อวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ประชาชนปราศจากโรคภัยทั้งปวงในการดำรงชีวิตของประชาชน รัฐบาลมีคำขวัญว่า “อยู่สะอาด กินสะอาด และนุ่งห่มสะอาด” เพื่อให้ประชาชนปฏิบัติตามและให้ยกเลิกความเชื่อในเรื่องผีเรื่องเทวดาฟ้าแดนให้เชื่อในเรื่องวิทยาศาสตร์

สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน

เมื่อมีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรมาช่วยเหลือชุมชนหมู่บ้านนายาง ซึ่งเป็นโครงการร่วมมือลาว – ไทย จึงทำให้รัฐบาลนำเอากระแสไฟฟ้าเข้าสู่โครงการศูนย์ฯ และเข้าสู่หมู่บ้านนายาง แต่ละครัวเรือนได้มีกระแสไฟฟ้าเขาเล่าว่าเป็นการนำเอาความเจริญมาสู่ หมู่บ้านนายางระดับหนึ่ง ซึ่งได้สร้างเงื่อนงำของความสะดวกสบายให้แก่ประชาชน เมื่อมีกระแสไฟฟ้าใช้ความต้องการใช้วัสดุสิ่งของที่ทันสมัยใช้ในครัวเรือนก็มีตามมา เช่นในครอบครัวของนายจันศรี เรื่องประดิษฐ์ ปัจจุบันมีพัดลมใช้ มีโทรทัศน์ไว้ดู มีวิทยุ – เทปไว้ฟังเพลง ฟังข่าว และนำใช้กระแสไฟฟ้าทำกิจกรรมอื่นได้อีกด้วย สิ่งเหล่านี้ได้ช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวเขาดีขึ้นกว่าเดิม และสิ่งเหล่านี้ซื้อมาได้ด้วยตัวเอง

กรณีศึกษาที่ 3 : ครอบครัวนายอาคม วรรณโชค

ด้านเศรษฐกิจ

นายอาคม วรรณโชค อายุ 63 ปี นับถือศาสนาพุทธ ระดับการศึกษาจบชั้นประถมศึกษา อาชีพเป็นเกษตรกร มีลูก 9 คน เป็นชาย 4 คน เป็นหญิง 5 คน ส่วนลูก 5 คนมีอาชีพเป็นเกษตรกร และอีก 4 คือ ชาย 2 คน และหญิง 2 คนยังอยู่ในวัยเรียน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 มาถึงปัจจุบัน นายอาคมมีอาชีพทำนาปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก และทำสวนปลูกพืชผักสวนครัว และเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพเสริม ครอบครัวของเขามีเนื้อที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง ทั้งหมด 100 ไร่ เป็นเนื้อที่นา 13 ไร่ ส่วนเนื้อที่ดินที่เหลือใช้ทำสวน และสำหรับเลี้ยงสัตว์ เขาได้บอกกับผู้วิจัยว่าก่อนยังไม่มีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรเข้ามาช่วยเหลือชุมชนหมู่บ้านนายางนั้น ในการผลิตมีแต่ทำนาปลูกข้าว โดยเฉพาะตามคติที่ว่า “มีข้าวอยู่เล่าเหมือนมีเงินมีทอง” หมายความว่าผู้มีข้าวแล้วเงินทองก็จะมีมาเอง ก็เพราะขายข้าวนี้และมีที่นาปลูกข้าวชีวิตความเป็นอยู่ก็มีพอกินพอใช้

วิธีการผลิต

การทำนา

ในเมื่อก่อนที่ยังไม่มีโครงการศูนย์ฯ ครอบครัวของนายอาคมทำนาอย่างเดี่ยว คือ ทำนาปี โดยอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติตามฤดูกาล พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการเพาะปลูกเป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง คือ ข้าวสันป่าตอง ข้าวดอกด้ว และข้าวพันธุ์มะกอก ไม่ได้ใช้ปุ๋ยเคมี อุปกรณ์ในการผลิตก็เป็นเทคโนโลยีแบบดั้งเดิม เช่น ไถ คราด ก็ทำจากไม้ใช้แรงงานสัตว์ นอกจากนี้อุปกรณ์ที่ใช้ใน

การผลิตก็ยังมีมีด จอบ และเสียม เป็นต้น ในการทำนาปีได้เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม เตรียมตกล้ำก่อนจะตกล้ำ เราก็ไถสถานที่ที่จะตกล้ำไว้ก่อนไถจะไว้ 5-6 วัน เพื่อหมักดินและให้หญ้าเน่า ในระยะนี้เราก็เอาข้าวเปลือกที่เตรียมไว้เพาะปลูกมาบรรจุใส่กระสอบแล้วเอาแช่น้ำไว้ 1 วัน 1 คืน หลังจากนั้นเอาขึ้นจากน้ำมาหมัก วิธีหมักก็เอาฟางข้าวมาปูลาด ในสถานที่ที่จะทำการหมักให้มีความหนา 20 เซนติเมตร เอากระสอบข้าววางทับลงข้างบน จากนั้นเอาฟางข้าวมาปกอีกครั้งให้มีความหนาประมาณ 30 เซนติเมตร แล้วเอาแผ่นยางมาปกคลุมไว้เพื่อให้เมล็ดข้าวที่บรรจุอยู่ข้างในกระสอบมีอุณหภูมิเพียงพอให้เมล็ดข้าวงอกหมักไว้ 1 วันกับ 2 คืน จากนั้นเราก็เตรียมไถแปรอีกครั้ง แล้วคราดปรับพื้นผิวดินให้ราบเรียบ เมื่อเมล็ดข้าวงอกได้ครึ่งเซนติเมตร ก็เอาไปหว่านลงในสถานที่ที่ได้เตรียมเอาไว้ เพื่อหว่านข้าวกล้า หลังจากนั้นเตรียมไถนา ก่อนจะไถเราอาจหญ้าตามคันนา และรอบ ๆ แปลงนาออก ซ่อมแซมคันนาให้ดี เพื่อการเก็บขังน้ำ เมื่อแปลงนามีน้ำขังพอไถก็ไถจะไว้ 5-6 วัน เพื่อหมักดินและให้หญ้าเน่า จากนั้นไถแปรอีกครั้ง เมื่อต้นกล้าอายุ 28-30 วันเขาก็ทำการคราดและปรับพื้นผิวดินให้ราบเรียบ หลังจากนั้นก็เอาต้นกล้าไปปักดำได้ในการปักดำจะปักดำในเดือนมิถุนายน ซึ่งเป็นช่วงเวลาในการปักดำ

เมื่อเริ่มมีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร ซึ่งเป็นโครงการร่วมมือลาว-ไทย มาช่วยเหลือชุมชนหมู่บ้านนาอาจได้ทำให้ครอบครัวของนายอาคมได้รับความช่วยเหลือจากโครงการศูนย์ดังกล่าว เช่น ได้รับการแนะนำในด้านวิชาการเกษตร อาทิ วิธีการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ยังได้รับการแจกจ่ายพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ในการทำนาในระยะนี้เขาออกกับผู้วิจัยว่าการทำนาได้ทำตามขั้นตอนที่นักวิชาการเกษตรมาแนะนำ คือก่อนจะปักดำให้หว่านปุ๋ยเคมีเพราะพันธุ์ข้าวที่ใช้ปักดำในปัจจุบันได้เปลี่ยนจากพันธุ์ข้าวพื้นเมืองมาเป็นข้าวพันธุ์ปรับปรุงคือ ข้าว กข16 และ กข18 ให้ใส่ในปุ๋ยเคมีสูตร 16-20-0 เรียกว่าปุ๋ยรองพื้นในอัตรา 30 กก./ไร่ หลังจากปักดำเสร็จ 20 วันใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 46-0-0 เรียกว่าปุ๋ยเร่งในอัตรา 8 กก./ไร่ และหลังจากนี้ไปอีก 25 วัน ใส่ปุ๋ยเคมีสูตรเดิม 46-0-0 ในอัตราเท่าเดิมเป็นครั้งที่ 2 ในเวลาต่อไปก็มีแต่คอยเอาใจใส่ดูแลน้ำให้มีเพียงพอและสม่ำเสมอ ไม่ให้น้ำในนาข้าวแห้ง หรือน้ำท่วม กำจัดวัชพืช ในนาข้าว เพื่อไม่ให้มาแย่งอาหารจากต้นข้าว และกำจัดศัตรูพืชที่จะมาทำลายต้นข้าว เช่น หอยเชอรี่ จนถึงเวลาเก็บเกี่ยว หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จก็ตากแดด 3-5 วัน เพื่อให้เมล็ดแห้งดี หลังจากนั้นก็นวด การนวดข้าวในปัจจุบันไม่ได้นวดด้วยมือหรือด้วยแรงงานคนเหมือนเมื่อก่อนแล้วใช้รถนวดข้าวมาขนาดให้จ่ายค่านวดข้าวกระสอบละ 4,000 กีบ หรือประมาณ 20 บาท ถ้าใครไม่ยอมจ่ายเงินค่านวดข้าว เอาข้าวเปลือกให้เป็นค่านวดข้าวก็ได้ คือนวดข้าว 10 กระสอบ เจ้าของรถนวดข้าวจะคิดเอากับเรา 1 กระสอบ ข้าวเปลือก แต่ละกระสอบหนัก 75 กิโลกรัม

นอกจากทำนาปลูกข้าวแล้วครอบครัวของนายอาคมยังได้ทำสวนปลูกพืชผักสวนครัว และเลี้ยงปลุ่สัตว์ ในการทำการผลิตของเขาก็ได้ลงทุนเข้าในการซื้อปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช แต่ ละครปีก็ได้ทำการกู้ยืมจากโครงการศูนย์ฯ เอามาทำการผลิตก่อน เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วเอาผลผลิต ไปขายแล้วนำเงินไปชำระหนี้ให้โครงการศูนย์ฯ ตามเวลาที่กำหนดไว้ แต่ละครปีครอบครัวของเขาก็ สามารถชำระหนี้ตามเวลาที่กำหนดไว้ในปีที่ผ่านมารอบครัวของเขามีรายได้จากการขายผลผลิตทั้งหมด 10,000,000 กีบ หรือประมาณ 50,000 บาท และรายจ่ายเพื่อลงทุนในการผลิตรวม 1,800,000 กีบ หรือประมาณ 9,000 บาท และรายจ่ายในการดำรงชีวิตประจำปีรวมมี 4,900,000 กีบ หรือประมาณ 24,500 บาท ครอบครัวของเขาเก็บเงินสะสมได้เล็กน้อย ครอบครัวของเขาได้ รับการช่วยเหลือจากโครงการศูนย์ฯ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เขายังได้รับการช่วยเหลือในเรื่อง น้ำ เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน คือน้ำบาดาล ที่ทางโครงการได้ขุดเจาะให้ที่เข้าร่วมใช้กับพี่น้อง เพื่อนบ้านใกล้เคียงด้วย

ด้านสังคม - วัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและเครือญาติ

ครอบครัวของนายอาคม วรรณโชค เป็นครอบครัวเดี่ยว แต่เป็นครอบครัวใหญ่ มี สมาชิกรวมทั้งหมด 11 คน ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวก็มีลักษณะแบบปฐมนุญมีมี พ่อเป็นหัวหน้าครอบครัว และมีแม่เป็นผู้ดูแลกิจการด้านการเรือน เช่นการประกอบอาหาร และการทำความสะอาดบ้าน โดยมีลูกบางคนช่วยเหลือ และเวลาตัดสินใจปัญหาครอบครัวเขาก็ร่วมกับ ภรรยาเสมอ พ่อและแม่เวลาใดก็ให้ความอบอุ่นแก่ลูก และบอกสอนลูกเพื่อให้ลูกประพฤติตนเป็น คนดี เชื่อฟังพ่อแม่ ให้ความเคารพพ่อแม่อยู่เสมอ นายอาคมบอกกับผู้วิจัยว่าเคยบอกกับลูก ๆ ให้ รักและช่วยเหลือซึ่งกันและกันไม่ว่าในเวลามีปัญหา หรือเวลาปกติในฐานะสายเลือดเดียวกัน ดัง คติที่ว่า “พี่รู้สองน้องรู้หนึ่ง” แล้วไม่เกลียดกัน ลูกแต่ละคนต้องรู้จักทำงานบ้านช่วยพ่อแม่ หรือ คนโตทำงานแทนพ่อแม่ได้

“ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ” นายอาคมได้บอกว่าการสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว ของเขากับเครือญาติเป็นความสัมพันธ์โดยสายเลือด และมีความสำคัญกว่าความสัมพันธ์โดยการ แต่งงาน ความสัมพันธ์นี้ได้ปฏิบัติมาโดยตลอด ซึ่งแสดงออกในการให้ความช่วยเหลือกัน การไป มาหาสู่กัน เมื่อเวลาป่วยไข้ก็ไปเยี่ยมหาแพทย์ไปช่วยดูแลรักษา เมื่อเวลาญาติมีงานประเพณี ทำบุญ ตักบาตรอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว หรืองานบวชงานแต่งงาน งานศพก็ได้ช่วยจัด แสงงานต่าง ๆ เพราะเราถือว่างานบุญประเพณีที่เราเคยปฏิบัติมาได้แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคน

เราในสังคม งานบุญประเพณีก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเราและญาติพี่น้องมีความแน่นแฟ้นขึ้น เปรียบเหมือนสื่อของความสัมพันธ์ ปัจจุบันก็ยังสืบทอดปฏิบัติกันอยู่ แต่ลดน้อยลง เนื่องจากแต่ละคนก็มึ้งงานจะต้องทำมากขึ้นไม่ได้ทำอย่างเดียว เหมือนแต่ก่อนต้องได้ทำหลายอย่างเพราะเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ แต่ละคนก็อยากให้มีชีวิตของครอบครัวดีขึ้นกว่าเดิม และมีความสุข

การรักษาพยาบาล

ในการรักษาพยาบาลในเมื่อก่อนและปัจจุบันนายอาคมเล่าให้ฟังว่า แต่ประเทศได้รับการปลดปล่อย รัฐบาลได้มีนโยบาย เพื่อลดล้างความเชื่อถือแบบงมงายของประชาชน ได้รณรงค์ให้ประชาชนลดละเลิกในความเชื่อดังกล่าว ความเชื่อในเรื่องผีมีเทวดาฟ้าแถมมาดลบันดาลให้คนเรามีความทุกข์ มีความสุข มีความเครพพูชา ฆ่าสัตว์สังเวย เพราะทำสิ่งดังกล่าวเป็นการสิ้นเปลืองเวลา สิ้นเปลืองวัตถุ เงินทอง ให้หันมาเชื่อในทางวิทยาศาสตร์ เช่นว่าเวลาป่วยไข้ก็ให้ไปรับการรักษากับแพทย์สมัยใหม่ ไปโรงพยาบาล เพื่อตรวจอาการไข้หาวิธีรักษาถ้าอยากให้การดำรงชีวิตมีความอยู่ดีกินดีก็ต้องขยันทำงาน สำหรับเขาและครอบครัวเวลาป่วยไข้ก็ไปหาแพทย์ไปโรงพยาบาล เพื่อตรวจอาการของโรค เพื่อหาวิธีการรักษา แต่ก็มีบ้างเวลามีผื่นคันตามตัว ท้องอืด จุกแน่นเพื่อ ปวดเมื่อยตามแข้ง ขา ปวดเอว เป็นผี ก็จะไปรับการรักษากับแพทย์แผนโบราณ เพราะอาการดังกล่าวที่ใช้ยาสมุนไพรรักษาก็หายได้ แต่ไม่เคยไปรักษากับหมอผี หมอไสยศาสตร์ เสกเป่า

สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน

ตั้งแต่มีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรมาช่วยเหลือชุมชนหมู่บ้าน นาข่าง ทำให้วิถีชีวิตของครอบครัวนายอาคมเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่นในเมื่อก่อนเรื่องแสงสว่างในครัวเรือนก็ใช้ตะเกียงจุดน้ำมันก๊าสได้ หรือใช้กระบองที่ทำด้วยซี่ผสมน้ำมันข่างแล้วเอาใบเตยมาห่อแล้วตากแดดให้แห้งก็เอามาได้ให้แสงสว่าง ในเวลากลางคืนเป็นวัตถุหาได้ตามธรรมชาติ นับแต่มีโครงการศูนย์ฯมานี้ รัฐบาลได้นำกระแสไฟฟ้าเข้าสู่โครงการศูนย์ฯ จึงทำให้ประชาชนชาวบ้านนาข่างได้มีกระแสไฟฟ้าใช้ในแต่ละครัวเรือน เมื่อมีกระแสไฟฟ้าใช้ก็ทำให้เกิดมีความต้องการซื้อวัตถุดิบของที่ใช้ด้วยไฟฟ้ามาใช้ในครัวเรือน เช่น ครอบครัวยของนายอาคม ได้ซื้อพัดลม ตู้เย็น โทรทัศน์และวิทยุ-เทป สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เขาซื้อมาได้ด้วยตัวเองจากการสะสมเงินที่ขายผลผลิต ในแต่ละปีทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวเปลี่ยนไปสู่ความมีชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม

กรณีศึกษาที่ 4 : ครอบครัวนางเครือวัลย์ สุวันทอง

ด้านเศรษฐกิจ

นางเครือวัลย์ สุวันทอง อายุ 40 ปี นับถือศาสนาพุทธ ระดับการศึกษาจบชั้นประถมศึกษา อาชีพเกษตรกร มีลูก 4 คน เป็นชาย 1 คน และหญิง 3 คน ลูกทั้งหมดซึ่งอยู่ในวัยเรียน เธอเป็นเกษตรกร โดยมีอาชีพทำนา มีที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองทั้งหมด 300 ไร่ เป็นเนื้อที่นา 21 ไร่ ส่วนเนื้อที่ดินที่เหลือใช้ สำหรับทำสวน ทำไร่ และเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์เธอเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ตั้งแต่ประเทศได้รับการปลดปล่อย เมื่อปี พ.ศ. 2518 ถึงปัจจุบันก็มีอาชีพทำนาปลูกข้าวเป็นหลัก และก็ไ้ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เสริมเล็กน้อย เพื่อไว้บริโภคในครัวเรือน

วิธีการผลิต

การทำนา

การทำนาของครอบครัวนางเครือวัลย์ ในอดีตและปัจจุบันทำนาปีละ 1 ครั้ง ทำตามฤดูกาลอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติเป็นแหล่งน้ำ สำหรับการผลิตเธอได้เล่าต่ออีกว่าการทำนาก็เริ่มต้นตั้งแต่เดือนหกแห่งจันทร์คดิ ด้วยการตกกล้าไว้ก่อน และก่อนจะตกกล้าต้องได้เตรียมพื้นที่เพื่อการตกกล้า คือไถตะไ้ 5-6 วัน ในระยะเดียวกันนี้ก็เตรียมการตกกล้า วิธีการตกกลานั้น เราเอาข้าวเปลือกที่เตรียมไว้เพื่อการเพาะปลูกเอามาบรรจุใส่กระสอบแล้วเอาไปแช่น้ำไว้ 1 วัน 1 คืน แล้วเอาขึ้นมาจากน้ำเอาไปหมักไว้วิธีการหมัก ก็เอาฟางข้าวมาปูลาดบนพื้นที่ที่จะทำการหมักให้มีความหนาประมาณ 20 เซนติเมตร จากนั้นก็เอากระสอบข้าวมาวางทับลงข้างบนแล้ว เอาฟางมาปกให้หนาประมาณ 30 เซนติเมตร สุดท้ายเอาแผ่นอย่างมาปกคลุมไว้ เพื่อให้เมล็ดข้าวเปลือกที่บรรจุอยู่ข้างในกระสอบมีอุณหภูมิเพียงพอในการงอกหมักไว้ 1 วัน 2 คืน หลังจากนั้นก็ไถแปรพื้นที่เพื่อตกกล้า และคราดปรับให้พื้นที่ดินราบเรียบ เมื่อเมล็ดข้าวงอกได้ครึ่งเซ็นต์เมตร ก็นำไปหว่านลงในพื้นที่ที่ได้เตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว หลังจากตกกล้าเสร็จก็จะมีการเตรียมพื้นที่เพาะปลูก โดยการไถตะและไถแปรแล้วคราด ในเมื่อก่อนการไถนา คราดนาก็ใช้แรงงานควาย เมื่อดันกล้าอายุได้ 30 วัน ก็นำไปปักดำได้ เมื่อปักดำเสร็จต่อไปก็มีแต่เอาใจใส่ดูแลน้ำในนาให้มีสม่ำเสมอ กำจัดวัชพืชในแปลงนาเพื่อไม่ให้แย่งอาหารต้นข้าวและกำจัดศัตรูพืชที่จะมาทำลายต้นข้าวเช่นแมลงเพลี้ย หรือหอยเชอร์รี่จะกัดกินลำต้นข้าวในนา จนถึงเวลาเก็บเกี่ยว พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการเพาะปลูกเป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง เช่น ข้าวมะกอก ข้าวซี่ตม

เมื่อถึงฤดูทำนา คือ ในช่วงเดือนหกก่อนจะลงมือทำนานางเครือวัลย์เล่าว่าต้องได้ทำพิธีสังเวชเลี้ยงผีนา เรียกว่า “ผีตาแฮก” การทำพิธีเลี้ยงผีนา สิ่งประกอบพิธีก็มีไก่ต้ม 1 ตัว

เหล่า 1 แก้ว บุหรี่ 1 ม้วน หมากพลู 1 คำ และของหวาน ในเดือนหกเราเรียกว่า “เลี้ยงลง” เพราะเป็นเวลาเริ่มทำการผลิต พอถึงเดือนสิบสองก็เป็นเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จสิ้นแล้วก็เลี้ยงอีกครั้งเรียกว่า “เลี้ยงขึ้น” การทำพิธีเลี้ยงผีนาทำให้ช่วยดูแลรักษาข้าวในนาไม่ให้มีศัตรูพืชมากกัดกินต้นข้าว และขอพรให้ได้ผลผลิตมากขึ้น เมื่อถึงเดือนเจ็ดก็เป็นระยะเวลาปักดำ ก่อนจะปักดำก็ต้องทำพิธีแรกนา คือทำแปลงนาเล็ก ๆ ไว้ติดกับแปลงนาที่เราใช้ทำการเพาะปลูกเอาต้นข้าวมา 7 ต้น ให้ครบตามจำนวนวัน 7 วัน ทำพิธีแรกนาต้องทำวันพฤหัสบดี เพราะวันพฤหัสบดีเป็นวันมงคลแก่การเพาะปลูกเป็นวันที่เชื่อกันว่าให้ผลผลิตมาก เมื่อพิธีเสร็จก็เอาต้นข้าวที่เตรียมไว้ไปปักดำลงแปลงนา สำหรับปักดำเมื่อปักดำเสร็จก็เสร็จพิธี

นางเครือวัลย์ สุวันทอง ยังเล่าต่ออีกว่าการทำงานของคนรอบครัวเธอก็ได้เปลี่ยนไปเมื่อมีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรเข้ามาช่วยเหลือ ในปัจจุบันการไถนาก็ใช้รถไถไม่ได้ใช้ควายไถเหมือนเดิมอีก รวมทั้งพันธุ์ข้าวก็ได้เปลี่ยนไปคือใช้พันธุ์ข้าวปรับปรุง เช่น ข้าว กข 10 กข 16 และ กข 18 เราเปลี่ยนจากพันธุ์ข้าวพื้นเมืองมาเป็นข้าวพันธุ์ใหม่ ก็เพราะให้ผลผลิตมากกว่า และปัจจุบันก็ได้ใช้ปุ๋ยเคมี คือก่อนจะปักดำก็ใส่ปุ๋ยเคมี สูตร 16-20-0 เรียกว่า ปุ๋ยรองพื้น ในอัตรา 30 กก./ไร่ หลังจากปักดำได้ 20 วันก็ใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 46-0-0 เรียกว่าปุ๋ยเร่งในอัตรา 8 กก./ไร่ และหลังจากนี้ไปอีก 25 วัน ใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 46-0-0 อีกครั้งในอัตราเท่าเดิม ในการทำงานของคนรอบครัวเธอในอดีตและปัจจุบันทำด้วยตนเอง พอถึงฤดูปักดำหรือเกี่ยวข้าวก็มีญาติ ๆ มาช่วย เว้นแต่เวลานวดข้าวปัจจุบันได้จ้างรถนวดข้าวมานวดให้จ่ายค่านวดข้าวกระสอบละ 4,000 กีบ ในอดีตนวดข้าวด้วยตนเอง

นอกจากทำนาปลูกข้าวแล้ว ครอบครัวเครือวัลย์ก็ยังได้ปลูกผักสวนครัว และรั้วพืชอื่นๆ อีก หลังจากเสร็จสิ้นจากการทำนาเธอปลูกผักกาด หัวหอม สลัด คะน้า ถั่วฝักยาว และข้าวโพดไว้เพื่อบริโภค และไว้ขาย นอกจากนี้ก็ได้เลี้ยงสัตว์เพิ่มอีก คือ หมู เป็ด และไก่ไว้เพื่อบริโภค และเป็นสินค้าในการทำมาหากินไม่ว่าทำนา และทำสวน เธอก็ได้กู้ยืมปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช จากโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรมาทำการผลิตก่อน เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วก็เอาผลผลิตไปขายได้เงินก็นำไปชำระหนี้ให้ทางโครงการศูนย์ฯ แต่ละครอบครัวของเธอก็สามารถชำระหนี้ได้ตามกำหนด ในปีที่ผ่านมารายได้ของคนรอบครัวเธอเกิดจากการผลิตด้านกสิกรรมและเลี้ยงสัตว์ รายได้ด้านกสิกรรมมีมากกว่า เมื่อมารวมแล้วได้ทั้งหมด 16,300,000 กีบ หรือประมาณ 81,500 บาท และได้มีการลงทุนเข้าในการผลิต และการใช้จ่ายในการดำรงชีวิตรวมทั้งหมด 14,480,000 กีบ หรือประมาณ 72,400 บาท และมีเงินเหลือเก็บไม่มากนัก

นับแต่มีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรมาช่วยเหลือนี้ ครอบครัวของเธอก็ได้รับการช่วยเหลือเหมือนกับครอบครัวอื่น ๆ ภายในหมู่บ้านนาขาง เช่น ได้รับแจกพันธุ์พืช

พันธุ์สัตว์ รวมทั้งได้รับการแนะนำวิชาการเกษตร จากเจ้าหน้าที่โครงการศูนย์ฯ เกี่ยวกับวิธีการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์จากความช่วยเหลือ ดังกล่าวนั้นได้ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิมมาก ๆ

ด้านสังคม - วัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและเครือญาติ

ครอบครัวนางเครือวัลย์ สุวันทอง เป็นครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วยสมาชิก 6 คน เธอเป็นหัวหน้าครอบครัว ในกรณีนี้สามีไม่ค่อยมีบทบาทที่โดดเด่นมากนัก ความสัมพันธ์ในครอบครัวมีลักษณะโดยสายเลือด เธอมีหน้าที่รับผิดชอบหลายด้าน เครือวัลย์ผู้เป็นแม่ก็ได้เอาใจใส่ดูแลลูกให้ดี ให้ความอบอุ่น และตักเตือนว่ากล่าวลูก อยากให้ลูกเป็นคนดีพร้อมมีวิชาความรู้สอนให้ลูกเป็นคนขยันไม่ว่าในการเรียน หรือการทำงานและลูกก็ต้องเชื่อฟังพ่อแม่ รักรัก และเคารพพ่อแม่ เคารพผู้อาวุโส ลูกต้องช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน ดูแลบ้าน ทำความสะอาดบ้านช่อง ไม่ว่าเวลาใดแม่ก็มีความใกล้ชิดกับลูกมากกว่าพ่อ และมีความสนิทสนมกว่าเพราะแม่เป็นผู้บังเกิดเกล้า

ความสัมพันธ์ของครอบครัวเครือวัลย์กับครอบครัวญาติ ๆ ในอดีตและปัจจุบันก็มีความผูกพัน ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันมา โดยตลอดไม่ว่าที่บ้านของญาติหรือบ้านของเธอเมื่อเกิดมีปัญหาอะไรก็จะช่วยกันและปรึกษาหารือกัน เพื่อหาทางในการแก้ไขให้ลุล่วงไป หรือเวลามีงานพิธีกรรมต่าง ๆ ตามประเพณี เช่น พิธีทำบุญตักบาตรบ้าน การทำบุญอุทิศให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว หรืองานอื่น ๆ ก็จะไปช่วยจัดแจงการงานต่าง ๆ เมื่อเวลาป่วยไข้ก็จะไปดูแล และหาวิธีการรักษาช่วยกัน เมื่อเวลามีอาหารป่าที่หามาได้ก็จะแบ่งปันกันกิน นางเครือวัลย์ได้เล่าให้ฟังว่า “สมัยก่อนการช่วยเหลือกันในด้านแรงงานนั้น ส่วนมากก็จะเป็นการช่วยเหลือกันปักดำเกี่ยวข้าว นวดข้าว หรือช่วยกันสร้างบ้าน บางครั้งก็จะเป็นการช่วยเหลือแบบช่วยแรงงานกันการลงแขก คือการปักดำ เกี่ยวข้าว นวดข้าว ใครเสร็จก็จะไปช่วยเหลือ ผู้ที่ยังไม่เสร็จ” ในระยะ 5 – 6 ปีที่ผ่านมาความสัมพันธ์กับญาติ ๆ เชิงปฐมภูมิก็คลดน้อยลงในขณะความสัมพันธ์เชิงทฤษฎีภูมิด้านเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น เพราะแต่ละคนก็ทำมาหากินมากขึ้น ไม่ค่อยมีเวลาไปมาหาสู่กัน การช่วยเหลือกันก็ลดน้อยลงไม่เหมือนเดิมนาน ๆ ก็ไปเยี่ยมกันครั้ง

การรักษาพยาบาล

นับแต่มีระบอบใหม่มานี้ เจ้าหน้าที่ของรัฐก็ได้มรณงค์ไม่ให้ประชาชนมีความเชื่อถือแบบงมงาย เวลาป่วยไข้ก็ให้ไปหาแพทย์ สมัยใหม่ และไม่ให้คิดว่าเวลาป่วยไข้ มีผีบ้าน ผีเรือน ผี

บรรพบุรุษ หรือผีหัวไร่ ปลายนาทำให้ป่วยไข้ เครือวัลย์บอกว่า ความจริงแล้ว เมื่อก่อนก็มีบ้าง เวลาปวดหัว ปวดท้อง เธอก็ไปหาหมอเสกเป่า หรือหมอแผนโบราณ เวลาเป็นผื่นตุ่มคันตามร่างกายก็จะไปหาหมอแผนโบราณ เอารากไม้มาต้มกินต้มอาบ หรือมาฝนใส่น้ำ สำหรับทาและเวลาเป็นโรคท้องบิด ท้องร่วงก็จะต้มรากไม้กิน แต่ปัจจุบันมีน้อยมากที่จะไปหาหมอแผนโบราณ ส่วนมากจะไปหาแพทย์สมัยใหม่ไปโรงพยาบาล เพราะโรคนี้เป็นอันตรายต่อชีวิต ปัจจุบันอยู่บ้าน นายงก็มีแพทย์อาสาสมัครประจำบ้าน ถ้าป่วยก็ไปหาแพทย์ เพื่อตรวจโรคแพทย์ก็จะตรวจให้และสั่งยาให้ด้วย ที่คลินิกของแพทย์มีร้านขายยาด้วย ถ้าใครเป็นอะไรไม่สบาย แพทย์ก็เอาใจใส่ดูแลตลอด แต่ไปปรึกษากับหมอมือหมอไสยศาสตร์นั้น เครือวัลย์ก็ไม่ได้ไปเพราะไม่ค่อยเชื่อมากนัก

ถึงอำนาจความสะกดในครัวเรือน

เครือวัลย์เล่าให้ฟังว่า ประมาณ 6-7 ปี มานี้ครอบครัวเธอได้มีกระแสไฟฟ้าใช้ก่อนหน้านี้ใช้ตะเกียงได้ให้แสงสว่าง ในการทำอาหารการกินต่าง ๆ ก็ต้องได้ทำแต่เวลาที่มีแสงพระอาทิตย์เป็นส่วนมาก ถ้าพระอาทิตย์ตกดินแล้วก็จะมืดทำอาหารลำบากหน่อย เพราะแสงสว่างของตะเกียงไม่แจ่มชัด พอมีกระแสไฟฟ้าใช้แล้ว การทำงานในครัวเรือนก็สะดวกไปหมด นอกนั้นไม่สะดวก แต่การทำงานบ้านเท่านั้น ยังสะดวกแก่การนำใช้สิ่งของที่เป็นวัตถุใช้ด้วยไฟฟ้า ครอบครัวยังได้ซื้อพัดลม ตู้เย็น โทรทัศน์ และสิ่งของอย่างอื่น ๆ อีกด้วย เพื่อความสะดวกให้แก่การดำรงชีวิต เธอยังเล่าต่อไปว่าเราหาเงินหาทองทุกวันก็เพื่อจะให้ชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวดีขึ้นจากเดิมที่เป็นอยู่ ฉะนั้นเราต้องการสิ่งใดที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัวต่อเราเองก็หาซื้อมาเพื่อการบริโภค เช่น เราซื้อรถไถนาก็เพื่อความสะดวกในการทำนา ทำสวน ทั้งประหยัดเวลา รวดเร็ว และทำได้มากกว่าใช้ควายไถเป็นเจ็ดเท่าแปดเท่า นับแต่มีโครงการร่วมมือของรัฐบาลลาว-ไทย มาช่วยเหลือ ทำให้ครอบครัวของเรามีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นมาก ๆ

กรณีศึกษาที่ 5 : ครอบครัวนางจันตูก แก้วประเสริฐ

ด้านเศรษฐกิจ

นางจันตูก แก้วประเสริฐ อายุ 30 ปี นับถือศาสนาพุทธ ระดับการศึกษาจบชั้นมัธยมศึกษา อาชีพเป็นเกษตรกรเป็นสมาชิกครอบครัวในฐานะเป็นลูกที่ให้ข้อมูล แต่งงานแล้วมีลูก 2 คน

เป็นชายทั้ง 2 คนและยังอยู่ในวัยเรียน สมาชิกครอบครัวทั้งหมดมี 13 คนเป็นชาย 8 คน เป็นหญิง 5 คน ครอบครัวของเขามีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง ทั้งหมด 45 ไร่ และเป็นเนื้อที่นา 11 ไร่ ส่วนที่ดินที่เหลือไว้สำหรับทำสวนปลูกผักสวนครัว และัญพืชอื่น ๆ

นางจันสुक เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าในหมู่บ้านนายาง เมื่อปี พ.ศ. 2519 ก็ได้มีการจัดตั้งสหกรณ์รวมหมู่บ้าน หรือสหกรณ์การเกษตรชาวบ้านจัดตั้งขึ้นมาเพื่อปฏิบัติตามนโยบายสร้างเศรษฐกิจ สังคมนิยม คณะสหกรณ์ก็ชาวบ้านผู้เป็นสมาชิกเลือกขึ้นมา โดยภายใต้การชี้นำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ วิธีการผลิตของสหกรณ์ก็คือได้รวมเอาสมาชิกแต่ละครอบครัวในหมู่บ้านเข้าเป็นสมาชิกได้รวมเอาดินนาของแต่ละคน สำหรับผู้มีนามารวมกันเพื่อทำการผลิต เป้าประสงค์ของการผลิตก็คือผลิตข้าวอย่างเดียว แรงงานในการผลิตก็คือสมาชิกแต่ละคนมาช่วยกันทำ ใครมีควายก็เอามาช่วยกันไถนา อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำงานก็ยังไม่ทันสมัย เช่นว่าไถคราดก็ทำด้วยไม้ เวลาไถนาก็ใช้ควายไถ การทำงานก็ทำ 1 ครั้งต่อปี อาศัยน้ำฝนตามฤดูกาล พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกก็เป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง ผลปรากฏว่าสหกรณ์จัดตั้งขึ้น และดำเนินการมาได้เพียง 2 ปีก็ยุบเลิกก็เนื่องด้วยว่าไม่ได้รับผลผลิตเท่าที่ควรผลผลิตแบ่งปันให้ประชาชนผู้เป็นสมาชิกก็ได้น้อย ทำให้รายได้ของสมาชิกลดต่ำลง ทำให้ประชาชนพบความลำบากในเรื่องข้าวกิน อีกทั้งคณะบริหารสหกรณ์ก็ไม่มีความรู้ในเรื่องการทำสหกรณ์ และประชาชนก็ไม่เข้าใจในการจัดตั้งสหกรณ์ และหลังจากนั้นมาจันสुकเล่าต่ออีกว่า มาปี พ.ศ. 2521 ก็ได้จัดตั้งสหกรณ์ชื่อ - ขายขึ้นมาอีกผู้เป็นคณะบริหารก็คนเดิม และสมาชิกก็คือประชาชนแต่ละครอบครัว เช่นเดิม แต่วิธีดำเนินของ สหกรณ์ก็คือเอาวัตถุดิบสำเร็จรูปมาขายมาแลกเปลี่ยนข้าวกับประชาชน เป็นประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องเขียน และอุปกรณ์ สำหรับทำนา ทำสวน วัสดุสิ่งของเหล่านี้เอามาจาก แผนกการค้าเมืองนาทรายทองและศูนย์การค้ากำแพงนครเวียงจันทน์ คือเอามาแล้วก็วางราคาของวัตถุแต่ละประเภทด้วย คณะสหกรณ์แล้วก็เอาออกขาย และแลกเปลี่ยนข้าว ส่วนที่ขายได้เงินมาก็เอาไปซื้อข้าวอีกเหมือนกัน เมื่อเอาข้าวที่ได้มาไปชำระหนี้ให้ทางศูนย์การค้ากำแพงนครเวียงจันทน์ และแผนกการค้าเมืองนาทรายทอง เพราะเจ้าหน้าที่ต้องการใช้ชำระหนี้เป็นข้าว แต่สหกรณ์นี้จัดตั้งมาได้เพียง 4 ปี ก็ยุบเลิก เนื่องด้วยขาดทุน เอาข้าวไปชำระหนี้ แต่ประจำปีไม่ครบตามจำนวนมีหนี้สินเพิ่มขึ้น แต่ประจำปีมีการหนีงอกในสหกรณ์เกิดขึ้น ทำให้สมาชิกได้รับผลตอบแทนน้อยมากไม่พออยู่พอกิน จนทำให้ประธานบริหารสหกรณ์จำต้องได้ขายที่นาของตนเองเป็นเนื้อที่ 18 ไร่ แล้วเอาเงินไปซื้อข้าว เพื่อเอาไปชำระหนี้ให้ครบถ้วน และหลังจากนั้นก็ไ้ยุบเลิกสหกรณ์ให้สมาชิกกลับไปทำการผลิต ส่วนตัวแต่ละคนตามศักยภาพของแต่ละครอบครัว

วิธีการผลิต

การทำนา

ในอดีต และปัจจุบันครอบครัวนางจันตูก ทำนาปีละ 1 ครั้ง ทำตามฤดูกาล โดยอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ เนื่องด้วยว่าพื้นที่นาของเธอตั้งอยู่ห่างไกลจากคลองชลประทาน ในการทำนาปี เมื่อถึงฤดูทำนา คือในช่วงเดือนหกก็เตรียมตกลำ พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการตกลำก็เป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง มีข้าวสันปาดอง ข้าวดอกตูม และข้าวมะกอก เป็นพันธุ์ข้าวที่ชาวบ้านนิยมปลูกกันมากเป็นพันธุ์ข้าวที่ดี ให้ผลผลิตมาก่อนจะตกลำก็ต้องไถตะพืดที่ที่เราจะใช้ในการ ตกลำไว้ 5-6 วัน เพื่อหมักดิน และให้หญ้าเน่าในระยะเวลาที่เราเอาข้าวเปลือกที่เอาไว้ทำเป็นกล้าเอามาบรรจุใส่กระสอบแล้วเอาไปแช่น้ำไว้ 1 วัน 1 คืน แล้วเอาขึ้นจากน้ำเพื่อนำมาหมัก วิธีหมักคือเอาฟางข้าวมาปูลาดในพื้นที่ที่เราจะทำการหมักให้หนา 20 เซนติเมตร แล้วเอากระสอบข้าวดังกล่าววางทับลงข้างบนแล้วเอาฟางข้าวมาปกให้หนา 30 เซนติเมตร หลังจากนั้นเอาแผ่นยางมาคลุมไว้ เพื่อให้เมล็ดข้าวเปลือกที่บรรจุอยู่ในกระสอบมีอุณหภูมิเพียงพอที่จะงอกหมักไว้ 1 วัน 2 คืน จากนั้นก็เตรียมไถแปร และคราดปรับพื้นผิวดินที่จะหว่านกล้าให้ราบเรียบ เมื่อเมล็ดข้าวที่หมักไว้งอกได้ครึ่งเซนติเมตรก็นำเอาไปหว่านลงในพื้นที่ที่เตรียมไถตะพืดไว้ 5-6 วัน เพื่อหมักดิน และให้หญ้าเน่า จากนั้นก็ไถแปรและคราดปรับดินให้ราบเรียบ เมื่อต้นกล้าอายุได้ 30 วันก็เอาไปปักดำได้ หลังจากปักดำเสร็จ ต่อไปก็เอาใจใส่ดูแลน้ำในนาให้มีน้ำมีเพียงพอสม่ำเสมอ เพื่อความเจริญเติบโตของต้นข้าว และคอยถอนหญ้าในนา และกำจัดแมลงที่จะมากัดกินลำต้นข้าวจนถึงเวลาเก็บเกี่ยว

ตั้งแต่มีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรมาช่วยเหลือนี้ การทำนาได้มีการเปลี่ยนไป และได้ทำตามขั้นตอนที่นักวิชาการเกษตรได้แนะนำ คือพันธุ์ข้าวที่ใช้ในการปักดำเมื่อก่อนใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมือง ปัจจุบันเปลี่ยนใช้พันธุ์ข้าวปรับปรุง เช่น ข้าว กข 10 กข 16 เนื้อที่นาที่ได้มีการปรับปรุง ใส่ปุ๋ยคอก ใส่ก่อนเวลาจะไถนา และเวลาก่อนจะปักดำต้องใส่ปุ๋ยเคมี สูตร 16-20-0 เรียกว่าปุ๋ยรองพื้นในอัตรา 30 กก./ไร่ หลังจากปักดำได้ 20 วัน ให้ใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 46-0-0 เรียกว่าปุ๋ยเร่ง ในอัตรา 8 กก./ไร่ และหลังจากปักดำได้ 45 วันก็ใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 46-0-0 อีกครั้งในอัตราเท่าเดิม จันตูกยังได้เล่าว่า แต่ก่อนครอบครัวของเธอไถนาใช้ควายไถ ปัจจุบันใช้รถไถที่นาที่ไม่เคยใส่ปุ๋ยคอก ใส่ปุ๋ยเคมี และพันธุ์ข้าวก็เป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง และนวดข้าวด้วยแรงงานคน แต่ปัจจุบันใช้รถนวดข้าวมาช่วยให้ผลผลิตก็เพิ่มขึ้น ครอบครัวของเธอ นอกจากทำนาปลูกข้าวแล้ว ก็ยังได้ปลูกผักสวนครัว ปลูกผักกาด ผักคะน้า ผักสลัด ถั่วฝักยาว พริก และมะเขือ นอกจากนั้นจันตูกยังได้เลี้ยงหมู เป็ด และไก่ไว้เพื่อบริโภค ในครัวเรือนหากเหลือกินก็จะขาย

ในการทำการผลิตของครอบครัวเธอในแต่ละปีก็ได้กู้ยืมเงินและวัสดุมาลงทุนในการผลิต คือปีที่แล้วก็ได้กู้ยืมเงินจากกองทุนหมุนเวียน เนื่องจากครอบครัวของเธอได้เข้าเป็นสมาชิกของกองทุนดังกล่าว โดยภายใต้การคุ้มครอง และชี้แนะของโครงการศูนย์พัฒนา และบริการด้านการเกษตร ในอัตรา 0.8 เปอร์เซ็นต์ และได้กู้ยืมปุ๋ยเคมี และยาปราบศัตรูพืชอีกด้วย โดยมีเงื่อนไขว่าต้องชำระหนี้คืน หลังจากเก็บเกี่ยว ดังนั้นหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จสิ้นแล้ว เธอก็เอาผลผลิตไปขายแล้วเอาเงินไปชำระหนี้ เมื่อสิ้นปีมาก็สามารถชำระหนี้คืนได้ตามเวลาที่ได้กำหนดไว้กับ กองทุนหมุนเวียนอย่างครบถ้วน

ในปีที่ผ่านมารายได้ครอบครัวของจันสุกตามที่เธอเล่าให้ฟังว่ารายได้ของครอบครัวเกิดจาก 3 ทาง คือ ได้จากการผลิตกสิกรรม เลี้ยงสัตว์ และรับจ้าง แต่การเลี้ยงสัตว์ทำให้มีรายได้มากกว่า เมื่อรวมรายได้ทั้งหมดก็มี 7,000,000 กีบ หรือประมาณ 35,000 บาท และจากนั้นก็ใช้จ่ายในการผลิตการดำรงชีวิตประจำปีรวมทั้งหมดมี 5,650,000 กีบ หรือประมาณ 28,250 บาท สรุปแล้วก็มีเงินพอใช้จ่ายเหลือเป็นเงินออมเล็กน้อย

ในระยะที่มีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร มานี้ก็ได้รับความช่วยเหลือในด้านการเกษตร จันสุกก็ได้รับความช่วยเหลือ กล่าวคือ เธอได้รับแจกพันธุ์พืช เช่น พืชผัก ต้นไม้ให้ผลพันธุ์ข้าว และพันธุ์สัตว์ (เป็ด และไก่) และได้รับการแนะนำวิชาการด้านการเกษตร มีกระแสไฟฟ้าใช้ในครัวเรือน ทำให้ครอบครัวจันสุกสะดวกสบายมากขึ้น เพราะได้นำใช้เครื่องไฟฟ้าแต่อย่างไรรก็ตามเมื่อมาเปรียบเทียบกับครอบครัวที่ได้รับการช่วยเหลือทุกอย่างแล้วครอบครัวของจันสุกถือว่าได้รับการช่วยเหลือน้อยกว่า

ด้านสังคม – วัฒนธรรม

เมื่อปี พ.ศ. 2529 จันสุกก็ได้เข้าเป็นสมาชิกชมรมแม่หญิงลาว หรือเรียกว่า สมาคมแม่หญิงลาว ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการช่วยเหลือด้านการทำงานต่าง ๆ ของสตรีชาวบ้านนาช่าง เช่น เมื่อชาวบ้านร่วมกันจัดงานบุญตามประเพณีขึ้นที่วัด หรือมีงานแต่งงาน งานศพ ชาวบ้านมีงานพิธีกรรมทำบุญตักบาตรบ้าน จันสุกพร้อมด้วยเพื่อนสตรีสมาชิกก็จะไปช่วยจัดแจงการทำงานต่างๆ นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ช่วยในการให้การศึกษาอบรมเด็ก สตรีให้รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณีลาว และประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบของสังคม ห้ามล่วงเกินประเพณี กระทำในสิ่งที่ผิด ให้รู้จักรัก และเคารพพ่อแม่ ผู้อาวุโส รู้ช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน นอกจากนี้จันสุกยังได้ช่วยทำความสะอาดในสถานสาธารณะภายในหมู่บ้าน และเวรยามในหมู่บ้านพร้อมสมาชิกเพื่อนฝูงด้วย

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและเครือญาติ

ครอบครัวของนางจ๊กสุกเป็นครอบครัวขยายจ๊กสุกแต่งงานมีลูก 2 คน แต่ยังอาศัยอยู่กับครอบครัวของบิดามารดา ซึ่งมีสมาชิกทั้งหมด 13 คน จันสุกและสามียังมีบทบาทอย่างสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูลูกต้องได้เอาใจใส่ตักเตือน สั่งสอนลูก เพื่ออยากให้ลูกเป็นคนดีของพ่อแม่ของครอบครัวและของสังคมคอยให้ความอบอุ่นแก่ลูก ทำอย่างไรก็อยากให้ลูกมีความประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในขอบเขตของระเบียบสังคม รู้เคารพนับถือพ่อแม่ และ ครูบาอาจารย์ ผู้อาวุโส สอนให้รู้จักทำงานบ้าน ช่วยพ่อแม่เท่าที่ลูกทำได้

“ในด้านความสัมพันธ์กับเครือญาติ” จ๊กสุกเล่าให้ฟัง “ก็ได้ปฏิบัติมาโดยตลอดไม่ว่าในเมื่อก่อน หรือในปัจจุบัน แต่การปฏิบัตินี้ก็เปลี่ยนแปลงไปบ้างในบางระยะ คือ แต่ก่อนไปมาหาสู่กันเป็นประจำ เวลาอาหาร มีปู มีปลา มีเนื้อ มีผัก ก็ส่งยื่นให้กันเป็นประจำ เวลาถึงงานบุญประเพณีที่บ้านญาติก็ไปช่วยจัดแจงการทำงานต่าง ๆ ร่วมทำบุญทำทาน หรือในฤดูกาลทำการผลิตก็ได้ช่วยทำงาน เช่น การปักดำ เกี่ยวข้าว เวลาป่วยไข้ก็ได้ไปเยี่ยม ช่วยหาแพทย์หายมารักษา เวลามีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นกับครอบครัวญาติก็ได้ช่วยกันหาทางแก้ไขให้เป็นปกติดี แต่ในปัจจุบันก็ไม่เหมือนเดิมแล้ว เพราะเป็นยุคเศรษฐกิจ แต่ละคนแต่ละครอบครัวต้องทำมาหากิน จะไปหาตามธรรมชาติเหมือนสมัยก่อนไม่ได้อีกแล้ว นอกจากเราผลิตเอาเอง อะไรก็หายาก แต่ความสัมพันธ์กับญาติก็ยังดำเนินไป แต่ภายใต้ข้อจำกัดบางประการ โดยเฉพาะข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ

การรักษาพยาบาล

นับแต่ประเทศได้รับการปลดปล่อย รัฐบาลลาวได้รณรงค์ ชักชวนประชาชนไม่ให้เชื่อถือมงาย คือเวลาป่วยไข้ไม่ให้ทำพิธีแก้บนกับผีบ้าน ผีเรือน ผีป่า ผีไร่ ผีนา หรือไปปรึกษากับหมอผีไสยศาสตร์ให้ไปพบแพทย์แผนปัจจุบันไปโรงพยาบาล เพื่อตรวจร่างกาย หาสาเหตุของโรคแล้วรับการรักษา ส่วนจันสุกเมื่อเวลาเจ็บป่วยไข้ก็จะไปรับการรักษากับแพทย์แผนปัจจุบันไปโรงพยาบาล แต่ก็ยังมีบ้างไปหาแพทย์แผนโบราณ เมื่อมีอาการไข้เล็กน้อย ก็จะเอายารากไม้ ยาสมุนไพรมาต้มกิน หรือฝนทา เช่น มีผื่นตุ่มตามร่างกาย ปวดเอว ปวดหัว ปวดหลัง แต่ไม่เคยไปปรึกษากับหมอผี หมอไสยศาสตร์ เพราะไม่เชื่อ

สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน

เมื่อมีโครงการศูนย์พัฒนา และบริการด้านการเกษตรมานี้หมู่บ้านนาอย่างที่ฉันมีกระแสไฟฟ้าใช้ ซึ่งรัฐบาลได้นำกระแสไฟฟ้าเข้าหมู่บ้านก็เนื่องด้วยมีโครงการร่วมมือมาช่วยเหลือ ก่อนหน้านี้ประชาชนใช้ตะเกียงได้ให้แสงสว่าง ปัจจุบันนี้ทั้งครอบครัวจันสุก และครอบครัวอื่น ๆ ก็ได้ใช้เครื่องไฟฟ้า เช่น พัดลม ตู้เย็น และโทรทัศน์ ในอดีตก็ฟังแต่วิทยุทรานซิสเตอร์ ที่ใช้ถ่านไฟ

ฉายเท่านั้น ปัจจุบันมีความสะดวกสบายมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ประชาชนก็มีเงินซื้อสิ่งของต่าง ๆ ด้วยเครื่องใช้ไฟฟ้าเงินที่นำมาซื้อก็ได้สะสมมาจากการขายผลผลิตในระยะที่ผ่านมา

กรณีศึกษาที่ 6 : ครอบครัว นายดวงแก้ว นอระราด

ด้านเศรษฐกิจ

นายดวงแก้ว นอระราด อายุ 55 ปี นับถือศาสนาพุทธ ไม่รู้หนังสือ อาชีพเป็นเกษตรกร มีลูก 5 คน เป็นชาย 2 คน และเป็นหญิง 3 คน ลูก 2 คน กำลังอยู่ในวัยเรียน สมาชิกครอบครัวทั้งหมด 7 คน เป็นชาย 3 คน เป็นหญิง 4 คน ครอบครัวของเขามีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองทั้งหมด 49 ไร่ เป็นเนื้อที่นา 6 ไร่ ส่วนเนื้อที่ดินที่เหลือใช้ สำหรับทำสวนปลูกผักสวนครัว และต้นไม้ให้ผล

นายดวงแก้ว ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า “เมื่อปี พ.ศ.2519 ในหมู่บ้านนาขางนี้ได้ตั้งสหกรณ์เกษตรกรหรือสหกรณ์รวมหมู่ขึ้นภายใต้การชี้นำของเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อปฏิบัติตามแนวนโยบายในการสร้างเศรษฐกิจตามระบบเศรษฐกิจสังคมนิยม โดยได้รวมเอาที่ดินของประชาชนผู้เข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์จำนวนหนึ่งมารวมกัน ดวงแก้วก็ได้เข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์เหมือนกัน จุดประสงค์การผลิตของสหกรณ์ คือผลิตข้าวอย่างเดียว เพื่อให้สมาชิกมีข้าวบริโภคได้ตลอดทั้งปี ถ้าเหลือกินก็จะขาย แต่วิธีการทำการผลิตของสหกรณ์ก็ทำเหมือนกับชาวบ้านที่เคยทำกันมา คือทำนาตามฤดูกาล อาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ ทำได้ปีละ 1 ครั้ง เพราะยังไม่มีชลประทานเพื่อนำน้ำเข้าในการผลิต ที่นาก็ไม่มีการปรับปรุงพันธุ์ข้าวที่ใช้ในการเพาะปลูกก็เป็นข้าวพันธุ์พื้นเมือง อุปกรณ์การผลิตก็ยังใช้แบบดั้งเดิมยังไม่ได้นำใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การไถนา คราดนา ก็ใช้แรงงานควาย ไถ และคราดก็ทำด้วยไม้ นอกจากนั้นก็ยังมีมิด พรวน จอบ เสียม เวลาทำการผลิตสมาชิกแต่ละครอบครัวก็มาช่วยกันทำพร้อมทั้งเตรียมข้าวปลาอาหารมากินเอง ส่วนสหกรณ์นี้ได้จัดตั้งและดำเนินการมาได้เพียง 2 ปีก็ยุบเลิก เนื่องจากว่าได้รับผลผลิตน้อย ไม่ได้ตามเป้าหมายที่วางเอาไว้ทำให้บรรดาสมาชิกสหกรณ์ได้รับผลตอบแทนน้อย ผลผลิตแต่ละปีลดต่ำลง สมาชิกแต่ละคนมีข้าวบริโภคไม่เพียงพอ ทำให้พบความลำบาก อีกทั้งคณะกรรมการบริหารสหกรณ์ขาดความรู้ในการบริหารและประชาชนไม่เข้าใจในการจัดตั้งสหกรณ์การแบ่งปันผลผลิตก็ไม่เท่ากันมีบางคนได้น้อย มีบางคนได้มาก”

มาใน ปี พ.ศ. 2521 ก็ได้จัดตั้งสหกรณ์ชื่อ – ขาย ขึ้นอีกเป็นครั้งที่ 2 คณะกรรมการบริหารสหกรณ์ก็เป็นชุดเดียวกับสหกรณ์เกษตร วิธีการดำเนินการก็คือเอาวัตถุสำเร็จรูปมาจากศูนย์การค้ากำแพงนครเวียงจันทน์ และแผนกการค้าเมืองนาทรายทอง โดยมีเงื่อนไขว่าต้องชำระหนี้คืน

เป็นข้าวเปลือก วัตถุประสงค์รูปดังกล่าวประกอบมี เครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องเขียน และอุปกรณ์การผลิต สำหรับทำนา ทำไร่ แล้วแบ่งเป็นสองส่วน คือส่วนหนึ่งก็ขายและอีกส่วนหนึ่งก็เอาไปแลกเปลี่ยนข้าวกับชาวบ้าน ทั้งภายในหมู่บ้านนาช่าง และหมู่บ้านอยู่รอบๆ หมู่บ้านนาช่าง ก็ปรากฏว่าสหกรณ์จัดตั้งมา และดำเนินการมาได้เพียง 4 ปี ก็ยุบเลิกเพราะขาดทุนมีการถือโกงเกิดขึ้นในสหกรณ์ แต่ละปีเอาข้าวไปชำระหนี้ไม่ครบตามจำนวนที่จะต้องชำระ จึงทำให้ประธานคณะกรรมการบริหารสหกรณ์ต้องได้ขายที่นาของตนเองเป็นเนื้อที่ 18 ไร่ เพื่อเอาเงินไปซื้อข้าว แล้วนำไปชำระหนี้ให้ครบถ้วน หลังจากนั้นก็ประกาศยุบสหกรณ์ และให้สมาชิกแต่ละคนกลับไปทำการผลิตส่วนตัวตามศักยภาพที่ตนเองทำได้ จากนั้นดวงแก้วและครอบครัวของเขาก็ได้กลับมาทำการผลิตเป็นแบบส่วนตัวของตนเอง

วิธีการผลิต

การทำนา

ในเมื่อก่อนและปัจจุบันเกี่ยวกับการทำนานั้นดวงแก้วได้เล่าต่อไปว่า “การทำนาของครอบครัวเขาได้ทำนาปีละ 1 ครั้ง ทำตามฤดูกาลอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ เมื่อก่อนไถนา คราดนา ใช้แรงงานควาย พันธุ์ข้าวก็ใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมือง เช่น ข้าวมะกอก ข้าวดอกด้ว ข้าว สันป่าตอง ที่ดินก็ไม่ได้ปรับปรุง อุปกรณ์การผลิต เช่น คราด ไถ ก็ทำด้วยไม้ นับแต่มีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรมาช่วยเหลือ ซึ่งเป็นโครงการร่วมมือลาว-ไทย การทำนาก็ได้เปลี่ยนไปจากเดิม เช่น การไถนาที่ใช้รถไถ ทั้งประหยัดเวลาทั้งเร็วอีกด้วย ถ้าเปรียบเทียบระหว่างการไถควายไถ กับใช้รถไถการใช้รถไถก็เร็วกว่าประมาณ 8-10 เท่า ในการไถนาไม่ว่าในเมื่อก่อนและปัจจุบันก็ไถ 2 ครั้งเหมือนกัน คือครั้งแรกไถตะ (ไถซุด) และครั้งที่ 2 ไถแปร (ไถคัน) หลังจากนั้นก็ทำการคราดเพื่อปรับพื้นผิวดินให้ราบเรียบละเอียดดี

ในการทำนาปีเมื่ออย่างเข้าฤดูการผลิต คือในช่วงเดือนหกก็เตรียมตกล้ำไว้ก่อน วิธีการตกล้ำก็คือไถพื้นที่ที่เราจะทำเป็นที่ตกล้ำการเตรียมพื้นที่ตกล้ำนั้น วิธีการไถก็ดังที่กล่าวมาแล้วข้างบน หลังจากนั้นก็เอาข้าวเปลือกที่ได้เตรียมไว้ทำล้ามาบรรจุใส่กระสอบแล้วเอาไป แช่น้ำไว้ 1 วัน 1 คืน จากนั้นก็เอาข้าวขึ้นมาจากน้ำเอาไปหมัก วิธีหมักเราก็เอาฟางข้าวมา ปลูกาดในพื้นที่ที่จะทำการหมักให้มีความหนา 20 เซนติเมตร เอากระสอบข้าวมาวางทับลงข้างบน แล้วเอาฟางข้าวมาปกอีกชั้นให้มีความหนา 30 เซนติเมตร หลังจากนั้นก็เอาแผ่นยางมาคลุมเพื่อให้เมล็ดข้าวเปลือกที่บรรจุอยู่ข้างในมีอุณหภูมิเพียงพอที่จะทำให้เมล็ดข้าวงอกเป็นต้นกล้า เมื่อเมล็ดข้าวงอกได้ครึ่งเซนติเมตรก็นำไปหว่านลงในพื้นที่ที่เตรียมไว้ตกล้ำ หลังจากตกล้ำเสร็จ ก็เตรียมการไถนา เมื่อไถนามีน้ำข้างเพียงพอก็ไถนาได้ (วิธีไถนาได้กล่าวไว้ข้างต้น) เมื่อต้นกล้าอายุได้ 30

วันก็นำเอามาปักดำได้ แต่การทำนาในปัจจุบันก็เปลี่ยนไปจากเมื่อก่อน คือ ก่อนจะปักดำต้องใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 16-20-0 เรียกว่าปุ๋ยรองพื้นในอัตรา 30 กก./ไร่ หลังจากปักดำได้ 20 วัน ใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 46-0-0 เรียกว่าปุ๋ยเร่งในอัตรา 8 กก./ไร่ หลังจากนั้น 25 วันก็ใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 46-0-0 อีกเป็นครั้งที่ 2 ในอัตราเท่าเดิม จากนั้นก็คอยดูแลรักษาให้มีน้ำในนาสม่ำเสมอ กำจัดวัชพืชนาเพื่อไม่ให้แย่งอาหารต้นข้าวและกำจัดแมลงไม่ให้กัดกินต้นข้าวตลอดจนถึงเวลาเก็บเกี่ยวเวลาเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จก็ตากแดดไว้ 3-5 วันเพื่อให้เมล็ดข้าวแห้งดี และช่วยให้การเก็บรักษาไว้ได้นานหลายเดือน เมื่อข้าวแห้งดีพอแล้วก็คำนวณเวลาที่จ้างรถนวดข้าวมานวดให้ จ่ายค่านวดกระสอบละ 4,000 กีบ หรือประมาณ 20 บาท

เวลาทำนาดวงแก้วพร้อมด้วยสมาชิกในครอบครัวกำหนดเวลาทำนาไว้ชัดเจน คือเริ่มทำงานแต่เช้ามีถึง 12 โมงเที่ยงวันก็หยุดพักรับประทานอาหาร เสร็จแล้วก็จะนอนตอนกลางวัน ครั้นเวลาบ่าย 2 โมง หรือ 3 โมงก็เริ่มทำงานถึง 5 โมงเย็น ก็เลิกงาน บางวันก็กลับบ้านบางวันก็นอนอยู่ทุ่งนา ส่วนอาหารการกินก็หาปู หาปลา หาหอยตามท้องทุ่งตามห้วย หนอง หรือคลอง และตามป่ามาเป็นอาหาร

นอกจากปลูกข้าวแล้วครอบครัวของเขายังได้ทำการผลิตอื่นอีก คือปลูกกล้วย สับปะรด และแตงโมสำหรับแตงโมปลูกปีละ 2 ครั้ง ทั้งฤดูฝนและฤดูแล้ว เพราะแตงโมได้สร้างรายได้ให้ครอบครัวอีกส่วนหนึ่ง นอกจากนั้นเขายังได้เลี้ยงวัว ไก่ และปลาในการทำการผลิตเขาก็ได้กู้ยืมเงินซื้อปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว ก็เอาผลผลิตไปขาย แล้วเอาเงินมาชำระหนี้ แต่ครอบครัวของเขาไม่ได้ปลูกผักต่าง ๆ เพื่อบริโภคเพราะไม่มีเวลาเพียงพอ ในระยะ 5-6 ปีมานี้ น้ำที่นำไปใช้ในการผลิต นอกจากน้ำฝนตามฤดูกาลแล้วก็ยังได้ใช้น้ำจากบ่อน้ำชาที่โครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรได้ขุดเจาะให้ไว้เพื่อบริการในปีที่ผ่านมาครอบครัวของเขามีรายได้ทั้งหมด 12,000,000 กีบ หรือประมาณ 60,000 บาท และได้ใช้จ่ายในการดำรงชีวิตประจำวันรวม 9,830,000 กีบ หรือประมาณ 49,150 บาทก็นับได้ว่าใน 1 ปีผ่านมารอบครัวของเขามีเงินพอใช้จ่ายใช้สอยและก็มีพอเหลือเก็บสะสมไว้เป็นเงินออมจำนวนหนึ่ง

นับแต่มีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรเข้ามาช่วยเหลือครอบครัวของเขา ก็ได้รับความช่วยเหลือหลายสิ่งหลายอย่าง สิ่งแรกก็คือ เขาได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับวิชาการเกษตร คือการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ เขาได้นำความรู้นี้ไปประยุกต์ใช้จนได้รับผลสำเร็จ ไม่ว่าจะวิธีการทำนา การปลูกพืชไร่ พืชให้ผล และเลี้ยงสัตว์ นอกจากนั้นเขายังได้รับการแจกพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์เลี้ยง เช่น ไก่ และปลา แม้ว่าเขาจะไม่ได้ใช้น้ำชลประทานในการผลิตก็ตาม แต่ก็ยังมีน้ำบ่อน้ำชาที่โครงการดังกล่าวได้ทำให้ เพื่อกักเก็บน้ำไว้ให้ทำการผลิตได้ตลอดปี นอกจากนี้ในครัวเรือนของเขาก็ได้มีกระแสไฟฟ้าใช้ก็เนื่องมาจากมีโครงการศูนย์นี้เป็นเงื่อนไขให้ประชาชน

ชาวบ้านนางได้มีกระแสไฟฟ้าใช้อย่างทั่วถึง ก่อนหน้าที่ยังไม่มีโครงการดังกล่าวนี้ชาวบ้านก็ได้ใช้ตะเกียง และกระบอง เป็นแสงสว่าง และมีถนนลาดยางเข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้ประชาชนไปมาติดต่อกับตัวเมืองได้สะดวกขึ้น ก่อนหน้านี้ถนนเข้าสู่หมู่บ้านเป็นถนนดินแดงปูด้วยดินรุกรัง เมื่อถึงฤดูฝนก็ไปมาลำบากเพราะเป็นโคลนเป็นตม

ด้านสังคม – วัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและเครือญาติ

ครอบครัวนายดวงแก้วเป็นครอบครัวเดี่ยว แต่เป็นครอบครัวใหญ่มีสมาชิก 7 คน ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวก็มีลักษณะแบบปฐมภูมิมีพ่อเป็นหัวหน้าครอบครัว มีอำนาจสั่งการ และดูแลครอบครัวให้มีความสุข และแม่เป็นผู้ดูแลกิจการด้านการเรือน เช่น การประกอบอาหาร และทำความสะอาด ซึ่งมีลูกบางคนช่วยเหลือ ก็อย่างไรก็ตามพ่อและแม่ยังช่วยกันสั่งสอนอบรมลูก เพื่อหวังให้ลูกเป็นคนดีของครอบครัว และสังคม ลูก ๆ ก็ต้องเคารพ นับถือพ่อแม่ รักพ่อแม่คำว่ารักพ่อแม่ นั่น ก็คือให้เขาเชื่อฟังพ่อแม่ผู้เป็นพ่อเป็นแม่ก็ได้ให้ความอบอุ่นแก่ลูก และสอนลูกให้รู้จักช่วยทำงานบ้านตามเหมาะสมว่างานใดที่ช่วยแบ่งเบาพ่อแม่ได้ก็ให้ทำไป เพื่อให้รู้จักงานภายในบ้าน พร้อมนั้นก็สอนลูกให้รู้จักปฏิบัติตนต่อพ่อแม่อย่างไรให้ถูกต้องตามประเพณีวัฒนธรรมที่เคยปฏิบัติกันมา และให้อยู่ในระเบียบของสังคมที่ดี

ในความสัมพันธ์กับเครือญาติดวงแก้วได้บอกว่าระหว่างครอบครัวเขากับครอบครัวญาติก็ได้มีการปฏิบัติต่อกันคือให้ความช่วยเหลือซึ่งกัน และกันเป็นประจำไม่ได้ทิ้งกัน หรือเมินเฉยต่อกัน เขาถือสำคัญ เพราะเป็นความสัมพันธ์ โดยสายเลือดมีความผูกพัน ห่วงใยกัน และกันว่า การดำรงชีวิตจะมีความสุขหรือลำบากอย่างไร เวลาป่วยไข้ก็ได้ไปเยี่ยมไปดูแลให้ความช่วยเหลือหาแพทย์ หายมารักษา เวลามีงานบุญสังฆทาน คือบุญแจกข้าว (บุญอัฐิ) อุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้วก็ได้ร่วมทำบุญทำทาน ช่วยจัดแจงงานต่าง ๆ หรือมีงานบวช งานแต่งงาน งานศพก็ต้องไปช่วย เพราะงานเหล่านี้มีความสำคัญมันเป็นประเพณีที่ญาติ ๆ มีการปฏิบัติต่อกัน และปฏิบัติสืบต่อกันมาหลาย เช่น คน ตลอดถึงการทำไร่ ทำนาก็ได้ไปช่วยกันทำ หรือเวลามีอาหารการกิน เราก็คิดถึงญาติ ๆ ก็ได้แบ่งปันให้ เช่นของป่าที่หามาได้ จะเป็นหน่อไม้ ผัก เห็ด ปู ปลา ผลไม้ ก็จะมีการแบ่งปันกันให้เปล่า แต่มาระยะหลัง 6-7 ปีมานี้ ปรากฏว่าความสัมพันธ์บางอย่างก็เปลี่ยนไปบ้าง คือการให้สิ่งของกันและกันก็เป็นการแลกกับเงิน การทำเช่นนี้ต่างคนต่างดีใจ เพราะได้ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การไปมาหาสู่กันก็ลดน้อยลงไม่บ่อย

เหมือนเดิม เพราะแต่ละคนก็ตั้งใจทำงานกันมากขึ้นต้องทำงานตลอดปีไม่ปล่อยให้เวลาเสียประโยชน์ไปเปล่า ๆ เหมือนแต่ก่อน ทำทุกอย่างขอแต่ให้ได้มาเพื่อความพอกินพอใช้

การรักษาพยาบาล

ในเรื่องการรักษาพยาบาล ดวงแก้วเล่าให้ฟังว่า เมื่อประมาณ 20 ปีก่อนการรักษาเมื่อเวลาป่วยไข้ก็ไม่เคยไปรักษากับหมอผีเสกเป่า และปัจจุบันก็ยังไม่เคยไปรักษาเลย แต่เคยไปรับการรักษาด้วยแพทย์แผนโบราณ เมื่อมีอาการป่วยไม่หนักก็จะเอายาสมุนไพร ยากรากไม้มาต้มกิน ต้มอาบหรือฝนกับน้ำสะอาดกิน บางชนิดก็ใช้ฝนกับน้ำแล้วก็ใช้ทาตามที่เป็นแผล เป็นฝี หรือตามร่างกาย เมื่อมีผื่นตุ่มคัน หรืออาการบวมช้ำตามร่างกาย แต่ระยะหลัง ๆ ประมาณ 10 ปีมานี้ เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยก็ไปหาแพทย์ไปโรงพยาบาล เช่นไปโรงพยาบาลเมืองนาทรายทอง หรือไปโรงพยาบาลในกำแพงนครเวียงจันทน์ เพราะปัจจุบันมีถนนสะดวกสบาย มีรถโดยสารสองแถววิ่งเข้าออกทุกวัน จากหมู่บ้านไปเมืองนาทรายทองไปกำแพงนครเวียงจันทน์ และก็อยู่ไม่ไกลตัวเมืองมากนัก ในระยะ 2 ปีมานี้ที่บ้านนายงเราก็มีแพทย์อาสาสมัครประจำบ้าน เพื่อคอยให้ความช่วยเหลือประชาชนในเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย ช่วยตรวจอาการของโรคให้พร้อมทั้งในการรักษาพยาบาลในเบื้องต้น และสั่งยาให้ถ้าเป็นไข้หนักก็จะนำส่งที่โรงพยาบาลเมืองนาทรายทอง หรือที่โรงพยาบาลในกำแพงนครเวียงจันทน์ เพื่อทำการรักษาพยาบาล

สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน

ในเมื่อก่อนครอบครัวของดวงแก้วก็เหมือนกับครอบครัวอื่น ๆ ในหมู่บ้าน ในสมัยที่ยังไม่มีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรมาช่วยเหลือ แสงสว่างในครัวเรือนในเวลานั้นก็ใช้กระบองได้ ซึ่งทำด้วยจี๊ผสมกับน้ำมันยาง แล้วเอาใบเตยมาห่อตากแดดให้แห้ง แล้วก็เอามาได้จุดไฟ และใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าด และก็ใช้ฟืนให้พลังงานความร้อนในการประกอบอาหาร ระยะ 5-6 ปี มานี้รัฐบาลก็ได้เอากระแสไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านนายง โดยความช่วยเหลือตามโครงการร่วมมือลาว - ไทย ก็คือโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร เมื่อมีกระแสไฟฟ้าใช้ในครัวเรือนแล้วก็ได้มีเครื่องอำนวยความสะดวกในครัวเรือนก็มีตามมา ได้แก่พัดลม ตู้เย็น และโทรทัศน์ เข้ามาใช้สิ่งของเหล่านี้ได้มาเมื่อไม่กี่ปีนี่เอง นอกจากนั้นครอบครัวของเขายังได้ซื้อรถไถ 1 คัน ซื้อได้ 2-3 ปีมานี้ เขาซื้อสิ่งของเหล่านี้ได้ด้วยการสะสมเงินในระยะ 5-6 ปีนี้เอง

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

1. สภาพเศรษฐกิจทั่วไป

หมู่บ้านนาอาจเป็นชุมชนหมู่บ้านหนึ่ง ซึ่งกำลังมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่มีโครงสร้างแบบเกษตรไปเป็นสังคมแบบอุตสาหกรรม โดยทั่วไปประชาชนส่วนใหญ่ของหมู่บ้านเป็นเกษตรกรทำนา ทำไร่ และทำสวน ในอดีตย้อนกลับไปประมาณกึ่งศตวรรษประชาชนหมู่บ้านนาอาจทำการผลิตด้านเกษตรกรรมปลูกข้าว เพื่อบริโภคในครอบครัวของตนเองเท่านั้น ซึ่งอาจเรียกว่าเศรษฐกิจเพื่อยังชีพ การทำการผลิตก็อาศัยธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำปึงจัยในการผลิตก็อาศัยธรรมชาติ อาศัยน้ำฝนตามฤดูกาล เนื้อที่การเพาะปลูกไม่มีการปรับปรุง อุปกรณ์ในการผลิตก็เป็นเทคโนโลยีแบบดั้งเดิม เช่น ไถ คราด ก็ทำจากไม้ในด้านแรงงานก็ใช้แรงงานสัตว์ คือใช้ควายไถนา และแรงงานคน นอกจากนี้อุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตก็ยังมีพัว จอบ และเสียมเป็นต้น

หลังจากประเทศเปลี่ยนอำนาจระบอบการปกครองใหม่ในปี พ.ศ. 2518 ได้มีผลให้ต้องมีการเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจ-สังคม มาเป็นระบบเศรษฐกิจ-สังคมไปตามเส้นทางของสังคมนิยม เปลี่ยนชานาจากการผลิตแบบเสรีนิยม หรือทุนนิยมไปสู่การผลิตแบบรวมหมู่สังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์ ในปี พ.ศ. 2519 ประชาชนชาวไร่ ชาวนาในหมู่บ้านนาอาจก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงแบบวิธีการผลิตภายใต้การชี้นำของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มาแนะนำให้ประชาชนบ้านนาอาจจัดตั้ง สหกรณ์เกษตรขึ้น เพื่อนำประชาชนเข้าสู่การผลิตแบบรวมหมู่ โดยมุ่งหวังให้ประชาชนมีการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม

คณะบริหารสหกรณ์ของหมู่บ้านนาอาจได้มาจากการเลือกตั้งของประชาชนภายในหมู่บ้าน ประกอบด้วยกรรมการบริหาร 3 คน ดังนี้

1. นายสมใจ	เปลี่ยมมะณี	ประธาน
2. นายบุญลัด	หลวงคำดี	กรรมการ
3. นายเลี่ยน	จิตระประพัน	กรรมการ

วิธีในการดำเนินงานของสหกรณ์ ก็คือให้แต่ละครอบครัวเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ ซึ่งได้รวมเอาดินนาจากแต่ละครอบครัวสมาชิกสหกรณ์ เพื่อทำการผลิตรวมสหกรณ์ได้แบ่งกลุ่มการผลิตออกเป็น 3 กลุ่ม แต่ละกลุ่มก็มีการผลิตเหมือนกันคือ ทำนาผลิตข้าว เพราะจุดประสงค์ของสหกรณ์มีจุดประสงค์ เพื่อทำการผลิตข้าวเพียงอย่างเดียวก็เพื่อจะให้ประชาชน แต่ละครอบครัวมีข้าวเพียงพอในการบริโภค ในการทำการผลิตนั้นทั้งแรงงาน และอุปกรณ์การผลิตก็เอามาจากครอบครัวสมาชิก เช่น ไถ คราด รวมทั้งแรงงานของส่วนตัวบุคคล และแรงงานสัตว์ คือควายก็เอามา ร่วมกันทำ ในเวลาทำการผลิตนั้น สมาชิกแต่ละคนก็จะเตรียมข้าว ปลา อาหารไปกินเองแต่ละคน

นายสมใจ เปลี่ยมมะณี ประธานสหกรณ์เล่าให้ฟังว่า วิธีการผลิตของ สหกรณ์ก็ทำเหมือนกันกับชาวบ้านที่เคยทำกันมา คือทำนาปีละ 1 ครั้ง ทำตามฤดูกาล อาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติที่น้ำก็ไม่ได้มีการปรับปรุงอะไร ไม่ได้ใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยเคมี พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการเพาะปลูกก็เป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง เช่น ข้าวดอกด้ว ข้าวสันป่าตอง ข้าวแดง และข้าวมะกอกเวลาทำการผลิตสมาชิกแต่ละครอบครัวก็มาช่วยกันทำใครมีควายก็เอามาช่วยกันไถและคราดจุดประสงค์ของ สหกรณ์ ก็คือผลิตข้าวอย่างเดียว เพื่ออยากให้ประชาชนแต่ละครอบครัวมีข้าวบริโภคได้ตลอดปี สมใจเล่าต่ออีกไปว่า ในสมัยนั้นในหมู่บ้านนางยงนี้ก็มีเพียง 45 ครอบครัวก็ได้เข้าเป็นสมาชิกทั้งหมดในเวลาสร้างสหกรณ์นั้น ราคาข้าวหนึ่งหมื่น (12 กก.) ต่อเงิน 3,000 กีบ (ประมาณเท่ากับ 120 บาท) เนื้อวัวเนื้อควายราคา กิโลกรัมละ 250 กีบ (ประมาณเท่ากับ 10 บาท) ส่วนข้าวนั้นไม่ได้ซื้อกั้มกันกินเมื่อใดเก็บเกี่ยวผลผลิต แล้วก็เอาข้าวไปกินให้เหมือนเดิม

สหกรณ์การเกษตร หรือสหกรณ์ารวมนี้ได้ดำเนินงานได้เพียง 2 ปีก็ยุบเลิก ผู้วิจัยได้ถามว่าด้วยเหตุใดสหกรณ์จึงได้ยุบเลิกไป ผู้ให้ข้อมูลหลายคนได้ตอบแบบเดียวกันว่าสหกรณ์ถูกยุบเลิกไปก็มีสาเหตุ คือ 1) คณะบริหารสหกรณ์ขาดความรู้ในเรื่องการบริหารการจัดการสหกรณ์ การดำเนินงานไม่มีแผนการที่แน่นอน 2) ประชาชนก็ไม่เข้าใจในการจัดตั้ง สหกรณ์ 3) ผลผลิตที่ได้รับลดต่ำลงทำให้ประชาชนมีข้าวบริโภคไม่เพียงพอ และ 4) การแบ่งปันผลผลิตให้สมาชิกก็ไม่เท่าเทียมกันมีบางคนได้น้อยมีบางคนได้มาก ด้วยเหตุนี้สหกรณ์จึงได้ถูกยุบเลิก

ใน พ.ศ.2519 ปีเดียวกันภายในหมู่บ้านนางยงได้มีการจัดตั้งกลุ่มการผลิตของชมรมแม่บ้านขึ้นหรือเรียกว่าหน่วยสามัคคีของสมาคมแม่หญิงลาว จุดประสงค์ของกลุ่มการผลิต ดังกล่าวก็คือ ทำไร่ส่วนรวมเพื่อผลิตข้าวผู้ที่เป็นสมาชิกก็คือ แม่บ้านแต่ละครอบครัวเข้าเป็นสมาชิกวิธีการผลิตก็คือ แต่ละคนมาช่วยกันทำไร่ปลูกข้าว ผลผลิตที่ได้มาก็จะไม่ได้แบ่งปันให้สมาชิกแต่ละคน จะเอาไว้เป็นของส่วนรวม เมื่อเวลาสมาชิกแต่ละครอบครัวไม่มีข้าวเพียงพอในการบริโภคก็ให้ยืมข้าวดังกล่าวได้เพื่อมาบริโภคในครอบครัวเมื่อเวลาสิ้นปีหลังเก็บเกี่ยวก็ให้เอาข้าวไปทดแทนเหมือนเดิม แต่หน่วยสามัคคีนี้สร้างมาได้ปีเดียวก็ได้ถูกยุบเลิกเพราะได้รับผลผลิตน้อยไม่เพียงพอตามผลที่คาดว่าจะได้รับ

ในปี พ.ศ. 2521 ภายในหมู่บ้านนางยงก็ได้จัดตั้งสหกรณ์ขึ้นอีกเรียกว่า สหกรณ์ ชื่อ- นาย วิธีการดำเนินการจัดตั้งคล้ายกับสหกรณ์ชุดที่ผ่านมา คือประกอบด้วยคณะกรรมการบริหาร สหกรณ์ 4 คน

1. นายสมใจ   เปลี่ยมมะณี   ประธาน
2. นายบุญลัด   หลวงคำดี   กรรมการ
3. นายสมผันเฟื่องสวรรค์   กรรมการ

4. นายอนุรักษ์ ชีระกุล กรรมการ

สมาชิกสหกรณ์ก็มาจากแต่ละครอบครัว เหมือนกับสมาชิกในชุดที่ผ่านมาเป็นสมาชิกการจัดตั้งสหกรณ์ซื้อ-ขายขึ้นนั้น ได้มีเจ้าหน้าที่ของรัฐมาช่วยแนะนำวิธีการดำเนินงานของสหกรณ์เหมือนครั้งที่ผ่านมารูปการดำเนินงานของสหกรณ์ก็คือเอาวัตถุ หรือสินค้ามาจากศูนย์การค้ากำแพงนครเวียงจันทน์ และแผนการค้าเมืองนาทรายทอง โดยมีเงื่อนไขว่าเวลาชำระหนี้คืนให้ชำระเป็นธัญญาหาร คือเป็นข้าวเปลือก วัตถุ หรือสินค้าที่เอามานั้นเป็นผลผลิตพื้นบ้านที่คณะกรรมการจัดหามา

จุดประสงค์ของการดำเนินงานของสหกรณ์ก็คือ เมื่อนำวัตถุหรือสินค้ามาแล้วทางสหกรณ์ก็มาคิดราคากันใหม่สินค้าแต่ละชนิดจะกำหนดราคาเท่าไร สินค้าดังกล่าวแบ่งเป็นสองส่วนส่วนหนึ่งก็ทำการแลกเปลี่ยนข้าว และส่วนที่สองก็สำหรับขายให้กับประชาชนภายในหมู่บ้านนายาง และหมู่บ้านใกล้เคียง ในส่วนที่ขายได้เงินมาก็เอาไปจัดหาซื้อข้าวอีก เพื่อนำข้าวไปชำระหนี้ผลผลิตที่นำมาเป็นของรัฐเป็นวัตถุ หรือสินค้าประเภทเครื่องใช้เครื่องอุปโภคในครัวเรือน อุปกรณ์การเรียนการสอน (เครื่องเขียน) และอุปกรณ์การผลิต สำหรับทำนา ทำไร่แต่สหกรณ์ดำเนินงานมาได้เพียง 4 ปีก็ถูกยุบเลิก สมาชิกผู้ให้ข้อมูลได้บอกเป็นเสียงเดียวกันว่ามีการฉ้อโกงเกิดขึ้นในสหกรณ์ เอาข้าวไปชำระหนี้ไม่ครบถ้วน ประชาชนผู้เป็นสมาชิกได้รับผลตอบแทนน้อยไม่คุ้มค่ากับแรงงาน และเวลาที่เสียไป สหกรณ์มีหนี้สินมากขึ้นจำเป็นต้องทำให้ประธานสหกรณ์ขายที่นาของตนเป็นเนื้อที่ 18 ไร่ เพื่อนำเงินไปซื้อข้าว และนำข้าวไปชำระหนี้ให้เสร็จสิ้นไป และได้ประกาศยุบเลิกสหกรณ์ หลังจากยุบเลิกสหกรณ์แล้ว สมาชิกแต่ละคนก็ให้กลับไปทำการผลิตเป็นของตัวเอง

จนถึงปี พ.ศ. 2537 ได้มีโครงการพระราชดำรินในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรไทย ภายใต้ชื่อว่า “โครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร” เข้ามาช่วยเหลือประชาชนหมู่บ้านนายาง และหมู่บ้านใกล้เคียงภายใต้โครงการความร่วมมือของสองรัฐบาลลาว-ไทย ซึ่งได้ทำให้ประชาชนของพวกเราทั้ง 2 ประเทศได้ก้าวเข้าสู่ระบบใหม่เป็นระยะการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต และวิถีชีวิตของประชาชน ให้การช่วยเหลือในด้านวิธีการทางการเกษตร ทั้งด้านวัสดุวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและเงินทุน พร้อมทั้งแจกจ่ายพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ ทำให้ประชาชนชาวบ้านนายาง และหมู่บ้านใกล้เคียงได้มีการผลิตเพิ่มขึ้นมากกว่า แต่ก่อน เพราะแต่ก่อนได้ทำนาปีละ 1 ครั้งตามฤดูกาล และทำนาผลิตข้าวเพียงอย่างเดียว ปัจจุบันชาวบ้านนายางได้ทำนาปีละ 2 ครั้ง สำหรับครอบครัวที่อยู่ใกล้คลองชลประทาน และสำหรับครอบครัวที่อยู่ไกลจากคลองชลประทาน ถึงแม้ว่าได้ทำนาปีละ 1 ครั้งเหมือนเดิมก็ตามก็ยังมิพอน้ำขำ ที่ทางโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรได้ขุดบ่อให้ความยาว 70 เมตร กว้าง

10 เมตร และสูง 2 เมตร เพื่อกักเก็บน้ำไว้ในฤดูแล้ง เพื่อทำการเพาะปลูก เช่น หัวหอม กระเทียม ผักกาด ผักชี สลัด กระน้ำ แตงโม แตงกวาเพื่อบริโภค และเป็นสินค้าส่งขายพร้อมนั้นก็ ได้เลี้ยงสัตว์อีกด้วย เช่น เป็ด ไก่ หมู วัว ควาย ไว้เพื่อบริโภค และขาย

ในด้านการผลิตในปัจจุบันนี้ การทำการผลิตของประชาชนก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไป เช่นว่าอดีตการไถนา กลีกรชาวชนบท โดยเฉพาะที่บ้านนาบางใช้ควายไถนา แต่ปัจจุบันใช้รถแทรกเตอร์และรถไถนาแบบมีคนเดินตาม แต่ชาวกลีกรส่วนใหญ่จะใช้รถไถนาแบบมีคนเดินตามมากกว่า ในการไถนาและทำสวนที่ดินสำหรับใช้ในการผลิตไม่ว่าที่นา ที่สวนแล้วแต่ได้ใช้ปุ๋ยด้วยกันทั้งนั้น ซึ่งอาจจะเป็นปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยเคมี อาจทั้ง 2 อย่างผลผลิตก็ได้รับผลผลิตมาก ผ่านมาพันธุ์ข้าวที่ใช้ปักดำก็ใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมือง ปัจจุบันก็ได้เปลี่ยนมาเป็นพันธุ์ข้าวปรับปรุงที่ปลูกแล้วให้ผลผลิตมากกว่าเดิม เช่น ข้าวท่าดอกคำ ข้าว กข 10 กข 16 กข 18 และพันธุ์ข้าว 464 เป็นต้น น้ำที่นำใช้เข้าในการผลิตก็ได้รับน้ำจากคลองชลประทาน ซึ่งมาจากอ่างเก็บน้ำห้วยซอน และบ่อน้ำชาทำให้ประชาชนได้ทำการผลิตตลอดทั้งปี

ในด้านสาธารณูปโภค นับแต่มีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรเข้ามาช่วยเหลือรัฐบาลลาว ก็ได้มีการสร้างถนนเข้าสู่หมู่บ้าน เป็นถนนลาดยางแทนถนนดินแดง หรือถนนลูกรังที่ใช้อยู่ก่อน และได้นำเอากระแสไฟฟ้าเข้าสู่โครงการศูนย์ฯ และเข้าสู่หมู่บ้านได้ทำให้ประชาชนแต่ละครอบครัวได้มีกระแสไฟฟ้าใช้ เมื่อก่อนนั้นประชาชนใช้กระบอกทำด้วยซี่ผสมน้ำมันยางแล้วเอาใบเตยห่อแล้วตากแดดให้แห้งเอามาได้ให้แสงสว่าง และบางครั้งก็ใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าดในด้านน้ำดื่มน้ำใช้ภายในหมู่บ้านชาวบ้านส่วนมากได้นำใช้น้ำจากน้ำบาดาลที่ทางโครงการศูนย์ฯ ได้ทำการขุดเจาะให้มีทั้งหมด 4 แห่ง แต่ก่อนใช้น้ำห้วยซัว และน้ำบ่อตาม ธรรมชาติ

ดังในบทสรุปผลงาน 1 ปีผ่านมาในการพัฒนาเศรษฐกิจของอำนาจการปกครอง หมู่บ้านนาบางมี ดังนี้

ในปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2543) ผู้เกี่ยวข้องในการปกครองหมู่บ้านได้ชักชวนเชิญชวนประชาชนทำการผลิตด้านกลีกรกรรม เลี้ยงสัตว์ ซึ่งทำให้หลายครอบครัวได้มีการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งมีตัวเลขแสดงสะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริง ดังกล่าว (คณะปกครองบ้าน, 2543 : 3-4) ดังนี้

รวมยอดรายรับของครอบครัวประชาชนทั้งหมด 2,365,707,400 กีบ (ประมาณเท่ากับ 118,285,037 บาท) เฉลี่ยรายรับต่อคน / ปี เท่ากับ 1,539,000 กีบ (ประมาณเท่ากับ 7,695 บาท)

รวมยอดรายจ่ายที่จำเป็นในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตประจำปีของครอบครัวประชาชนทั้งหมด 1,181,399,000 กีบ (ประมาณเท่ากับ 5,906,995 บาท)

คุณเคียงรายรับ – รายจ่าย ของครอบครัวประชาชนมี ดังนี้

1. ครอบครัวที่เหลือกินเหลือใช้มี 157 ครอบครัว

2. ครอบครัวที่พอกินพอใช้มี 58 ครอบครัว
3. ครอบครัวที่ยากจนมีรายได้ต่ำไม่พอกินไม่พอใช้มี 53 ครอบครัว

ในปีที่ผ่านมาการผลิตด้านเศรษฐกิจ แต่ละด้านมี ดังนี้

ในด้านกสิกรรม : ภายในหมู่บ้านนางามมีเนื้อที่นาที่ใช้ในการทำนาปีมี 126,816 เฮกตา (เท่ากับ 760,861 ไร่) ผลผลิตที่ได้รับ 324 ตัน เฉลี่ยผลผลิต 2.6 ตัน / เฮกตา และได้มีทุนหมุนเวียนให้ประชาชนกู้ยืม เพื่อทำการผลิตในการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เป็นเงิน 79,359,685 กีบ (ประมาณเท่ากับ 396,798 บาท) อัตราดอกเบี้ยในการกู้ยืม 0.8 เปอร์เซ็นต์

ในด้านการเลี้ยงสัตว์ : ภายในหมู่บ้านนางามมีควาย 137 ตัว วัว 466 ตัว หมู 22 ตัว แพะ 58 ตัว สัตว์ปีก 6,568 ตัว มีบ่อปลา 49 บ่อ ปล่อยปลาแล้ว 20,000 ตัว ถ้าเทียบใส่ปีก่อน สัตว์เลี้ยงเพิ่มขึ้น 25 เปอร์เซ็นต์

ในด้านหัตถกรรม : ภายในหมู่บ้านนางามยังมีบางครอบครัวได้ทอผ้า และจักสานสร้างรายรับให้ครอบครัวได้ 3,630,000 กีบ (ประมาณเท่ากับ 18,150 บาท)

ในด้านการค้า : ในชุมชนหมู่บ้านนางาม นอกจากมีอาชีพทำการผลิตในการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์แล้วก็มีประชาชนจำนวนหนึ่งได้ทำการค้าขายเป็นอาชีพเสริม เพื่อหารายได้เพิ่มให้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่ง คือภายในหมู่บ้านนางามมีร้านค้าขายของชำ 22 ร้าน ร้านขายก๋วยเตี๋ยว 3 ร้าน ร้านขายกาแฟ 4 ร้าน และมีร้านขายยา 1 ร้าน

ในด้านคมนาคม : ในหมู่บ้านนางามในปัจจุบันมีพาหนะประเภทต่าง ๆ เพื่อสะดวกให้แก่การประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตให้ดีขึ้นกว่าเดิม ประกอบมีรถบรรทุก 2 คน รถกระบะ 3 คน รถตุ๊ก ๆ 2 คัน รถไถนาแบบมีคนเดินตาม 36 คัน รถจักรยานยนต์ 55 คัน และรถจักรยาน 416 คัน

การที่ประชาชนหมู่บ้านนางามในปัจจุบันได้มีชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนไปจากเดิมสู่การดำรงชีวิตที่ดีได้ก็เนื่องด้วยรัฐบาลมีนโยบาย การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อแก้ไขชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบทให้ดีขึ้น โดยเฉพาะความร่วมมือของสองรัฐบาล ลาว – ไทย อันได้แก่ การให้ความช่วยเหลือของโครงการศูนย์พัฒนา และบริการด้านการเกษตรให้กับประชาชนชาวบ้านนางามในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม – วัฒนธรรม

ด้านสังคม – วัฒนธรรม

สภาพการศึกษาของชาวบ้านนayang โดยทั่วไปก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับชาวชนบทลาวทั่ว ๆ ไป คือ ส่วนใหญ่แล้วจะจบการศึกษาภาคบังคับ คือจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เท่านั้น แต่ก็จะมีคนแก่จำนวนหนึ่งที่ไม่ได้เรียนหนังสือ อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ ก็เพราะก่อนการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองยังไม่มีโรงเรียน แต่ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนระดับประถมศึกษา หลังจากการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง ซึ่งมีความเป็นมา โดยสังเขป ดังนี้

1. ประวัติโรงเรียนบ้านนayang

มีคนเฒ่าคนแก่ ผู้อาวุโสหลายคนได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า เมื่อก่อนที่ประเทศชาติยังไม่ได้เปลี่ยนระบบการปกครองนั้น โรงเรียนยังไม่มีต้องอาศัยศาลาวัดเป็นสถานที่เรียนหนังสือของลูกหลาน ส่วนครูก็ได้อาศัยพระภิกษุในวัดสอนห้องเรียนก็มีแค่ประถมศึกษา 1-3 เท่านั้น จนมาถึงปี พ.ศ. 2518 ก็ได้สร้างโรงเรียนขึ้น 1 หลัง กั้นด้วยไม้ไผ่ มุงหลังคาด้วยหญ้า มี 4 ห้องเรียน ต่อมาในปี พ.ศ. 2521 ได้มีพระอาจารย์สุเนตได้มาเป็นผู้นำหมู่บ้านนayang ท่านเห็นว่า โรงเรียนไม่ได้มาตรฐาน จึงคิดสร้างอาคารหลังใหม่ให้เวลานั้นมีครูสอนด้วยกัน 5 คน เป็นครูที่เรียนจบวิชาชีพครูชั้นประถมศึกษา 2 คน และครูอาสาสมัคร 3 คน เป็นชาย 2 คน และเป็นหญิง 3 คน

ในปี พ.ศ. 2521 ได้เริ่มสร้างอาคารเรียนหลังใหม่ขึ้น ซึ่งเป็นแนวคิดริเริ่มของพระอาจารย์สุเนต พร้อมกับประชาชนสร้างขึ้น ส่วนหนึ่งก็เป็นทุนในการสร้างอาคารเรียนนั้น ส่วนหนึ่งก็เป็นทุนส่วนตัวของพระอาจารย์สุเนตเอง และอีกส่วนหนึ่งก็เป็นทุนบริจาคช่วยเหลือของพ่อแม่ประชาชนภายในหมู่บ้านนayangช่วยเหลือกันเอง ถึงปี พ.ศ. 2524 อาคารเรียนสร้างสำเร็จเป็นอาคารชั้นเดียวทำด้วยอิฐถือปูน มี 5 ห้องเรียน คือแต่ประถมศึกษา 1-5 และได้ยกระดับของโรงเรียนขึ้นเป็นหมวดโรงเรียนประถมศึกษาสมบูรณ์บ้านนayang เมื่อรวมอาคารเก่าและอาคารใหม่แล้วภายในโรงเรียนบ้านนayang มี 9 ห้องเรียน ในปีการศึกษา 2544 นี้มีนักเรียนจำนวน 335 คน เป็นนักเรียนชาย 187 คน และนักเรียนหญิง 148 คน ผู้วิจัยถามว่า นักเรียนที่เรียนจบการศึกษาที่นี่แล้วจะไปศึกษาต่อที่ไหนบ้าง ครูดวงจันทร์ผู้อำนวยการโรงเรียนตอบว่านักเรียนที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาที่นี่ทางโรงเรียนก็จะส่งไปศึกษาต่อที่มัธยมต้นที่โรงเรียนมัธยมบ้านน้ำเกี๋ย และมัธยมปลายที่โรงเรียนอุดมศึกษาเมืองนาทรายทอง ปัจจุบันนี้ได้ส่งนักเรียนไปเรียนในชั้นมัธยมต้นและมัธยมปลายมีจำนวนทั้งหมด 45 คน ในปีการศึกษาที่ผ่านมา (2543) ก็ได้เพิ่มขึ้น 3 เปอร์เซนต์ สำหรับนักเรียนที่มาเรียนในโรงเรียนนี้ก็จะเป็นลูกหลานของพ่อแม่ประชาชนภายในหมู่บ้าน

บ้านนายง และลูกหลายของทหาร ตำรวจ และเจ้าหน้าที่ที่อยู่รอบ ๆ หมู่บ้านนี้เอง เช่น ลูก ๆ ของเจ้าหน้าที่ที่ทำงานอยู่ในโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านเกษตรนี้ และในด้านอื่นพ่อแม่ประชาชนก็ได้ให้ความช่วยเหลือเป็นวัสดุ คือ โตะ ม้านั่งให้นักเรียน และโตะทำงานของครู และเก้าอี้ ปัจจุบันโรงเรียนมีครู 10 คน เป็นชาย 6 คน และเป็นหญิง 4 คน

2. บทบาทของโรงเรียนต่อชุมชนบ้านนายง

เนื่องจากว่าครูทุกคนเกิดที่บ้านนายงนี้เอง เมื่อเรียนจบวิชาชีพครูก็กลับมาทำงานให้กับบ้านของตน ดังนั้นครูกับประชาชน จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น ครูทุกคนมีที่อยู่อาศัยเป็นบ้านของตนเอง เช่น ครูดวงจันทร์ผู้อำนวยการโรงเรียน และครูทองศิริรองผู้อำนวยการโรงเรียน ต่างก็ได้เล่าให้ฟังว่า “ครูของเรานี้เป็นทั้งครู และเป็นทั้งประชาชน ในด้านหน้าที่แล้วก็เป็นครูสอน มีบทบาทในด้านการศึกษา เมื่อเวลาว่างงานด้านการศึกษาจากอำเภอ จากส่วนกลางมาสู่หมู่บ้านของเรา ทางอำนาจการปกครองบ้านก็จะให้ครูร่วมเป็นที่ปรึกษาเห็นว่าหาวิธีการแก้ไข เช่น งานเกี่ยวกับการลดล้างความไม่รู้หนังสือของประชาชน ครูเราก็มีบทบาทเป็นเจ้าในการปฏิบัติการ แก้ไขปัญหาของงานดังกล่าว เช่น ได้เปิดการเรียนการสอนในระบบบารุงศึกษาให้แก่ประชาชน ประกอบมีห้องบารุง 1 (บ.1)* ห้องบารุง (บ.2) และห้องลดล้าง* ประชาชนที่มาเรียนนั้นทางครูของเราก็ได้ปฏิบัติตามกฎระเบียบของการศึกษา คือผู้ที่มาเรียนต้องอยู่ในเกณฑ์อายุแต่ 15 ปี ถึง 45 ปี หลักการในการเรียน แต่ละคนต้องได้สอบผ่าน คือ ผู้ที่สอบผ่านได้ ห้องบารุง 1 ก็จะไปเรียนต่อที่ห้องบารุง 2 ถ้าใครสอบไม่ผ่านก็ต้องได้เรียนอยู่ห้องเดิมจนกว่าจะสอบผ่านได้ แต่ระบบเรียนห้องบารุงจะไม่ใช้เวลานานแต่ละห้องก็ประมาณ 3-4 เดือน แต่ก็ขึ้นกับความสามารถของแต่ละคนบางคนก็เรียนแค่ 2-3 เดือนก็สอบผ่านได้เพราะระบบห้องเรียนบารุงจะมีระดับต่ำกว่าระบบเรียนของชั้นประถมศึกษาเพราะเป็นระดับเพียงให้อ่านออกเขียนได้ เมื่อสอบผ่านห้องบารุง 2 ได้ ก็ไปเรียนห้องลดล้าง ใครสอบผ่านห้องลดล้างได้ก็ถือว่าคนนั้นได้จบการลดล้างความไม่รู้หนังสือได้แล้ว และเป็นผู้ที่อ่านออกเขียนได้ หรือเรียกได้ว่าจบการเรียนประถมศึกษา ในด้านอื่นครูยังมีบทบาทในการร่วมทำกิจกรรมภายในหมู่บ้าน เช่นงานพัฒนาหมู่บ้านงานบุญประเพณีก็ได้ร่วมในการปรึกษาหารือทั้งปฏิบัติร่วมกับประชาชน

3. การเปลี่ยนแปลงด้านสาธารณสุข

เมื่อประมาณ 30 ปี หรือก่อนนั้นถ้ามีการเจ็บไข้ได้ป่วย ผู้ป่วยนิยมรักษาด้วยยาพื้นเมือง หรือยาสมุนไพร เช่น อาการปวดท้อง ถ้ามามาก ๆ ก็จะรักษาด้วยยารากไม้ ฝนด้วยหินผสมกับน้ำให้กิน หรือเป็นโรคท้องร่วงก็จะเอาใบฝรั่ง ใบทับทิมมาต้มให้กิน เช่น นัว หรือโรคไตก็จะ

เอารากหญ้าขบรากหญ้าคา หัวหญ้าเห่าหมู และเมล็ดฝ้ายมาต้มรวมกันให้กิน แต่ปัจจุบันนี้ การรักษาด้วยยารากไม้ก็ยังมียาปรากฏอยู่ แต่ก็ไม่มากนักเพราะการคมนาคมระหว่างเมืองและบ้านนาทางสะดวกมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านเข้าไปรับการรักษาพยาบาลด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันในเมืองมากขึ้น เช่น ไปรับบริการบริการทางการแพทย์ หรือพยาบาลจากโรงพยาบาลประจำเมืองนาทรายทอง และพยาบาลในกำแพงนครเวียงจันทน์ สำหรับอาการเจ็บปวดที่เกิดจากสัตว์มีพิษกัด-ต่อย ก็จะฝนยาสมุนไพรทาแก้อาการเจ็บปวด หรือมีอาการบวม ซ้ำก็จะเอาน้ำมันเลียงผาทา (สัตว์ชนิดหนึ่งมักอาศัยอยู่หน้าผามีลักษณะคล้ายงู) ถ้ามีอาการซ้ำในก็จะรักษาด้วยการให้ดื่มดีหมีผสมน้ำร้อน การรักษาแบบนี้ก็ยังมีอยู่ในชนบท ดงหมูบ้านนาอาจ เป็นการรักษาชั้นประถม ถ้าไม่หายก็ต้องไปหาแพทย์แผนปัจจุบันที่โรงพยาบาลเมืองนาทรายทอง ส่วนการรักษากับหมอผีเส็กเป่า หมอไสยศาสตร์ไม่ค่อยมีอัน เนื่องจากว่าหมูบ้านนาอาจเป็นหมู่บ้านพื้นฐานของการปฏิบัติในเมื่อก่อน และก็ไม่ปรากฏมีหมอดังกล่าวนี้อยู่ในหมูบ้านนาอาจตามที่ผู้วิจัยได้สอบถามกลุ่มตัวอย่างหลายคนก็ตอบว่าไม่มีถ้าเจ็บป่วยก็จะไปโรงพยาบาล ถ้าอาการไม่หนักก็ไปซื้อยามากินเอง ปัจจุบันภายในหมูบ้านนาอาจก็มีแพทย์ช่วยเหลือประชาชนในเวลาเจ็บป่วย ซึ่งมีมาได้ 2 ปีแล้ว และอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร

4. สาธารณประโยชน์ : น้ำดื่ม

ในอดีตชาวบ้านดื่มน้ำจากห้วย น้ำบ่อ กล่าวคือน้ำห้วยซั่วที่ไหลผ่านใจกลางของ หมู่บ้านและบ่อน้ำชำที่อยู่ทิศเหนือของหมู่บ้าน ในระยะ 6-7 ปีหลังถึงปัจจุบันนี้ชาวบ้านได้มีน้ำดื่ม น้ำใช้จากน้ำบาดาล 4 แห่ง ซึ่งเป็นน้ำบาดาลที่ทางโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรให้ความช่วยเหลือมีประชาชนได้นำใช้น้ำ 59 ครอบครัวและครอบครัวที่ใช้น้ำสร้างที่ทำด้วย

* ห้องบำรุง หมายถึง ห้องเรียนสำหรับประชาชนผู้ที่ไม่รู้หนังสือหรืออ่านไม่ออก เขียนไม่เป็น มาเรียนเพื่อให้อ่านออกเขียนได้

5. สุขนิสัย : การใช้ส้วม

ในเมื่อก่อนยังไม่มีส้วม ชาวบ้านก็ใช้วิธีเดินเข้าไปในป่าใกล้บ้าน ในระยะหลังมานี้ 10 กว่าปีมานี้ได้มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขมาเยี่ยมพื้นที่ร่วมมือกับอำนาจการปกครองบ้าน ได้ช่วยกันรณรงค์ให้ประชาชนทำส้วม เพื่อความสะดวกความสะอาดของบ้าน และเป็นการป้องกันโรคที่จะเกิดขึ้นแก่ประชาชน จึงให้ประชาชนมีการสร้างส้วมมาถึงปัจจุบันนี้ครอบครัวที่มีส้วมใช้แบบถาวร มี 93 ครอบครัว ครอบครัวที่มีส้วมแบบไม่ถาวรมี 24 ครอบครัวและครอบครัวที่ไม่มีส้วมมี 151 ครอบครัว

แนวปฏิบัติหลังคลอด : การอยู่ไฟของสตรีหลังคลอด

การอยู่ไฟของแม่หญิงชาวบ้านนางที่คลอดลูกมีมานาน ปัจจุบันการอยู่ไฟก็ยังมีปฏิบัติกันอยู่ ในอดีตชาวบ้านนางนิยมทำคลอดกับหมอดำแยซึ่งมีอยู่ 2 คน คือแม่ผู้สูกและแม่ผู้ป้อนอายุประมาณ 73 ปี ทั้ง 2 คน ตามพ่อผู้สาธิตบอกว่าในชาวบ้านนางนี้มีคนนิยมทำคลอดกับหมอดำแยเป็นส่วนมาก แต่ในระยะ 6-7 ปีมานี้ไม่มีใครทำคลอดกับหมอดำแยอีกก่อนจะไม่ทำคลอดกับหมอดำแย ก็เพราะว่านางอ้อยได้ทำคลอดกับหมอดำแยทำให้คลอดลูกไม่ได้ ทำให้แม่และลูกในท้องเสียชีวิต เนื่องจากว่าการทำคลอดใช้เวลานานจึงทำให้แม่ทนความเจ็บปวดไม่ได้ นับแต่ปีนั้นมาใครจะคลอดลูกก็ต้องไปทำคลอดที่โรงพยาบาล แม้ว่าครอบครัวจะมีฐานะดี หรือจนก็ต้องไปทำคลอดที่โรงพยาบาลทั้งหมด ในเมื่อก่อนและปัจจุบันการอยู่ไฟที่เคยปฏิบัติกันมา เมื่อคลอดลูกหัวสาว¹ หรือลูกคนแรกนั้น แม่ผู้ทองคำและแม่ผู้อ่อนสีต่างก็เล่าให้ฟังว่า คลอดลูกคนแรกเวลาอยู่ไฟ หรือเรียกว่าคำเดือนนั้นอยู่เป็นระยะเวลา 25-30 วัน เมื่อคลอดลูกคนต่อๆ ไประยะเวลาของจำนวนวันที่อยู่ไฟก็ลดลงเรื่อยๆ เพราะเคยปฏิบัติการอยู่ไฟมาดีแล้ว ลักษณะของการอยู่ไฟนั้นต้องได้นอนอยู่บนเตียง ซึ่งทำด้วย ไม้ไผ่สูงประมาณ 30 เซนติเมตรได้เตียงจะมีถ่านที่ติดไฟไว้เพื่อให้ได้ความร้อนเวลาอยู่ไฟสตรีอยู่ไฟต้องคิมน้ำร้อนที่ใช้ต้มยาสมุนไพร และอาบน้ำร้อนสำหรับอาหารที่ให้สตรีอยู่ไฟกิน แต่เกลือกับข่า เห็ดขาว หรือเห็นมัน เท่านั้น เมื่ออยู่ไฟครบตามกำหนดวันเวลาแล้วก็ทำพิธีสู่ขวัญแม่และทารก เพื่อเป็นสิริมงคลแก่เด็กทารกและแม่ หลังจากการอยู่ไฟแล้วอาหารที่แม่จะกินได้ก็มีไก่ ปลาช่อน เนื้อควายดำ ส่วนอาหารที่ยังกินไม่ได้ คือห้ามกิน เช่น ปลาแดง นับจากการอยู่ไฟไประยะ 4 เดือนจึงกินได้ เนื้อ

¹ คลอดลูกหัวสาว หมายถึง คลอดลูกท้องสาว

ววยเผือก หลังจากอยู่ไฟไปประมาณ 5-6 เดือนจึงกินได้ มะพร้าวประมาณ 3 เดือนกินได้ กวางแก้ง 6 เดือน จึงกินได้พืชผัก เช่น พริกเขียว พริกทอง 4-5 เดือน หลังจากการอยู่ไฟกินได้

การเปลี่ยนแปลงด้านลัทธิศาสนา : สถาบันศาสนา

สถาบันทางศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งที่มีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านเป็นเวลายาวนานตั้งแต่อดีตกาลกระทั่งปัจจุบันชาวบ้านนางมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาโดยตลอด พฤติกรรมด้านศาสนาเป็นวิถีปฏิบัติของชาวบ้านที่แสดงออกในด้านความเชื่อ ค่านิยม การปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางศาสนาจะได้

กล่าวถึงประวัติของวัด และบทบาทของพระในหมู่บ้าน การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาตามประเพณี ในแต่ละเดือน ดังต่อไปนี้

1. ประวัติของวัด

จากการสัมภาษณ์ เจ้าอาวาสวัด พ่อตู้กำจันและพ่อตู้ปาน ทั้ง 3 คน ต่างก็พูดเป็นเสียงเดียวกันว่าวัดของบ้านนาขางนี้สร้างขึ้นเมื่อใด ก็ไม่ปรากฏแน่ชัดแต่ได้ทราบว่าวัดนี้ถูกสร้างขึ้นหลังจากการตั้งหมู่บ้านมาไม่นาน ชาวบ้านได้สร้างวัดขึ้นมาด้วยความเชื่อลึก ๆ ว่าเป็นที่พึ่งของประชาชน เมื่อเห็นว่าวัดแรกทีเดียวตั้งอยู่ด้านทิศใต้ของหมู่บ้านก็เป็นการไม่ดี ก็เลยย้ายวัดมาตั้งด้านทิศเหนือของหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันวัดได้ตั้งอยู่ใจกลางของหมู่บ้านเพราะมีบ้านเรือนประชาชนขยายออกไปทางทิศเหนือหมู่บ้านก็กว้างออก เจ้าอาวาสและพ่อตู้ทั้ง 2 คน ได้เล่าให้ฟังว่าเมื่อประมาณ 30 ปีก่อนก็ได้มีการสร้างกุฏิ 1 หลัง ทำด้วยไม้เป็นกุฏิยกพื้นสูง มีได้ถมมุงด้วยสังกะสี และได้สร้างโบสถ์ขึ้น 1 หลัง ก่อด้วยอิฐหรือปูนมุงด้วยกระเบื้อง ปัจจุบันก็ยังคงอยู่แต่กุฏิที่ทรุดโทรมมากแล้วปีที่แล้ว (พ.ศ. 2543) ฝ่ายปกครองบ้านพร้อมกับประชาชนได้ร่วมกับทางวัดจัดงานหารายได้เพื่อหาเงินมาสร้างกุฏิหลังใหม่ให้สำเร็จ ในเวลาเดียวกันนี้กุฏิหลังใหม่ก็อยู่ในระหว่างในการก่อสร้าง ก็ได้เทพื้นตั้งเสาขึ้นมาแล้วเรียบร้อยและรอเงินทุนเพื่อมาดำเนินการ ก่อสร้างในขั้นต่อไป นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 มา ได้มีพระสงฆ์มาประจำอยู่วัดนี้ตามลำดับดังนี้

1. พระอาจารย์จัน ได้ประจำอยู่ 3 ปีระหว่างปี พ.ศ. 2519-2521
2. พระอาจารย์ยาพ่อคำศรี ได้ประจำอยู่ 10 ปีระหว่างปี พ.ศ. 2522 - 2532
3. พระอาจารย์ยาพ่อชม ได้ประจำอยู่ 3 ปีระหว่างปี พ.ศ. 2533 - 2535
4. พระอาจารย์ยาพ่ออุ่น ได้ประจำอยู่ 5 ปีระหว่างปี พ.ศ. 2536 – 2541
5. พระอาจารย์ยาพ่อม่วนได้ประจำอยู่ 3 ปีมานี้และปัจจุบันก็ยังประจำอยู่

นับแต่ปี พ.ศ. 2518 ขึ้นหลังไปนั้น วัดบ้านนาขางก็มีพระภิกษุสงฆ์มาประจำอยู่หลายรูปพระบางรูปประจำอยู่ 1 – 2 ปี ก็ย้ายไปอยู่วัดอื่น ปัจจุบันนี้มีพระภิกษุสงฆ์สามเณรประจำอยู่ 7 รูป

2. บทบาทของพระในหมู่บ้าน

พระภิกษุสงฆ์นอกจากบทบาทเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ เช่น การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การทำบุญอุทิศ หรือญาณปณกิจเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย ตลอดจนการประกอบพิธีตามประเพณีของหมู่บ้าน อนึ่งพระสงฆ์ยังมีบทบาท ในการเป็นผู้นำเป็นผู้ปรึกษาร่วมกับฝ่ายปกครองหมู่บ้านในการพัฒนาหมู่บ้าน เช่น เป็นประธาน ฝ่ายสงฆ์ร่วมกับ ฝ่ายปกครอง

หมู่บ้านจัดงานหาเงินทุน เพื่อพัฒนาหมู่บ้านและพัฒนาพุทธศาสนสถาน เช่น ในสมัยที่หมู่บ้านยังไม่มีโรงเรียนก็ได้อาศัยสถานที่ของวัดทำเป็นโรงเรียน และครูสอนก็ไม่มีก็ได้ขอให้พระภิกษุสงฆ์ในวัดเป็นครูสอนแทนคือ พระอาจารย์จัน และพระอาจารย์ลาเป็นครูสอน เพื่อสอนลูกหลานของประชาชนในหมู่บ้าน และในเวลาต่อมาก็ได้มีพระรูปหนึ่งมาประจำอยู่ในหมู่บ้านนี้ และได้อาศัยอยู่ในวัดบ้านนี้ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “พระอาจารย์เนด” ท่านเห็นว่าโรงเรียนที่มีอยู่นั้นไม่ได้มาตรฐาน จึงคิดสร้างโรงเรียนหลังใหม่ขึ้น จึงได้ร่วมกับประชาชนในหมู่บ้านสร้างโรงเรียนขึ้นอีก 1 หลัง ส่วนเงินทุนที่นำมาสร้างนั้น ส่วนหนึ่งก็เป็นทุนส่วนตัวของพระอาจารย์เนดเอง อีกส่วนหนึ่งก็ได้อาจมาจากประชาชน โรงเรียนได้ถูกสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2518 และสร้างสำเร็จในปี พ.ศ. 2521 ประกอบมี 5 ห้องเรียนปูพื้นด้วยปูนซีเมนต์ ฝาทำด้วยปูนถืออิฐ มุงด้วยสังกะสี นอกจากนั้นพระภิกษุสงฆ์ยังได้ให้การสนับสนุนกิจกรรมของรัฐที่มาให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน เช่น กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน และกิจกรรมอื่น ๆ

เมื่อประมาณ 30 ปีก่อนชาวบ้านนิยมไปทำบุญที่วัด และไปร่วมงานประเพณีทางศาสนาเป็นจำนวนมากมีทั้งคนเฒ่า คนแก่ คนหนุ่มสาว และเด็ก ๆ ก็นิยมไปวัดเพื่อร่วมทำบุญทั้งในวันธรรมดา วันพระ และวันที่มีบุญประเพณี ในระยะ 25 ปีมานี้ชาวบ้านที่ไปวัดมีจำนวนลดน้อยลง คนที่ไปวัดเสมอ ๆ ก็เป็นคนเฒ่าคนแก่ ถ้ามีงานบุญประเพณี จึงมีหนุ่มสาวไปร่วมด้วยเนื่องด้วยรัฐบาลมีนโยบายให้ประชาชนลดละเลิกการเชื่อถือ แบบงมงาย จึงทำให้ประชาชนลดความสนใจในประเพณีทางศาสนาบางอย่างไปด้วย และอีกด้านหนึ่งประชาชนก็มึ่งงานทำมากขึ้นก็ไม่มีเวลาไปวัด โดยเฉพาะในระยะที่มีโครงการศูนย์พัฒนา และบริการด้านการเกษตรมาให้ความช่วยเหลือ ประชาชนก็ได้เอาใจใส่ทำการผลิตตลอดปี ไม่เหมือนสมัยก่อนมีแต่ทำนาทำไร่ปลูกข้าวอย่างเดียว จึงทำให้มีเวลาว่างมากจึงมีเวลาไปวัดบ่อย ๆ

สำหรับพฤติกรรมไปวัดในวันธรรมดาของชาวบ้านนั้น ชาวบ้านจะนำอาหารใส่พานโตก ถือไปวัดและจะถวายอาหารไว้ที่ศาลาวัด จากนั้นก็จะกลับบ้าน แต่ถ้าเป็นวันพระชาวบ้านก็จะเอาอาหารไปวัดมากกว่าวันธรรมดา เพราะวันพระชาวบ้านจะหยุดทำงาน ในวันธรรมดาและวันพระตามปกติพระจะออกบิณฑบาตมีชาวบ้านตักบาตรไม่มากนัก เนื่องจากประกอบอาหารไม่ทันจึงนิยมไปวัดมากกว่าตักบาตร เพราะตื่นขึ้นเช้าในตอนเช้าให้สุกไม่ทันเวลาพระมาบิณฑบาต

3. พิธีกรรมตามประเพณีนิยมของชาวบ้าน

3.1 บุญพระทวยข้าว

บุญพระทวยข้าว หรือเรียกกันว่าบุญกองข้าว กระทำกันในเดือนยี่ แต่ก่อนเคยทำกันใน วันข้างขึ้น 7 ค่ำ 8 ค่ำ แต่ในปัจจุบันนี้เปลี่ยนไป คือกระทำกันในวันเสาร์ วันอาทิตย์ เพื่อให้ ชาว ราชการเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง และพ่อแม่ประชาชนได้ร่วมกันทำบุญอย่างพร้อมเพียง หลังจากแต่ ละครอบครัวเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยวและนำข้าวเปลือกไว้ในเล้า (ยุ้ง) แล้วชาวบ้านก็จะทำบุญข้าวใน แต่ละครอบครัวของตน ซึ่งโคนิมนต์พระมาสด เพื่อแสดงถึงการรู้บุญคุณของข้าวที่เลี้ยงชีวิต และ เป็นการตอบแทนที่ทำให้ตนทำนาได้ข้าว เมื่อทำบุญพระทวยข้าวเสร็จพิธีจึงเปิดเล้าข้าวได้ ในพิธี ก็ได้เตรียมข้าวปลา อาหาร หมากพลู ของหวาน แล้วอธิษฐานขอให้ปีต่อไปได้ข้าวมากๆ พร้อมกับพูดว่า “กินบ่อให้บกกบ่อให้ลง” และจากนั้นก็ไปทำบุญร่วมกับชาวบ้านที่วัด คือแต่ละครอบครัวจะเอาข้าวเปลือกไปรวมไว้ที่วัด เพื่อให้พระสวดในวันแรก แต่ละครอบครัวจะทำของหวาน คือข้าวปาด เพื่อเตรียมไว้ตักบาตรในวันรุ่งขึ้น ในปัจจุบันนี้การทำบุญพระทวยข้าวก็จะทำร่วมกัน ที่วัดครั้งเดียว คือแต่ละครอบครัวเอาข้าวเปลือกไปกองกันรวมไว้ที่วัด และได้จัดแบ่งครอบครัว เป็นกลุ่ม ๆ แต่ละกลุ่มประกอบมี 8-10 ครอบครัว เพื่อร่วมกันทำข้าวปาด เพื่อเตรียมเอาไว้ตัก บาตร แต่ละกลุ่มจะทำข้าวปาด 1 หม้อกะทะ พอเสร็จแล้วก็แบ่งปันให้แต่ละครอบครัว เพื่อ เอาไปตักบาตรร่วมกันในวันรุ่งขึ้น แล้วก็เสร็จพิธี

3.2 บุญข้าวจี

ชาวบ้านทำบุญข้าวจีกันในเดือน 3 ในวันเพ็ญ 15 ค่ำ ชาวบ้านจะนำข้าวเหนียวที่นึ่งสุก แล้วมาปั้นเป็นก้อน บางคนก็เอาปั้นข้าวที่เตรียมไว้ก็จะคลุกกับปลาร้า หรือคลุกใส่ไข่แล้วก็เอาไปจี (ย่างไฟ) เมื่อเตรียมเสร็จเรียบร้อยก็นำไปตักบาตรร่วมกับชาวบ้านที่วัด เพื่อเป็นการทำบุญอุทิศ ทานให้กับญาติ พี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว และอุทิศให้กับผีไร้ญาติ เสร็จพิธีตักบาตรก็ถือว่าเสร็จพิธี การทำบุญข้าวจี

3.3 บุญมหาชาติ

ประเพณีบุญมหาชาติเป็นบุญประจำเดือน 4 เป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ และสนุกสนานของ ชาวบ้านที่ถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลายาวนาน ในพิธีกรรมบุญมหาชาติ หรือชาวบ้านน่าจะเรียกว่า บุญผดวน เป็นการทำบุญที่เกี่ยวกับการฟังเทศน์ว่าด้วยชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้า ก่อนตรัสรู้เป็น พระพุทธเจ้า งานบุญผดวนนี้ชาวบ้านนายนักรกระทำกันอยู่ 2 วัน 2 คืนวันแรกเป็นการตระเตรียม การ ประชาชนคนเฒ่าคนแก่ก็จะเอาสิ่งของไปรวมที่วัดจะมีเครื่องร้อย เครื่องพันคือมีรูปพันแห่ง

เทียนพันเล่ม มีสบงจีวร มีการปักธง มีรูปนก รูปกา ไก่ ปลา ต้นกล้วย ต้นอ้อย ทะลายมะพร้าว ซ่อมะยม หนุ้าคา ข้าวเปลือก ข้าวสาร และทะลายหมาก ในบริเวณทำพิธีก็จะมีการจำลอง มีธรรมาสห สำหรับพระสงฆ์แห่งเทศมมหาชาติ มีสระน้ำ มีบัวหลวง ปลูก ปลา หอย เต่า เมื่อเสร็จพิธี บุญก็จะเอาไปปล่อยสู่ธรรมชาติ ตามต้นเสาที่มีการผูกต้นกล้วย ต้นอ้อยไว้ โดยผูกผ้าฝ้ายขาวเรียกว่าผ้าผวดในตอนกลางคืนมีการคบงัน คือการเฉลิมฉลองด้วยมหรสพพื้นบ้าน ในตอนบ่ายของวันที่ 2 ก็จะมีการฟังเทศน์มหาชาติ และตอนเย็น 4-5 โมง ก็มีการการแห่ต้นกัณฑ์เด็ก ๆ หนุ่มสาวก็จะมีความสุขสนุกสนานในการแห่ต้นกัณฑ์ มีการบริจาคเงิน เครื่องทำต้นกัณฑ์ก็จะมี รูป เทียน ดินสอด สมุด บุหรี่ น้ำมัน น้ำตาล ขนม ซึ่งเป็นการบริจาคของแต่ละครอบครัวในแต่ละหน่วย แต่ละหน่วยก็จะมีต้นกัณฑ์ 1 ต้น ต้นกัณฑ์ทำด้วยไม้ไผ่ทำเป็นกิ่ง ๆ แล้วเอาเงินสิ่งของต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ มาผูกมัดติดกับกิ่งต้นกัณฑ์แต่ละกิ่ง แต่ละหน่วยก็มีการแข่งขันกันว่าหน่วยใดจะมีการบริจาคมากกว่ากัน พอแห่ถึงวัดก็แห่รอบบริเวณวัดงานพิธีทำบุญ 3 รอบ หลังจากนั้นก็จะเอาไปถวายแก่พระภิกษุสงฆ์องค์ที่เทศน์เสร็จ เมื่อเทศน์มหาชาติใกล้จบพระที่เสียดศีลก็จะเทศน์ให้ศีลให้พรชาวบ้านที่บริจาคให้ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ช่วงนี้ชาวบ้านจะทยอยกันไปวัดมากขึ้นแล้ว พระก็จะเทศน์กัณฑ์เอกของเทศน์มหาชาติ รุ่งเช้าวันต่อมาก็มีการทำบุญตักบาตรที่วัดก็เป็นการเสร็จพิธี

3.4 ประเพณีสงกรานต์

ประเพณีสงกรานต์เป็นบุญประจำเดือน 5 เป็นบุญประเพณีที่ชาวบ้านได้ปฏิบัติกันมาเป็นประจำทุกปีงานบุญสงกรานต์จะเริ่มในวันที่ 14 เมษายน ของทุก ๆ ปี ในตอนเช้าของวันนี้ คนเฒ่าคนแก่และหนุ่มสาวก็จะไปรวมกันที่วัด เพื่อทำพิธีเชิญพระพุทธรูปลงสรงและพร้อมกันสรงน้ำพระพุทธรูป และหนุ่มสาวก็จะสรงน้ำคนเฒ่าคนแก่ ส่วนประชาชนที่อยู่แต่ละครอบครัวก็จะพากันทำความสะอาดบ้านเป็นการกำจัดปัดเป่าสิ่งไม่ดีออกเสียให้ไปกับปีเก่า ถัดจากวันนั้นคือวันที่ 15 เมษายน เรียกว่าเป็นวันเนา ตามความเชื่อทางประเพณีแล้วในวันนี้เป็นวันหยุดเทศกาลประจำปี ชาวบ้านจะไม่ทำงานใด ๆ ทั้งสิ้นไมให้นอนกลางวันให้ไปเล่นไปเที่ยวสรงน้ำพระพุทธรูปที่วัดไปเล่นสาดน้ำกัน และกันกับเพื่อนฝูง ในวันที่ 16 เมษายนเป็นวันสุดท้ายของบุญสงกรานต์ ชาวบ้านก็จะไปสรงน้ำพระพุทธรูปที่วัด คือทำน้ำหอมไปสรงพระพุทธรูป คือ หันขมิ้น หวานไพรเป็นชั้นบาง ๆ ใส่ขันน้ำ หรือถังน้ำที่ได้เตรียมใส่น้ำเอาไว้แล้วฉีกดอกจำปา หรือลั่นทมแช่ลงในน้ำ เพื่อให้มีกลิ่นหอม แล้วนำไปสรงน้ำพระพุทธรูป และรดน้ำคนเฒ่าคนแก่ ปู่ ย่า ตา ยาย เพื่อขอวิงวรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในโลกลภพที่ท่านนับถือบูชาจึงช่วยคลบ้นดาลให้มีความสุข ความเจริญตลอดไป ในวันเดียวกันนี้เริ่มแต่ 10 โมงเช้าเป็นต้นไปก็จะทำพิธีบายศรีสู่ขวัญเป็นการผูกข้อแขนด้วยเส้นด้าย

หรือเส้นฝ้ายสีขาวให้แก่ฝ่ายปกครองบ้าน และบุคคลสำคัญคนเฒ่าคนแก่ที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือ เพื่อขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ท่านเคารพบูชา จนมาดลบันดาลให้ท่านจงมีความสุข ความเจริญ เมื่อเสร็จพิธีบายศรีสู่ขวัญก็มีการรับประทานอาหารร่วมกัน เพื่อเป็นการสังสรรค์กัน และฝ่ายครอบครัวของประชาชนก็มีการจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญ เพื่อเป็นการรวมญาติจัดขึ้นที่บ้านญาติ ผู้อาวุโส ที่ลูกหลานให้ความเคารพนับถือเพื่อเป็นการขอพรจากท่านและพร้อมเดิวกันลูกหลานก็จะทำพิธีขอมาผู้เป็นพ่อแม่ เป็นพี่ เป็นปู่ ย่า ตา ยาย และญาติผู้ใหญ่ เพื่อเป็นการแสดงถึงความรู้บุญคุณและขอมาท่านในเวลา 1 ปีที่ผ่านมา ซึ่งตนเองได้กระทำความผิดต่อท่านขอให้ท่านให้อภัยแก่ตนเอง หลังจากเสร็จพิธีสู่ขวัญญาติ ๆ ก็รับประทานอาหารร่วมกันอย่างมีความสุข และตอนบ่ายในวันนี้ที่วัดก็มีการก่อพระธาตุทรายทั้งคนเฒ่าคนแก่ หนุ่มสาว และเด็ก ๆ ก็ช่วยกันขนน้ำขนทรายเข้าวัด ตามพ่อผู้สงได้เล่าให้ฟังว่าการขนน้ำขนทรายเข้าวัดก็จะได้นุญกุศลมากเวลาเสร็จพิธีกรรมตามประเพณีแล้วทางวัดก็จะนำเอาทรายไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดให้เกิดประโยชน์ เช่น ใช้ซ่อมแซมศาสนาสถานของวัด เป็นต้น หลังจากก่อพระธาตุทรายเสร็จก็จะเอาธงที่ทำด้วยกระดาษที่มีรูปสัตว์ต่าง ๆ จำนวน 12 รูปที่เป็นสัญลักษณ์ให้แต่ละปีครบ 12 ปีมาปักลงบนพระธาตุทราย และพร้อมด้วยดอกไม้ ธูป เทียน จากนั้นพระสงฆ์ก็จะทำพิธีบวงสรวงพระธาตุทราย คนเฒ่าคนแก่ และประชาชนก็เข้าร่วมด้วยเตรียมดอกไม้ ธูป เทียน น้ำหอมไปบูชา และสรงน้ำพระธาตุทราย สรงน้ำพระสงฆ์ และก็เล่นสาดน้ำกัน ถึงเวลาอันควรก็เลิกลากันไป และพิธีการทำบุญสงกรานต์ก็เป็นอันเสร็จสิ้น

3.5 บุญบั้งไฟ

บุญบั้งไฟ เป็นบุญประจำเดือน 6 ชาวบ้านทำกันในวันเพ็ญ 15 ค่ำ เป็นบุญประเพณีเล่นบั้งไฟกันการทำบุญบั้งไฟเป็นการทำบุญ เพื่อบูชาพญาครุฑ พญานาค เพื่อขอฟ้าขอฝนเป็นการเตรียมเข้าสู่ฤดูการ ทำนา ทำไร่ของประชาชน แต่ละบ้านก็ได้เตรียมข้าว ปลา อาหาร และเหล้า ไว้ต้อนรับญาติพี่น้อง และแขกที่มาร่วมบุญ แต่ละบ้าน แต่ละครัวเรือนก็จะทำการเลี้ยงต้อนรับแขกทั้งวัน ไปบ้านไหนก็ได้กินข้าว กินเหล้า ในตอนบ่ายจะมีการแห่บั้งไฟไปตาม หมู่บ้าน มีทั้งคนเฒ่าคนแก่และเด็ก ๆ หนุ่มสาวร่วมในกระบวนแห่ กระบวนแห่ก็มีหลายกระบวน มีกระบวนของพี่น้องบ้านใกล้เคียงมาร่วม แต่ละกระบวนก็จะมีบั้งไฟของหมู่บ้านตนเอง 1 บั้ง พอแห่ตามหมู่บ้านเสร็จก็จะแห่เข้าไปในวัด เพื่อรอพระสงฆ์ทำพิธีทางศาสนา เมื่อพิธีทางศาสนาเสร็จก็จะเป็นการจุดบั้งไฟไปทีละ 1 บั้ง ในงานก็มีการรื่นเริงรำวงสนุกสนานของประชาชน พ่อผู้บุญมีเล่าให้ฟังว่าการจุดบั้งไฟจะมีการพนันกันเวลาจุดบั้งไฟของใครจะขึ้นสูง และไปไกลกว่ากัน คนนั้นจะชนะถ้าใครแพ้ก็จะถูกฝ่ายชนะอุ้มโยนทิ้งลงโคลนตม และพร้อมทั้งได้เลี้ยงเหล้า และอาหาร

แก่ผู้ชนะ เมื่อพิธีการจุดบั้งไฟเสร็จสิ้นก็ถือว่างานบุญบั้งไฟได้เสร็จพิธีไป ในปีที่ผ่านมาประชาชนชาวบ้านนาขางและองค์กรจัดตั้งต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านได้มีความเห็นพร้อมกันรวมเอาบุญผะเหวด บุญสงกรานต์ และบุญบั้งไฟมารวมกันทำครั้งเดียว ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่างได้บอกเป็นเสียงเดียวกันว่าเป็นการประหยัดเวลา และไม่สิ้นเปลืองวัสดุสิ่งของหลายครั้ง และประหยัดในการใช้จ่ายไปด้วย เพราะการทำบุญแต่ละครั้งก็มีการใช้จ่าย และใช้เวลาให้การทำบุญมากประชาชนหลายคนก็เห็นด้วยและปีต่อๆ ไปก็จะจัดแบบนี้ เพราะปัจจุบันชาวบ้านมีการทำงานเพิ่มมากขึ้นไม่ค่อยมีเวลาว่างเลย เพราะทำการผลิตตลอดปี

3.6 บุญเดือน 7

ประเพณีที่เป็นบุญเฉพาะเดือน 7 ไม่มี แต่ในช่วงเดือน 7 จะมีพิธีบายศรีสู่ขวัญ พระภิกษุสงฆ์ จะทำกันในวันข้างขึ้นในช่วงเดือน 7 คนเฒ่าคนแก่ก็จะทำพาขวัญไปวัด พร้อมด้วยหมอผู้ประกอบพิธีกรรม พอประกอบพิธีเสร็จหมอก็จะเอาเส้นด้ายสีขาวที่เตรียมไว้อยู่ในพาขวัญไปผูกให้พระพุทธรูปก่อนต่อจากนั้น ก็จะผูกข้อแขนให้พระภิกษุสงฆ์และผูกข้อแขนให้ออกตนยาดมตามลำดับ แล้วก็เสร็จสิ้นพิธี

3.7 บุญเข้าพรรษา

ชาวบ้านจะทำบุญวันเข้าพรรษาเป็นประจำทุกปี ในวันเข้าพรรษาคือวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ซึ่งเป็นเป็นกิจกรรมของพระภิกษุสงฆ์ แต่ทนายทนายิกาจะทำบุญกันในขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ตอนเช้าชาวบ้านก็จะไปร่วมพิธีตักบาตรที่วัด และฟังเทศน์ในการทำบุญเข้าพรรษานี้ ก็เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้อยู่จำพรรษา ในช่วงฤดูการผลิตของประชาชนเพื่อไม่ให้ไปลบกวน หรือเหยียบพืชผลปลูกของประชาชน การเข้าพรรษตามหลักปฏิบัติของพุทธศาสนาในช่วงเข้าพรรษานี้ ตอนเย็นพระภิกษุสงฆ์จะทำพิธีไหว้พระสวดมนต์ส่วนออกตนยาดมประชาชนก็จะไปฟังเทศน์ที่วัด ในช่วงเข้าพรรษานี้ชาวบ้านบางคนก็จะรักษาศีลอุโบสถทุกวันพระ 7 ค่ำ 8 ค่ำ และ 14/15 ค่ำ บางคนก็ตั้งข้อห้ามให้แก่ตนเองขึ้นมา คืองดดื่มสุรา ตลอดระยะ 3 เดือนระหว่างวันเข้าพรรษา

3.8 บุญข้าวประดับดิน

การทำบุญข้าวประดับดินเป็นบุญประจำเดือน 9 จะทำกันในวันเดือนเก้าดับเป็นการทำบุญกุศลอุทิศไปให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว คือในตอนเช้าของวันแรม 15 ค่ำ ชาวบ้านจะถือพานโตกไปวัดในพานโตกจะมีอาหารมีกล่อ่งข้าวเหนียว ข้าวต้มมัด ขนม มีผลไม้ ในตอนเช้าพระภิกษุ

สงฆ์ก็จะทำพิธีเทศนา และทำพิธีหยาดน้ำไปให้แก่ผู้ตาย แล้วเสร็จพิธี ตามความเชื่อทางประเพณี แล้ว คนเฒ่าคนแก่ได้บอกว่าเป็นการปล่อยผีออกมาหาพิ์หาน้อง เพื่อมารับเอาของฝากของตอนที่ญาติได้ทำอุทิศกุศลไปให้

3.9 บุญข้าวสาก หรือบุญข้าวสลาก

การทำบุญข้าวสากเป็นบุญประจำเดือน 10 จะกระทำกันในวันเพ็ญเดือนสิบชวบ้านจะเตรียมสิ่งของต่าง ๆ คือเอาไม้ไผ่มาจักเป็นเส้นแล้วสานเป็นกรวย หรือทำเป็นภาชนะอื่น ๆ เอาใบตอง กล้วยดิบมารองข้างในแล้วเอาผลไม้ หรือผลผลิตจากไร่จากนามาใส่ไว้ข้างใน เช่น ข้าวโพด ถั่วลิสง ที่ต้มแล้วมีแดงโม 1 ชัน แดงกวา 1 ผล มีเผือก มีมัน มีฝรั่ง ส้ม 1 ผล อ้อย 2-3 ท่อน นอกนั้นยังมีเนื้อทอด ปลาทอด ข้าวเหนียวหนึ่ง 1 ปั้น พร้อมทั้งเขียนสลากใส่ในกรวยข้าวสาก แล้วนำไปถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ เพื่อทำบุญอุทิศกุศลไปให้ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วรวมทั้งผีไร้ญาติ ในตอนเช้าวันเพ็ญ 15 ค่ำ ชาวบ้านจะไปทำพิธีเลี้ยงพระภิกษุสงฆ์ที่วัด และถวายกรวยข้าวสากให้พระสงฆ์ เพื่อเป็นการทำพิธีส่งส่วนกุศลต่าง ๆ ไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว หลังจากนั้นจะมีการอ่านสลากที่ได้เขียนไว้ที่มีเนื้อหาบรรยาย ถึงคุณความดีที่พวกเขาได้กระทำเอาไว้ในเมื่อก่อน เมื่ออ่านสลากเสร็จก็ถือว่าเสร็จพิธีการทำบุญข้าวสาก หรือข้าวสลาก

3.10 บุญออกพรรษา

บุญออกพรรษาเป็นบุญประจำเดือน 11 ชาวบ้านจะทำการในวันเพ็ญ 15 ค่ำ ก่อนวันออกพรรษา ชาวบ้านก็มีการเตรียมขนม ข้าวต้มมัด เพื่อไว้ทำบุญตักบาตรเทโว (เชื่อกันว่าเป็นวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์หลังจำพรรษาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์) ในตอนเช้าของวัน 15 ค่ำ ชาวบ้านก็จะรวมกันที่วัดพระภิกษุสงฆ์ก็จะดำเนินการทำพิธีทางศาสนา เมื่อพิธีกรรมทางศาสนาเสร็จต่อไปก็เป็นการทำบุญตักบาตรของประชาชน เมื่อพิธีตักบาตรเสร็จก็ถือว่าการทำบุญออกพรรษาได้สิ้นสุด

4. การแบ่งมรดก

การแบ่งปันมรดกตามที่เคยปฏิบัติกันมาระหว่างชาวบ้านนาช่าง ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ลูกแต่ละคนจะได้ส่วนแบ่งมรดกเท่ากัน ยกเว้นแต่ลูกคนที่อยู่กับพ่อแม่เลี้ยงดูพ่อแม่มาตลอดจะได้รับมรดก 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นของตนเองที่จะได้รับ และส่วนที่ 2 จะเป็นส่วนของพ่อแม่ ภายใต้งื่อนไขว่ “เมื่อเวลาพ่อแม่เสียชีวิตไปก็จะได้ส่วนนี้เพิ่มอีก มรดกที่แบ่งปันให้ลูกส่วนมากก็จะเป็นที่ดิน บ้าน และสัตว์เลี้ยง คือ วัว และ / หรือ ควาย การแบ่งปันมรดกให้ลูก ๆ ถ้าได้ส่วนแบ่งไม่เท่ากัน ชาวบ้านนาช่าง ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก กล่าว “ก็จะเกิดมีการฟ้องร้องกัน ดังนั้นจึง

ต้องแบ่งให้เท่า ๆ กัน จึงไม่มีเรื่องราวฟ้องร้องกันขึ้นมา” ในกรณีที่มีลูกเขย ลูกสะใภ้ที่แต่งงานแล้วมาอยู่ในบ้านของพ่อแม่ฝ่ายหญิง หรือฝ่ายชายในฐานะที่เลี้ยงดูพ่อแม่ก็จะได้รับส่วนแบ่งเท่ากับพวกลูก ๆ คนอื่น ๆ

5. การแต่งงาน

ในเรื่องประเพณีการแต่งงาน ในหมู่บ้านนาวยังมีประเพณีปฏิบัติหลายอย่างที่คล้ายคลึงกันระหว่างประเพณีแต่งงานในอดีตกับปัจจุบัน เมื่อบ่าวสาวชอบกันรักกัน ฝ่ายชายก็จะบอกพ่อแม่ และเต้าแก่ไปขู่ขอ พร้อมด้วยฝ่ายปกครองหมู่บ้าน เพื่อเป็นสักขีพยาน เมื่อพ่อแม่ฝ่ายหญิงและเต้าแก่เห็นดีให้แต่ง พ่อแม่และเต้าแก่ทั้งสองฝ่ายก็จะมาเจรจาตกลงค่าสินสอด เมื่อเห็นดีตกลงว่าค่าสินสอดเท่าไร แล้วก็พร้อมกันทำหนังสือบันทึกไว้ (จดทะเบียน) โดยฝ่ายปกครองหมู่บ้านเป็นพยานในบันทึกก็จะมีข้อความว่า “ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้กระทำผิดต่อข้อตกลงสัญญาแต่งงานกันก็จะถูกปรับเป็นสองเท่า พ่อผู้คำแสนเล่าให้ฟังว่าชาวบ้านนายงนิยมใช้คำพูดนี้ว่า “ก๊ีบของก๊ีบ” ก็หมายความว่าถ้าค่าสินสอดได้ตกลงกันไว้ 400 ก๊ีบ ก็จะปรับเป็น 800 ก๊ีบ หลังจากนั้นก็จะพร้อมกันกำหนดวันเวลาแต่งงาน

เมื่อประมาณ 40 ปีก่อน ค่าสินสอดก็อยู่ในระหว่าง 400–500 ก๊ีบ ในระยะ 20 ปีก่อน ค่าสินสอดก็ขึ้นมาเป็น 5,000–10,000 ก๊ีบ และเมื่อ 20 ปีหลังมานี้ค่าสินสอดอยู่ในระหว่าง 500,000-1,000,000 ก๊ีบ แต่มาในระยะ 5–6 ปีมาถึงปัจจุบันค่าสินสอดได้ขึ้นมาอยู่ในระหว่าง 2,500,000–3,000,000 ก๊ีบ หรือประมาณ 15,000 บาท การแต่งงานนี้ไม่ว่าในอดีต หรือปัจจุบัน นิยมแต่งในเดือนคู่ ได้แก่เดือนยี่ เดือนสี่ เดือนหก และในเดือนสิบสอง และเป็นวันเดือนข้างขึ้น ถือว่าเป็นวันอันเป็นมงคล แต่จะไม่นิยมแต่งงานกันในเดือน 8 เพราะถือว่าเป็นเดือนสำคัญทางศาสนา เดือนที่พระสงฆ์เริ่มอยู่จำพรรษา ช่วงระยะเวลาดังกล่าวยังเป็นช่วงว่างจากการทำนาทำไร่ ในระหว่างรอวันแต่งงาน ฝ่ายหญิงก็จะเตรียมสิ่งของต่าง ๆ เช่น ที่นอน หมอน มุ้ง ผ้าห่ม และรวมทั้งของที่เตรียมไว้ไหว้เจ้าโคตรฝ่ายชาย หรือชาวบ้านเรียกว่า “ของสมมา” ของมาซึ่งประกอบด้วยหมอน ผ้าชิ้นใหม่ และผ้าโสร่งใหม่ เป็นต้น เมื่อประมาณ 20 ปีมีพิธีการเตรียมสิ่งของในลักษณะนี้ไม่มีแล้ว (แม่ผู้สีดำ แม่ผู้คำแพง, 14 พฤศจิกายน 2544) เมื่อใกล้จะถึงวันแต่งงานประมาณ 1 เดือน ก็จะมีการเชื้อเชิญญาติพี่น้องชาวบ้านให้ไปร่วมพิธีแต่งงาน แต่การเชิญนั้น ในอดีตจะเชิญด้วยปาก คือไปบอกเล่าว่าจะมีการแต่งงานเกิดขึ้น จึงได้บอกญาติพี่น้อง และชาวบ้านให้ไปช่วยงาน และร่วมงานพิธีด้วย แต่มาระยะหลังมานี้ก็มีการทำบัตรเชิญใส่ซอง เป็นการเชิญญาติพี่น้อง และชาวบ้านให้ไปร่วมงาน ในการทำบัตรเชิญนี้จะทำร่วมกันทั้งสองฝ่ายชาย-หญิง ในเวลาไปแจกบัตรเชิญเจ้าภาพทั้งสองฝ่ายก็จะไปเชิญแขกด้วยตนเอง แต่ถึงอย่างไรก็ตามการแจก

บัตรเชิญนี้ไม่ได้ทำโดยทั่วไป สำหรับครอบครัวที่ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีก็จะไม่ทำบัตรเชิญเพียงแต่ไปเชิญแบบบอกเล่าด้วยตนเอง (แม่ตู้หิน, 12 พฤศจิกายน 2544)

เมื่อถึงวันก่อนวันจัดพิธีแต่งงานก็มีการเตรียมอาหาร ชาวบ้านนายงนิยลัมว้าว ควาย หรือหมู เพื่อเอาน้ำมาประกอบอาหาร สำหรับญาติพี่น้อง และแขกที่รับเชิญตอนกลางวันของวันเริ่มงานวันนี้จะมีการเตรียมพา (พาน) บายศรี คนที่ทำพบายศรีนี่ก็จะเป็นหญิงที่แต่งงานมีสามีเดียว ไม่เป็นหม้าย และก็ไม่เป็นคนที่หย่าร้าง ชาวบ้านเรียกว่า “คนปลอด” และรวมทั้งจัดที่นั่งนอนให้แก่คู่บ่าวสาวอีกด้วย ชาวบ้านโดยทั่วไปก็จะไปช่วยจัดแจงช่วยงานต่าง ๆ ที่บ้านเจ้าบ่าว และเจ้าสาว ทั้งสองบ้านในคำคืนของวันนี้ก็มีการฉลองและมีการจัดเตรียมอาหารที่ญาติเจ้าบ่าว และเจ้าสาวมีการจัดเลี้ยงแขกคนที่มาร่วมงาน และช่วยงานด้วยเหล้า หรือสุราและอาหารมือพิเศษ คนเฒ่าคนแก่หลายคนเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าการฉลองบางครั้งในบางคู่ก็เลี้ยงฉลองแยกกัน คือแยกจัดทั้งบ้าน เจ้าบ่าว และบ้านเจ้าสาว และบางคู่ก็จัดร่วมกันจะจัดที่บ้านเจ้าสาว หรือบ้านเจ้าบ่าวสุดแล้วแต่จะตกลงกัน อาหารที่เตรียมสำหรับวันแต่งงานก็มีข้าวเหนียวหนึ่งใส่กลอง หรือชาวบ้านเรียกว่า “อบข้าว” มีลาบ แกงน้ำพริก และขนมจีน มีขนมจีนน้ำยา ขนมจีนน้ำพริก และขนมจีนน้ำปลา ส่วนของหวานก็จะมิกกล้วยน้ำว้า มะละกอ ซึ่งเป็นอาหารที่ชาวบ้านนิยมจัดเตรียมในวันแต่งงาน

ในตอนเช้าวันประกอบพิธีแต่งงานที่บ้านเจ้าบ่าว ก็จะมีการสู่ขวัญน้อย (ย่อย) ให้เจ้าบ่าวก่อน การสู่ขวัญน้อยก็มีจุดประสงค์เพื่อบอกสอนลูกให้รู้จักบุญคุณของพ่อแม่ที่ยากลำบากเลี้ยงดูมา เมื่อแต่งงานไปก็ไม่ให้ลืมพ่อแม่และก็ยังเป็นการสอนรู้ให้รู้จักปฏิบัติในการครองเรือน และเป็นการปลอบขวัญให้กำลังใจ ก่อนจากไปใช้ชีวิตอยู่กับคนมิใช่ญาติ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญของชีวิต (de passage) เมื่อเสร็จพิธีสู่ขวัญน้อยแล้ว ฝ่ายชายก็จะแห่เจ้าบ่าวไปยังบ้านเจ้าสาวพร้อมสินสอดของหมั้น และพบายศรี เมื่อถึงบ้านเจ้าสาว เมื่อเวลาจะเข้าบ้าน เจ้าสาว เจ้าบ่าวก็จะถูกกันไว้ไม่ได้เข้าบ้านฝ่ายหญิงเพื่อเรียกค่าสินสอดก่อน เมื่อถึงบ้านได้บ้านเจ้าสาวก็จะมีหมอพรหมณ์ผู้ที่จะทำพิธีสู่ขวัญ เรียกว่า “หมอสู่ขวัญ” คอยทำพิธีอยู่ที่นั่น หมอสู่ขวัญจะจุดเทียน 1 คู่ไว้ตรงบันไดบ้าน ให้เจ้าบ่าวถือพานหมากพลู บูหรี ก่อคำขอขมาตามหมอสู่ขวัญ แล้วกระบอกตรงบันไดจะมีหินลับที่วางอยู่ปิดโดยหญ้าแพคหรือใบตองทั้งนี้เชื่อว่าเป็นการสอนเจ้าบ่าวให้เป็นคนหนักแน่นเหมือนหินและอ่อนไหวเหมือนใบตองใบหญ้าจากนั้นคนเฒ่าคนแก่ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงก็จะเอาน้ำรดเท้าเจ้าบ่าว หลังจากนั้นจึงพาเจ้าบ่าวขึ้นบนบ้านไปนั่งที่พานบายศรี ขณะเดียวกันญาติฝ่ายเจ้าบาวก็จะไปจับเจ้าสาวออกจากห้อง ซึ่งจะกันเก็บค่าสินสอดก่อนจึงจะให้เจ้าสาวมานั่งในพิธีบายศรีสู่ขวัญ ก่อนจะทำพิธีสู่ขวัญพ่อแม่ฝ่ายเจ้าบาวก็ประกาศมูลค่าสินสอดทองหมั้นให้เจ้าโคตร (ญาติผู้ใหญ่) ทั้งสองฝ่ายทราบมูลค่าสินสอดก็จะมีทั้งเงิน และทองคำมอบให้เฒ่าแก่ฝ่ายหญิง ผู้ซึ่งจะมอบให้พ่อแม่เจ้าสาวอีกทอดหนึ่ง พ่อแม่เฒ่าแก่ก็จะนับค่าสินสอดว่าครบตามที่ได้ตกลงกันไว้ หรือไม่

ถ้าครบแล้วก็ไม่มีปัญหาอะไร ถ้าไม่ครบก็ให้ติดค้างไว้ให้คู่บ่าวสาวอยู่ด้วยกันไป ถ้าหย่าร้างกันเมื่อไรก็ตามคืนเมื่อนั้น หลังจากนั้นเจ้าบ่าวและเจ้าสาวก็เข้าสู่พิธีสู่ขวัญใหญ่ เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็จะเป็นการเสี่ยงทายคือหมอสู่ขวัญก็จะจับคู่คางไก่ที่อยู่ในพบายศรีเพื่อเสี่ยงทายหากคางไก่โค้งงอเข้าหากันก็จะทายว่าชีวิตคู่จะยืนยาวมั่นคง พิธีสู่ขวัญนี้ก็จะเริ่มผูกขวัญนี้ก็จะเริ่มผูกข้อมือให้หมอบ่าพิธีก่อน ซึ่งพ่อแม่ฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่ายผูกก่อนพร้อมทั้งเอาเงินใส่ในกระเป๋าเสื้อให้หมอบ่า เพื่อเป็นการตอบแทนจากนั้นก็จะเป็นการผูกข้อมือให้เจ้าบ่าว เจ้าสาวและเพื่อนเจ้าบ่าว เจ้าสาวด้วยด้วยมงคล ชาวบ้านเรียกเพื่อนเจ้าบ่าว เจ้าสาวว่า “เขยสำรองสะใภ้สำรอง” การผูกข้อมือนี้น่าดีที่พ่อแม่ใกล้ชิด และเพื่อนฝูง บางคนก็ผูกข้อมือก็จะมัดเงินติดกับด้วยมงคลแล้วนำไปผูกข้อมือให้เจ้าบ่าว และเจ้าสาว ในอดีตการผูกข้อมือไม่ได้มัดเงินติดด้วยมงคลจะผูกแค่ด้วยมงคลให้เจ้าบ่าว เจ้าสาวเสร็จพิธีสู่ขวัญ และเสี่ยงทายแล้วต่อไปก็จะเป็นพิธีไหว้เจ้า โครตฝ่ายหญิงตามลำดับความสำคัญ จุดประสงค์เพื่อแนะนำญาติฝ่ายหญิงให้ฝ่ายชายได้รู้จัก และเรียกลำดับญาติได้ถูกต้อง หลังจากเสร็จพิธีสู่ขวัญผูกข้อมือ เจ้าภาพทั้งสองฝ่ายก็จะเชิญชวนแขกคนที่ไปร่วมงานรับประทานอาหาร และเสร็จสิ้นพิธีแต่งงาน

เมื่อประมาณ 20 ปีมาแล้วพิธีจะจบลงด้วยการรำวงฉลองการแต่งงาน หลังจากเสร็จจากรับประทานอาหารแล้ว เจ้าภาพทั้งสองฝ่ายก็เชิญชวนแขกร่วมสนุกสนานชาวบ้านเรียกว่า “รำวง” เพื่อเป็นเกียรติแก่คู่บ่าวสาว รำวงรอบแรกก็จะเป็นรอบรำวงของเจ้าบ่าวเจ้าสาว และรอบต่อ ๆ ไป ตามลำดับก็จะเป็นรอบของญาติ ทั้งสองฝ่ายเพื่อเป็นสิริมงคลแก่บ่าวสาวให้มีความสุขในชีวิตคู่ ในวันเดียวกันนี้บ่าวสาวก็มีการสมมาพ่อแม่ฝ่ายหญิง และพ่อแม่ฝ่ายหญิงก็จะให้เงินทองคำแก่คู่บ่าวสาว เพื่อให้เป็นทุนในการสร้างครอบครัวใหม่ และวันถัดมาก็จะไปสมมาพ่อแม่ฝ่ายชาย และพ่อแม่ฝ่ายชายก็จะมอบของมีค่าให้เช่นกัน คือ เงิน ทองคำ เพื่อให้เป็นทุนในการสร้างครอบครัวใหม่ หรือให้เป็นมรดกสืบต่อไป (แม่ตู้โอ. นายสมลัด และแม่ตู้คำเพื่อน.13.12.2544)

เมื่อ 2-3 ปีมาแล้วการแต่งงานของชาวบ้านนางก็ได้เปลี่ยนแปลงไปบ้าง คือปัจจุบันนี้หลังจากได้มีการตกลงค่าสินสอดเรียบร้อยแล้ว ยังต้องได้ไปจดทะเบียนสมรสที่สำนักงานทะเบียนอำเภอเมืองนาทรายทอง หลังจากจดทะเบียนสมรสเสร็จก็ยังต้องได้ไปตรวจเลือดที่โรงพยาบาลเมืองนาทรายทอง เพื่อจะรู้ว่าคู่บ่าวสาวจะมีเชื้อโรคอะไรในร่างกายหรือไม่ ในระยะ 2 ปีมาแล้วได้มีคู่บ่าวสาวทำเช่นนี้มาแล้ว 5 คู่ด้วยกัน ดังต่อไปนี้

- คู่ที่ 1 : นายสมหมาย เฟื่องมะณี กับนางสาวจันแก้ว สายสมุด
- คู่ที่ 2 : นายอ่อนเนื้อ สีทองคุณ กับนางสาวพู่เวียง ทิบสะหวัน
- คู่ที่ 3 : นายเมื่อดสมอน หล้าสุวรรณ กับนางสาวสิริขัน กิ่งนะพา
- คู่ที่ 4 : นายพุดทอง เมกสังคี กับนางสาวคำเขียว ปะทุมมะลัด

คู่ที่ 5 : นายก้อน วรรณศรี กับนางสาวแสงเทียน โปทิตลาด

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง และบุคคลที่ให้ข้อมูลหลักได้บอกว่าชาวบ้านนางนี้เมื่อสาวสาวแต่งงานกันแล้ว ตามประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมาส่วนมากผู้ชายก็จะไปอยู่กับฝ่ายหญิงคือว่าอยู่กับครอบครัวของพ่อแม่ผู้หญิงก่อน บางคู่ก็อยู่ 1 ปี หรือ 2 ปี เพื่อช่วยพ่อแม่ในการทำ การผลิต และก็เพื่อเป็นการเตรียมให้แก่ตนเองสามารถออกไปสร้างครอบครัวใหม่เป็นครอบครัว ของตนเองได้ ยกเว้นบางครอบครัวที่มีลูกชายคนเดียวไม่มีลูกหลายคน เมื่อแต่งงานแล้วพ่อแม่ฝ่าย ชายก็จะขอเอาลูกสะใภ้มาอยู่ด้วย เพื่อให้ลูกชายและลูกสะใภ้ดูแลต่อไปในเมื่อแก่ชรา